

Univerza v Mariboru

Pedagoška fakulteta

Priložnosti za uspeh.

Priručnik za vzgojitelje in učitelje pri delu z otroki in mladostniki,
ki prihajajo iz drugih kulturnih okolij

Urednici:
dr. Marta Licardo
dr. Nikolaja Golob

Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

Priložnosti za uspeh.

Priročnik za vzgojitelje in učitelje pri delu z otroki in mladostniki, ki prihajajo iz drugih kulturnih okolij

Urednici:

dr. Marta Licardo
dr. Nikolaja Golob

September 2017

Naslov: Priložnosti za uspeh.

Podnaslov: Priročnik za vzgojitelje in učitelje pri delu z otroki in mladostniki, ki prihajajo iz drugih kulturnih okolij

Urednici: doc. dr. Marta Licardo (Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta)
doc. dr. Nikolaja Golob (Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta)

Strokovna recenzija: mag. Blanka Kovačec (Osnovna šola Maksa Durjave Maribor)
izred. prof. dr. Tina Vršnik Perše (Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta)

Jezikovna recenzija Tina Sovič, prof. slov.

Grafične priloge: Urednici

Izdajateljica:

Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta
Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija
tel. +386 2 229 96 00, faks +386 2 229 37 60
<http://www.pef.um.si>, dekanat.pef@um.si

Založnik:

Univerzitetna založba Univerze v Mariboru
Slomškov trg 15, 2000 Maribor, Slovenija
tel. +386 2 250 42 42, faks +386 2 252 32 45
<http://press.um.si>, zalozba@um.si

Dostopno na: <http://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/273>

Izdaja: 1. izdaja

Izid: Maribor, september 2017

© Univerzitetna založba Univerze v Mariboru

Vse pravice pridržane. Brez pisnega dovoljenja založnika je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, predelava ali druga uporaba tega dela ali njegovih delov v kakršnemkoli obsegu ali postopku, vključno s fotokopiranjem, tiskanjem ali shranjevanjem v elektronski obliki.

Publikacija je izdana in sofinancirana v okviru projekta Po kreativni poti do praktičnega znanja, Učni sistem za vzgojno-izobraževalno delo učiteljev s tujci. Sredstva za izvedbo projekta so prispevali: Javni štipendijski razvojni, invalidski in preživninski sklad Republike Slovenije, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Evropski socialni sklad.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Univerzitetna knjižnica Maribor

376.7-054.7-053.4/.5(035)(0.034.2)

PRILožNOSTI za uspeh [Elektronski vir] : priročnik za vzgojitelje in učitelje pri delu z otroki in mladostniki, ki prihajajo iz drugih kulturnih okolij / urednici Marta Licardo, Nikolaja Golob. - 1. izd. - El. knjiga. - Maribor : Univerzitetna založba Univerze, 2017

Način dostopa (URL): <http://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/273>

ISBN 978-961-286-090-5 (pdf)

doi: 10.18690/978-961-286-090-5

l. Licardo, Marta

COBISS.SI-ID [92976641](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:si:coibiss:92976641)

ISBN: 978-961-286-090-5

DOI: <https://doi.org/10.18690/978-961-286-090-5>

Odgovorna oseba založnika: red. prof. dr. Igor Tičar, rektor Univerze v Mariboru

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-090-5>

ISBN 978-961-286-090-5

© 2017 Univerzitetna založba Univerze v Mariboru

Dostopno na: <http://press.um.si>

Priložnosti za uspeh. Priročnik za vzgojitelje in učitelje pri delu z otroki in mladostniki, ki prihajajo iz drugih kulturnih okolij

MARTA LICARDO IN NIKOLAJA GOLOB

Povzetek Priročnik je namenjen vzgojiteljem in učiteljem pri delu z otroki in mladostniki, ki prihajajo iz drugih kulturnih okolij. V uvodnem delu priročnika so predstavljene najpogostejše težave in izzivi, skupaj z varovalnimi dejavniki, ki prispevajo k uspešnemu delu z otroki priseljenci in predstavljajo temelj inkluzivnega medkulturnega učnega okolja. V osrednjem delu priročnika je pregled smernic za delo strokovnih delavcev z otroki priseljenci v predšolskem, osnovnošolskem in srednješolskem izobraževanju. Za vsako raven izobraževanja so predstavljena zakonska izhodišča, aktualni izzivi in rešitve ter različne metode in smernice, kako uspešno vključevati otroke in starše priseljence v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem. Posebno poglavje predstavljajo IKT didaktična gradiva za strokovne delavce (večinoma iz področja naravoslovja in kemije), ki poučujejo otroke, učence in dijake priseljence, ki so nastala v projektu in predstavljajo testiranje učnega sistema iTMS. Priročnik vsebuje tudi poglavji z uporabnimi povezavami do različnih drugih didaktičnih gradiv ter osnovnimi značilnostmi držav iz kateri najpogosteje prihajajo otroci priseljenci.

KLJUČNE BESEDE: • priseljenci • izobraževanje • didaktika • vrtec • šola • učitelji • naravoslovno in kemijsko izobraževanje

---

NASLOV UREDNIC: dr. Marta Licardo, docentka, Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija, e-pošta: marta.licardo@um.si. dr. Nikolaja Golob, docentka, Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija, e-pošta: nika.golob@um.si.

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-090-5> ISBN 978-961-286-090-5
© 2017 Univerzitetna založba Univerze v Mariboru
Dostopno na: <http://press.um.si>

PRILOŽNOSTI ZA USPEH

*Priročnik za vzgojitelje in učitelje pri delu z
otroki in mladostniki, ki prihajajo iz drugih
kulturnih okolij*

Z DIDAKTIČNIMI
PRIMERI IZ
NARAVOSLOVJA

Javni Stipendijski, razvojni,
invalidski in preživninski
sklad Republike Slovenije

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA IZOBRAŽEVANJE,
ZNANOST IN ŠPORT

EVROPSKA UNIJA
EVROPSKI
SOCIALNI SKLAD
NALOŽBA V VAŠO PRIHODNOST

Univerza v Mariboru

Pedagoška fakulteta

Zahvale

Vsebine v priročniku so prispevali mnogi udeleženci; na tem mestu se jim iskreno zahvaljujemo v imenu študentov in mentorjev Pedagoške fakultete Univerze v Mariboru, ki so izvedli projekt. Vsi navedeni so prostovoljno in brezplačno prispevali vsebine, nasvete, prispevke ali mnenja, ki so pripomogla k nastanku priročnika. Zahvaljujemo se: OŠ Livada, Mahi Ahmed, Andreji Čretnik, Nedžadi Joldić, Slovenski filantropiji (izpostava Maribor), Rrezarti Zumeri, Jerneju Vajsbaherju (vrtec Tezno), Maji Veit Berčnik (vrtec Tezno), strokovnim delavcem v vrtcu Montessori (ZAMS), OŠ Montessori Maribor (ZAMS), Škofijski gimnaziji Antona Martina Slomška (ZAMS), doc. dr. Janji Batič, Romani Tancer (OŠ bratov Polančičev),izr. prof. dr. Tini Vršnik Perše, mag. Blanki Kovačec in Saši Pavček.

Sodelujoči v projektu USTuj - Učni sistem za vzgojno-izobraževalno delo učiteljev s tujci

Pedagoški mentorji:

dr. Nikolaja Golob, vodja projekta, pedagoški mentor in koordinator

dr. Marta Licardo, pedagoški mentor, koordinator

dr. Marko Marhl, pedagoški mentor

dr. Tomaž Bratina, pedagoški mentor

Delovni mentorji:

Zavod Antona Martina Slomška: Kristijan Perčič, delovni mentor iz negospodarstva
Podjetje Rolan d.o.o. (direktor: Renato Osrajnik): Matej Šnajder, delovni mentor iz gospodarstva.

Študenti:

Matej Brunšek, študent Pedagoške fakultete UM, Predšolska vzgoja, 1. stopnja

Kristina Breznik, študentka Pedagoške fakultete UM, Razredni pouk, 2. stopnja

Julija Murko, študentka Pedagoške fakultete UM, Razredni pouk, 2. stopnja

Sašo Topler, študent Pedagoške fakultete UM, Razredni pouk, 2. stopnja

Nejc Babič, študent Fakultete za naravoslovje in matematiko UM, Izobraževalna kemija, 2. stopnja

Tadeja Senica, študentka, Izobraževalna kemija, 2. stopnja

Ana Rozman, študentka Fakultete za naravoslovje in matematiko UM, Izobraževalna kemija, 2. stopnja

Aljaž Božič, študent Fakultete za naravoslovje in matematiko UM, Izobraževalna kemija, 2. stopnja

VSI NAŠI OTROCI

*Vsi otroci so naši otroci,
je rekel prijazen glas,
vse smrklje in frklje in froci,
vsi svetlih in črnih in kodravih las.*

*Vsi naši. Tudi tisti drugačni,
drugačne usode in vere in ras,
vsi beli in črni, vsi bolni in lačni,
so taki kot kdo izmed nas.*

*Skupaj na tem svetu živimo,
svet nam je skupna velika vas,
kjer k sreči iščemo rimo
in poslušamo božji glas,
ki živeti in rasti veleva
in biti odprtih rok
za hudo, ki prizadeva
vsak čas na milijone otrok.*

*Vsi otroci na svet so rojeni
za srečo in dober prid,
vsak je podoben tebi in meni
in vsak je sonce in vsak je svit.*

Tone Pavček, (2009). *Majhnice in majnice: pesmi mnogih let za mnoge bralce*. Dob pri Domžalah: Miš.

Pesem objavljamo s prijaznim dovoljenjem Saše Pavček.

1	Uvod	13
1.1	Katere težave se najpogosteje pojavljajo pri delu z otroki, ki prihajajo iz drugih kulturnih okolij? 14	14
	Zagotavljanje ustrezne vzgoje in izobraževanja	15
	Težave z razumevanjem jezika	15
	Razumevanje pomena kulture, procesov integracije in prilagajanja na novo kulturno okolje	16
	Družinske razmere.....	18
	Predsodki in stereotipi	18
	Usposobljenost strokovnih delavcev za delo v medkulturnem okolju.....	19
1.2	Dejavniki, pomembni za uspešno delo z otroki, ki prihajajo iz drugih kulturnih okolij.....	21
	Vključevanje v družbo in sodelovanje vseh.....	21
	Vključenost otrok v vrtce in šole	22
	Vloga vodstva vrtca in šole	23
	Razredna klima in vodenje razreda	24
	Sodelovanje s starši	26
	Spodbujanje optimalnega razvoja otrok in mladostnikov.....	26
	Pozitivna diskriminacija	27
	Integracija in inkluzija.....	27
2	Smernice za vzgojitelje v vrtcih	29
	Upoštevanje osnovnih načel in smernic za predšolsko vzgojo.....	29
	Vpis otroka priseljenca v vrtec	29
	Skrb za prijazno uvajalno obdobje	30
	Pripraviti vrstnike, skupino.....	32
	Prilagajanje vzgojno-izobraževalnega dela.....	32
	Individualno načrtovanje dela z otrokom priseljencem	36
	Čustvene in vedenjske težave otrok priseljencev	37
	Težave s poslušanjem in govorjenjem.....	40
	Sodelovanje s starši otrok priseljencev	42
		10

3 Smernice za učitelje v osnovni šoli	44
Upoštevanje osnovnih načel, smernic in zakonodaje za osnovno šolo.....	44
Uvajanje učenca priseljenca v osnovno šolo	47
Možnosti učenja slovenskega jezika.....	50
Možnosti sistemskih ukrepov pri vključevanju učencev priseljencev	50
Prilagoditve pri pouku in ocenjevanju znanja za učence priseljence	54
Individualno načrtovanje dela	56
Primeri dobrih praks za vključevanje učencev priseljencev	62
Kako v pouk vključiti medkulturnost	64
Preprečevanje morebitnih težav, ki nastanejo ob vključevanju učencev priseljencev	65
Sodelovanje s starši	66
4 Smernice za učitelje v srednji šoli.....	70
Zgodnje opuščanje šolanja mladostnikov priseljencev	70
Upoštevanje osnovnih načel, smernic in zakonodaje za srednješolsko izobraževanje.....	71
Uvajanje dijaka priseljenca v srednjo šolo	73
Možnosti učenja slovenskega jezika.....	74
Možnosti sistemskih ukrepov pri vključevanju dijakov priseljencev.....	75
Prilagoditve pri pouku in ocenjevanje znanja za dijake priseljence	84
Individualno načrtovanje dela	86
Primeri dobrih praks.....	93
Sodelovanje s starši	94
5 Didaktični primeri posameznih učnih vsebin za delo z otroki in mladostniki, ki prihajajo iz drugih kulturnih okolij – z uporabo IKT	96
Kratki povzetki in spletne povezave do izdelanih gradiv.....	98
Dnevna rutina (za predšolsko vzgojo)	98
Spoznavanje besed za barve (za predšolsko vzgojo).....	99
Člani družine (za predšolsko vzgojo)	100

Pravila in rutine v šoli (za osnovno šolo)	102
Spreminjanje lastnosti snovi (za osnovno šolo)	103
Gostota snovi (za osnovno šolo).....	104
Mleko (za osnovno šolo).....	105
Prst (za osnovno šolo)	106
Voda (za osnovno šolo)	107
Simboli za nevarne snovi (za osnovno šolo).....	108
Električna prevodnost snovi (za osnovno šolo).....	108
Taljenje ledu (za osnovno šolo).....	109
Gorenje (za osnovno šolo).....	110
pH-vrednost, indikatorji (za osnovno in srednjo šolo)	111
Agregatno stanje snovi (za osnovno in srednjo šolo).....	113
Atom in periodni sistem elementov (za osnovno in srednjo šolo).....	114
Zakon o ohranitvi mase (za osnovno in srednjo šolo).....	115
Energija pri kemijskih reakcijah (za osnovno in srednjo šolo).....	116
Fizikalni proces ali kemijska reakcija (za osnovno in srednjo šolo).....	117
6 Seznam uporabnih spletnih strani za strokovne delavce v vrtcih in šolah.....	119
7 Osnovne značilnosti držav in kultur, s katerimi se najpogosteje srečujemo v vzgojno-izobraževalnem sistemu RS	121
Bošnjaki in Hercegovci.....	121
Hrvati	124
Makedonci.....	128
Albanci	132
Sirci	135
Kitajci	139
8 Literatura	143

1 Uvod

Avtorici: Marta Licardo in Nikolaja Golob

Slovenija se tako kot mnoge druge države Evropske unije spoprijema z izzivom priseljevanja. Del slovenske integracijske politike je uspešno vključevanje otrok in mladostnikov priseljencev² v izobraževanje. Integracija pomeni vključevanje, ki zahteva prilagajanje učenca šolskemu sistemu, v katerega se vključuje, inkluzija iz perspektive problematike priseljenstva pa pomeni višjo raven medkulturnega sobivanja, ki večji poudarek namenja prilagoditvam šolskega sistema učencu. Koncept inkluzivne šole vključuje načelo medkulturnosti, od vsakega vrtca oz. šole pa je odvisno, ali ji bo uspelo vzpostaviti medkulturno, integracijsko, morda tudi inkluzivno šolsko okolje, saj razvoj inkluzivnega šolskega okolja zahteva načrtno, ciljno in sistematično delo vseh vključenih v šolsko okolje. Medkulturno sodelovanje je v inkluzivni šoli nekaj vsakdanjega, kulturna, jezikovna in etnična raznolikost pa je možnost bogatitve šolskega prostora. Da bi dosegli premik v to smer razmišljanja pri vseh deležnikih vzgojo-izobraževalnih procesov, je potrebno veliko truda in dela, vendar končni rezultati različnih nacionalnih in mednarodnih projektov, ki so potekali z namenom razvoja medkulturnosti v šolskem okolju kažejo, da se naložba v inkluzivno medkulturno šolsko okolje obrestuje na več ravneh.

Del truda k razvoju inkluzivnega medkulturnega izobraževanja želimo prispevati tudi s tem priročnikom, ki je nastal kot rezultat projekta Po kreativni poti do praktičnega

---

² V priročniku uporabljamo dva termina; otroci in mladostniki oz. učenci, ki prihajajo iz drugih kulturnih okolij, in otroci in mladostniki oz. učenci priseljenci. Gre za sinonima, pri čemer menimo, da je prvi termin manj stigmatizirajoč. Drugi termin, otroci oz. učenci priseljenci, je uveljavljen v drugih slovenskih strokovnih besedilih za področje izobraževanja (npr. MIZŠ, 2017a). Sorodni termini, ki se pojavljajo v drugih virih in sodijo v skupino priseljencev (ter pogosto predstavljajo podskupine priseljencev), so še: otroci emigranti/izseljenci, imigranti/priseljenci, begunci, azilanti, migranti, tujci, prosilci za mednarodno zaščito, otroci slovenskih izseljencev in zdomcev, ki so se vrnili v RS, državljani držav članic EU, ki so se preselili v RS.

Prav tako uporabljamo moško slovnično obliko učenec oz. dijak priseljenec, pri čemer mislimo na oba spola.

znanja, Učni sistem za vzgojno-izobraževalno delo učiteljev s tujci na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru. Projekt je trajal od februarja do junija 2017, financiral ga je Javni štipendijski, razvojni, invalidski in preživninski sklad RS.

V priročniku v teoretičnem delu navajamo možnosti in primere, kako vzpostaviti inkluzivno medkulturno okolje v vzgoji in izobraževanju in kateri problemi se ob tem pogosto pojavljajo. V praktičnem delu pa predstavljamo priporočila in primere dobrih praks po vertikali, od predšolske vzgoje do srednje šole, ki temeljijo predvsem na slovenskih dobrih praksah, ter posamezne didaktične primere (večinoma iz pouka naravoslovja in kemije), kako lahko z uporabo IKT vzgojitelji in učitelji pomagajo otrokom priseljencem v pedagoškem procesu. Ob tem dodajamo še seznam uporabnih spletnih strani za vzgojitelje in učitelje ter poglavje o osnovnih informacijah držav, s kratkimi opisi navad in običajev, iz katerih najpogosteje prihajajo učenci priseljenci, ki se vključujejo v naš šolski sistem. Priročnik je nastal kot rezultat dela študentov in profesorjev mentorjev, ki so sodelovali v projektu.

1.1 Katere težave se najpogosteje pojavljajo pri delu z otroki, ki prihajajo iz drugih kulturnih okolij?

Avtorici: Marta Licardo, Tadeja Senica

Težave, ki nastanejo ob vključevanju otrok v šolski sistem, ki prihajajo iz drugih kulturnih okolij, se razprostirajo od minimalnih težav oz. primerov vključevanja, kjer težav sploh ni, do težav, kjer so vzroki, posledice in celoten proces razvoja težav tako prepleteni, kompleksni in v interakciji med sabo, da njihovo reševanje zahteva veliko znanja in strpnosti. Glede na dogodke v svetu vidimo, da najhujše oblike težav, povezanih z medsebojnim sobivanjem različnih kultur, spremlja tudi nasilje ali celo genocid. Zato se je dobro zavedati, da čeprav so različne oblike medkulturnih sobivanj že dolgo poznane (po vsem svetu v večini držav), pa je treba področju medkulturnega

sobivanja namenjati stalno pozornost, saj so žal v ozadju vedno prisotni tudi potenciali, ki lahko privedejo do negativnih posledic.

Da bi strokovno in širšo javnost seznanili s potencialnimi dejavniki tveganja pri vključevanju otrok, ki prihajajo iz drugih kulturnih okolij, v nadaljevanju navajamo nekaj ključnih težav in v naslednjem poglavju nekaj ključnih vzvodov oz. dejavnikov, s katerimi lahko delujemo preventivno in omilimo morebitne neželene pojave, ki so povezani s vključevanjem otrok priseljencev v naš šolski sistem in družbeno okolje.

Zagotavljanje ustrezne vzgoje in izobraževanja

Otroci, ki prihajajo iz drugih kulturnih okolij, sodijo med ranljive skupine učencev, zato potrebujejo posebno skrb in pozornost pri vključevanju v vrtec, osnovno ali srednjo šolo oz. že tudi pred vključevanjem. Še več pozornosti pa jim je treba namenjati med šolskim letom. Šolska zakonodaja učencem priseljencem omogoča, da se v šolanje vključijo pod enakimi pogoji kot drugi učenci (Zakon o tujcih, 2011). Po priselitvi so vključeni v redne programe, ob tem so sicer deležni nekaterih oblik podpore, vendar kljub temu pogosto otroci priseljenci nimajo enakih možnosti za optimalni razvoj, kar je prva izmed ključnih težav. Razlogi za to so zelo kompleksni, nekatere med njimi bomo predstavili v nadaljevanju.

Težave z razumevanjem jezika

Največji izziv za učitelje so učenci, ki so se v Slovenijo priselili in ne znajo slovenskega jezika ter ne poznajo slovenske kulture (Vižintin, 2015). To je težava tudi za učence priseljence, saj je pri njih pogost kulturni šok zaradi velikih razlik med njihovo in slovensko kulturo. Učenci imajo težave, povezane z vsakodnevnim razumevanjem, sporočanjem in odzivanjem na komunikacijo, ki je pogosto zelo otežena, če ni

prevajalca, če so starši nepismeni, če nihče od družinskih članov ne zna nobenega tujega jezika. Tudi gradiva za poučevanje slovenščine kot tujega jezika primanjkuje. Otroci in mladostniki priseljenci zaradi težav z jezikom težje sledijo pouku, pojavljajo se težave pri komunikaciji s starši, ob tem lahko nastanejo tudi različne vrste frustracij (Burnik, 2014).

Razumevanje pomena kulture, procesov integracije in prilagajanja na novo kulturno okolje

Če nismo ravno med tistimi, ki se ukvarjajo s preučevanjem kultur, se pogosto ne zavedamo, kakšno moč in pomen ima kultura, v kateri smo rojeni, in kakšne težave lahko nastanejo, kadar smo v kulturnem okolju, ki ga ne poznamo. Kultura namreč precej določa, kako pripadniki družbe razmišljajo in čutijo, usmerja njihovo delovanje in določa njihov pogled na življenje. Člani družbe navadno dojemajo svojo kulturo kot samoumevno. Kultura opredeljuje sprejete načine vedenja za pripadnike določene družbe. Definicije glede tega, kaj so sprejemljive oblike vedenja, se od družbe do družbe razlikujejo, kar lahko vodi v precejšnje nesporazume med člani različnih kultur. Proces integracije v novo kulturo je lahko zapleten in dolgotrajen (Haralambos in Holborn, 1999). Procesi integracije ne potekajo pri vseh posameznikih, družinah, ki se priselijo, na enak način.

Proces integracije priseljencev se začne takoj, ko se priselijo v novo okolje, traja pa lahko več let, desetletij ali celo generacij. V začetni fazi integracijskega procesa je pomembno predvsem, da priseljenci spoznajo temeljne principe delovanja družbe, v katero so se priselili. Končna faza integracijskega procesa pomeni, da so priseljenci postali enakopravni soudeleženci na vseh področjih družbenega življenja. Vmes pa so še številne faze, v katerih lahko integracija na določenem področju uspešno napreduje, medtem ko na drugih zaostaja. Na proces integracije vplivajo številni

dejavniki, od osebnostnih lastnosti posameznikov do značilnosti posameznih priseljenjskih in "avtohtonih" skupin (izobrazba, zaposlitveni status, verska pripadnost, kulturna različnost ipd.) (Bešter, 2007).

Procesi ob prihodu priseljencev v novi kraj bivanja so raznoliki in različno intenzivni, bolj ali manj prijetni in tudi bolj ali manj uspešni. V večini držav na svetu obstajajo manjšinske (marginalne) in večinske (dominantne) kulture, ki med seboj vzpostavljajo raznovrstne procese. Proces se lahko dogajajo na ravni skupin ali posameznikov in niso vedno zgolj enosmerni. Delimo jih na osnovne tipe (Unterreiner in Weinar, 2017):

- a) *asimilacija* je proces pri katerem se posamezniki ali skupine iz manjšinske kulture združijo z večinsko kulturo v skupnih interesih in ciljih, primer tega so priseljenci druge ali tretje generacije, ki prevzamejo kulturo, v katero so se preselili. Gre za združitev prej dveh različnih kultur v eno.
- b) *akomodacija* je proces, v katerem se srečata dve različni kulturi, pri čemer se manjšinska kultura prilagodi do določene mere in ne prevzame v popolnosti večinske kulture. Npr. da priseljenci uporabljajo uradni jezik v službenem okolju, vzdržujejo pa običaje in tradicijo v zasebnem okolju. To je sobivanje dveh kultur z medsebojnim spoštovanjem različnosti.
- c) *akulturacija* je kulturna in vedenjska asimilacija, gre za proces prilagajanja priseljencev kulturi družbe, kamor so se priselili. Akulturacija lahko ima več oblik npr. identifikacijska asimilacija, civilna asimilacija, vedenjsko odnosna asimilacija, zakonska (poročna) asimilacija. Akulturacija se lahko pojavi samodejno, spontano ali kot eden od procesov asimilacije.

Družinske razmere

Različne družine otrok priseljencev s svojimi vrednotami velikokrat vplivajo na ne vključevanje otrok v šolo, zapuščanje šole ali pa pogosto izostajanje od pouka. Vse to ima negativen učinek, saj učenci na eni strani niso prisotni pri obravnavi in utrjevanju nove snovi, hkrati pa pozabljajo in s tem izgubljajo že pridobljeno znanje, zaradi česar se hitro znajdejo v začaranem krogu pomanjkljivega učenja, neznanja in sprotnega pozabljanja (Krek in Vogrinc, 2005). Dejavniki tveganja, vezani na družinske razmere, so lahko tudi brezposelnost staršev, neurejene bivanjske razmere, družinske nesreče in travme, revščina, bolezni ipd. Strokovni delavci naj bi poznali družinske razmere otroka, s katerim delajo, da bi bila pomoč bolj ustrezna in učinkovita (Bynner, 2001).

Predsodki in stereotipi

Pri delu s priseljenci lahko pogosto opazimo različne odzive posameznikov v družbi in tudi odzive odraslih in otrok v vzgojno-izobraževalnem okolju, ki temeljijo na nacionalnih in etničnih stereotipih, od nestrpnosti, sovražnega govora do sprejemanja in nudenja pomoči. Zakaj? Del odgovora so zagotovo predsodki in stereotipi, ki jih imamo vsi ljudje, tudi otroci. Če se svojih predsodkov in stereotipov ne zavedamo, lahko ti nekonstruktivno vplivajo na naš odnos do priseljencev.

Kaj so stereotipi in predsodki? Stereotipi so splošna in poenostavljena prepričanja o nekih lastnostih, ljudeh, stvareh ali dogodkih. Nastanejo na podlagi omejenih, vendar sprejetih informacij, posploševanja in poenostavljanja. S stereotipi si poenostavimo kompleksnost pojavov v družbi, hkrati pa se težko spreminjajo (Ule, 1994). Kadar s stereotipi v pogovoru ali vedenju negativno označujemo pripadnike določenega naroda ali skupine, s tem spodbujamo nestrpnost in otežujemo integracijo

priseljencev (Kuhar, 2009). Predsodki so stališča, ki niso upravičena, argumentirana ali preverjena. Izražamo jih skozi govor, šale, fraze in dvoumnosti. Predsodki se pojavljajo povsod, v medijih, filmih, politiki, šoli, znanosti, kulturi. Otrok lahko razvije vrednostno oblikovanje med svojo in tujo skupino (kulturo), še preden usvoji prve pojmovne opredelitve kategorij, torej pri starosti treh let (Byrnes in Kiger, 1992). Otrokova primarna vrednotenja nastanejo v konkretnih situacijah, zato se mora preprečevanje etničnih, nacionalnih, kulturnih predsodkov začeti pri konkretnih in vsakdanjih primerih (Ule, 1994).

Neznanje in neobjektivnost razumevanja družbenega pojava migracij lahko spodbuja nastanek predsodkov do priseljencev (Kuhar, 2009; Zorman, 2015). Ključne osebe v šolskem okolju, katerih vloga je spodbujati otroke k pridobivanju znanja in objektivnega presojanja, so učitelji. Zato so stališča učiteljev in drugih strokovnih delavcev do učencev in odnos, ki ga z njimi vzpostavljajo, zelo pomembni. Odnos učitelja do učenca je ključnega pomena za vključenost učenca v razred in razvoj njegove identitete, hkrati pa so učiteljeve besede in dejanja zgled vsem preostalim učencem (tudi drugim učiteljem in staršem) ter model, po katerem se otroci učijo moralno presojati ter oblikovati lastna stališča do različnih družbenih pojavov (Dahlberg in Moss, 2005; Collinson, 2012). Pomembno je, da se v šolskem okolju soočimo s predsodki, stereotipi in njihovimi posledicami, kot so ignoriranje, izločanje, nestrpnost, diskriminacija, sovražni govor, ksenofobija, nasilje, ter da jih preprečujemo in presegamo.

Usposobljenost strokovnih delavcev za delo v medkulturnem okolju

Odgovornost učiteljev je, da vzgojno-izobraževalne dejavnosti prilagodijo potrebam posameznega otroka in si prizadevajo za njihovo vključitev v razred in šolo. To ni preprosto, saj učenje učencev z drugačnim jezikovnim ozadjem, različnimi izkušnjami

in socialno-ekonomskimi ozadji od učiteljev zahteva kompleksne spretnosti, ki jih večina učiteljev brez posebnih izobraževanj in izkušenj nima. Večina držav OECD vključuje medkulturno izobraževanje učiteljev v začetno izobraževanje in hkrati ugotavlja, da učitelji niso dovolj usposobljeni za delo s priseljenci (Eurydice, 2014).

Evalvacijska raziskava v projektu *Razvijamo medkulturnost kot novo obliko sobivanja* je pokazala, da 76,4 % učiteljev meni, da se med študijem niso srečali z vsebinami, ki so se nanašale na delo z učenci priseljenci, 16 % pa redko. Iz tega lahko povzamemo, da se večina učiteljev, ki so sodelovali v raziskavi (N = 144), v času študija ni izobraževala za delo z učenci priseljenci, kar je razlog za šibko strokovno usposobljenost, saj se s problematiko dela z učenci priseljenci srečujejo šele v praksi. Učitelji so prav tako izrazili mnenje, da za soustvarjanje medkulturnosti in inkluzije potrebujejo dodatna izobraževanja in usposabljanja, zlasti na področju strokovnih znanj, znanja jezika učenca priseljenca in razumevanje njegove kulture in stališč (Čančar in Drljič, 2015).

V Sloveniji lahko v posameznih študijskih programih za izobraževanje učiteljev zasledimo vsebine, povezane z multikulturno vzgojo in izobraževanjem (npr. kot izbirne vsebine), vendar manjka sistematičen pristop in več poudarka pri izobraževanju bodočih vzgojiteljev in učiteljev na tem področju.

1.2 Dejavniki, pomembni za uspešno delo z otroki, ki prihajajo iz drugih kulturnih okolij

Avtorici: Marta Licardo, Tadeja Senica

Mnogi dejavniki vplivajo na življenje in delo otrok, vključenih v vzgojno-izobraževalni sistem. Dejavniki se delijo na bližnje ali neposredne, med katere uvrščamo značilnosti učencev, dogajanje v razredu, socialno vključenost, ter oddaljene ali posredne dejavnike, kamor sodijo kurikularno načrtovanje in izvajanje pouka, dejavniki šole in šolska politika (Dežman, 2012). Neposredni dejavniki imajo na uspeh učenca večji vpliv kot posredni dejavniki. Izmed neposrednih na učno uspešnost učenca najbolj vplivajo njegove značilnosti in dejavniki, vezani na dogajanje v razredu (Banfi, 2013). V nadaljevanju bomo predstavili nekatere od najpomembnejših dejavnikov, ki lahko pripomorejo k uspešnemu delu z otroki priseljenci.

Vključevanje v družbo in sodelovanje vseh

Približno 10 % prebivalstva v EU ni bilo rojenih v državi, v kateri živijo. Otroci, stari manj kot 15 let, predstavljajo 5 % te populacije. Tendenca pri otrocih priseljencih (prve ali druge generacije) je, da dosegajo nižjo stopnjo učnih dosežkov, nižjo stopnjo izobrazbe in opuščajo šolanje prej kot njihovi vrstniki, ki živijo v državi izvora, zato vključevanje v družbo in sodelovanje vseh lahko pripomore k boljšim učnim dosežkom, višji stopnji izobrazbe in posledično tudi boljšemu socialno-ekonomskemu položaju priseljencev (Janta in Harte, 2016).

Dejavniki, ki pripomorejo k uspešnemu delu z otroki priseljenci, vključujejo različne oblike podpore; vrtci in šole se trudijo dajati velik pomen socialnemu vključevanju, spodbujajo sodelovanje s starši učencev priseljencev, sodelujejo pri različnih projektih in z lokalnimi organizacijami. Z razvijanjem inkluzivnega okolja in medkulturnosti vključujejo vse, ki so vpleteni v pedagoški proces: vse učence, tako priseljence kot

tudi ostale učence, strokovne delavce in starše (otrok priseljencev). Vključevanje učencev priseljencev je uspešnejše in učinkovitejše, če dejavnosti potekajo na različnih področjih in so med seboj povezane (Janta in Harte, 2016).

Kadar se na šoli in v lokalnem okolju spodbuja druženje vseh z vsemi, učenci hitreje napredujejo, so bolj družabni, samozavestni, vrednote so usmerjene v znanje in doseganje skupnih ciljev. Kadar pa je prisotna kultura umikanja, učenci priseljenci slabše napredujejo, stagnirajo, se izogibajo interakcijam z okolico, bojijo se, da bodo izgubili, pozabili svojo kulturo in materni jezik, komunikacija s starši postane nepremostljiv izziv (Janta in Harte, 2016). Zaradi tega je treba skrbeti za sistematične ukrepe v razredu in v lokalnem okolju ter spodbujati vključevanje, ki bo koristilo vsem učencem, ne le učencem, ki prihajajo iz drugih kulturnih okolij.

Vključenost otrok v vrtce in šole

Vzgoja in izobraževanje sta za uspešno uresničevanje vključevanja otrok priseljencev v slovensko družbo pomembna dejavnika, ki najučinkoviteje pripomoreta k zagotavljanju enakih možnosti za uspešen osebni razvoj, vključevanje v delo in družbeno življenje vseh, ne glede na njihov izvor, spol, prepričanje ali druge značilnosti. Z načrtnim vključevanjem v izobraževalne ustanove in z oblikovanjem postopkov za njihovo učinkovito integracijo želimo otrokom priseljencem zagotoviti bolj uspešno premagovanje težav pri učenju, ki izvirajo iz nezadostnega jezikovnega znanja, razlik med kulturo družine in kulturo okolja, iz nepopolne vključenosti v družbo in iz razlik v šolskih sistemih in programih izobraževanja med državo izvora in Slovenijo (Smernice, 2012). Izhodišče za pripravo in uvedbo migracijskih in integracijskih strategij na vseh socialnih področjih so splošne človekove in otrokove pravice (prav tam). V ospredju je pravica posameznika do ohranjanja posebnosti, hkrati pa razvoj stabilne in koherentne družbe, ki povečevanje kulturne raznolikosti

zaradi doseljevanja iz tujine upošteva kot prednost in spodbuja ustvarjalnost. Ustava Republike Slovenije priseljencem v Sloveniji v skladu z mednarodnimi pogodbami zagotavlja vse pravice, razen tistih, ki jih imajo po ustavi ali po zakonu samo državljani Slovenije. Posebej je varovana pravica do izražanja pripadnosti svojemu narodu ali narodni skupnosti, do gojenja in izražanja svoje kulture ter uporabe svojega jezika in pisave. Vsak ima tudi pravico, da v postopkih pred državnimi in drugimi organi, ki opravljajo javno službo, uporablja svoj jezik in pisavo na način, ki ga določi zakon (prav tam).

Vloga vodstva vrtca in šole

Vloga vodstva vrtca in šole pri uspešnem vključevanju otrok, ki prihajajo iz drugih jezikovnih okolij, je pomembna, kot takšno jo prepoznavajo tudi ravnatelji (Čančar in Drljič, 2015). Pri tem je pomembna usmerjenost ravnateljev k spodbujanju refleksije strokovnih delavcev pri delu z otroki priseljenci, spodbujanje dodatnega izobraževanja in usposabljanja ter sama naklonjenost vodstva vrtca ali šole pri sprejemanju otrok priseljencev. Ravnatelji so zadolženi tudi za pripravo razvojnih načrtov in letnih delovnih načrtov, v katerih je razvidno, ali vrtec oz. šola prepoznava medkulturno inkluzivno okolje kot prioriteto pri svojem delu.

Raziskava v okviru projekta *Razvijamo medkulturnost kot novo obliko sobivanja* je pokazala, da je večina ravnateljev naklonjena izvedbi uvajalnic za otroke priseljence ter da prepoznavajo dosežke in koristi projekta (Čančar in Drljič, 2015). V poročilu o projektu je bilo izpostavljeno, kako pomembna je vloga vodstva pri izvajanju tovrstnih projektov, saj ima ravnatelj motivacijsko vlogo, spremljati mora potek izvajanja dejavnosti za učence priseljence (s sestanki aktivov, z razgovori, s hospitacijami), se sproti seznanjati z rezultati ter izvajalcem projekta ponuditi pomoč pri reševanju težav, ki se lahko pojavijo pri izvedbi projekta ali dejavnosti. Ravnateljev odnos do teh

dejavnosti je bistvenega pomena in pripomore tudi k seznanjenosti drugih strokovnih delavcev, ki niso vključeni v projekt, pa vendarle posredno lahko pripomorejo k uspešnosti projekta s tem, da so dovolj fleksibilni in ponudijo podporo, kadar je to potrebno. Ravnatelji tudi spodbujajo zavest zaposlenih, da so v odnosu do otrok priseljencev učitelji slovenskega jezika in kulture vsi zaposleni na šoli (Ambrož in Korošec, 2015).

Kadar ravnatelji opravljajo svoje delo v smeri podpore inkluzivnega okolja in medkulturne vzgoje, je to lahko varovalni dejavnik, ki ima veliko težo pri vključevanju otrok, ki prihajajo iz drugih kulturnih okolij (Riehl, 2000).

Razredna klima in vodenje razreda

Učitelj, ki ima v oddelku učence priseljence, naj bi se usposobil za različne strategije vodenja otrok in mladostnikov, vzpostavljanja discipline ter razvijanja socialnih veščin in medsebojnega razumevanja. Prav tako je zelo koristno, da učitelj pozna različne strategije za preprečevanje medvrstniškega izključevanja ter jih je sposoben uspešno izvajati tudi v praktičnem delu z učenci. Učitelj mora biti tudi izurjen v komunikaciji, komunikacijskih strategijah za doseganje učnih in socialnih ciljev pri pouku ter za spodbujanje dialoga med učenci v smeri medsebojnega spoštovanja, sodelovanja in sprejemanja različnosti (tudi če učenci tovrstnih stališč ne pridobijo v družinskem okolju), kar je lahko izziv (De Toni idr., 2013; Vižintin, 2015).

Učitelj vodi celotno skupino otrok in tudi sam predstavlja model, po katerem se zgledujejo otroci in tudi drugi učitelji. Klima v skupini, ki odraža inkluzivno in medkulturno okolje, vključuje (De Toni idr., 2013):

- Izražanje empatije med otroki, ki znajo razumeti svoj položaj v odnosu do drugih in drugačnih, ne da bi se pri tem sami počutili ogrožene.

- Odsotnost izražanja predsodkov in tesnobe do ljudi drugačnega jezikovno kulturnega izvora.
- Razvijanje strpnosti in razumevanja do nepoznanih običajev, navad, kultur ter zavedanje otrok o težavah, kadar sodimo prehitro ali si interpretiramo pojave le z delnim ali s popačenim razumevanjem.
- Navezovanje pristnih stikov z otroki priseljenci.
- Skupno načrtovanje in izvajanje nalog, skupinsko delo, v katerega so vključeni otroci priseljenci.
- Razvijanje strpnosti do obojestranskih nesporazumov in nerazumevanja ter miroljubno reševanje morebitnih sporov ali konfliktov, ki se pojavijo na tej osnovi.

Učitelj naj bi tudi stalno reflektiral svoje delo in pričakovanja do učencev priseljencev. Raziskave kažejo, da učitelji svoja pričakovanja oblikujejo vsaj delno na podlagi etnične pripadnosti, nacionalne pripadnosti in socialnega razreda učencev (Farley, 2006; Stevens, 2007). Učinek pričakovanj učiteljev je odvisen od različnih pogojev, raziskave kažejo, da so negativni učinki pričakovanj največji v osnovni šoli in kadar so učenci v situacijah, ki so zanje nove (Schofield, 2006). Učiteljeva pričakovanja delujejo na različne (subtilne) načine, npr.: socialno-emocionalno izražanje učitelja do učencev priseljencev se razlikuje od tistega do njihovih vrstnikov. Pojavljajo se lahko razlike v količini in vrsti povratnih informacij, v obsegu in količini zahtevnejših učnih vsebin in ciljev, ki jih prejmejo učenci priseljenci in/ali priložnostih, ki jih ti učenci dobijo v razredu, kadar gre za sodelovanje ali vodenje pri skupnem delu ali učenju. Zelo pogosto so tovrstni učiteljevi odzivi nezavedni (Schofield, 2006), zato je še posebej pomembno usposabljanje učiteljev za lastno refleksijo v medkulturnem inkluzivnem šolskem okolju. Učitelj se mora zavedati svojih stališč, predsodkov stereotipov ter prepoznati svoje delovanje, kadar bi to utegnilo vplivati tako, da bi bil do posameznih učencev pristranski.

Sodelovanje s starši

Vrtci in šole naj bi razvijali različne modele sodelovanja s starši otrok priseljencev ter prepoznali vlogo družine in širše socialne mreže kot ključni dejavnik, ki pripomore k bolj uspešnemu vključevanju otrok v izobraževalni sistem ter preprečevanja jezikovnih preprek in medkulturne raznolikosti. Vzpostavljanje partnerstva med starši oz. družino, vrtcem ali šolo lahko poteka na različne načine, pri katerih lahko aktivno sodelujejo starši, kot so: vzgoja otrok, komuniciranje, prostovoljno delo, učenje z otrokom doma, odločanje in sodelovanje v lokalnem okolju (Epstein, 1995). Pri tem je ključna vloga pedagoških delavcev, ki načrtujejo, izvajajo in evalvirajo delo s starši. Cilj je doseči partnersko sodelovanje in krepiti socialne in komunikacijske kompetence staršev priseljencev, ki običajno pokažejo hvaležnost za vložen trud, da bi bili lažje sprejeti v novo okolje.

Spodbujanje optimalnega razvoja otrok in mladostnikov

Učenci so med seboj različni, nekatere njihove lastnosti so pridobljene, druge pa pripisane. Vse te lastnosti bistveno zaznamujejo otrokovo življenjsko pot (Počkar, Andolšek, Popit in Lakota, 2009). Če želimo, da bodo vsi otroci dosegli svoj optimalni razvoj glede na okoliščine, v katerih živijo, da bodo sprejeli in upoštevali družbene norme in pravila, moramo upoštevati te različnosti in glede na njih prilagoditi vzgojno-izobraževalne dejavnosti (Peček in Lesar, 2006) ter ob tem ne pozabiti na potencialne, ki jih ima vsak posameznik ne glede na to, od kod prihaja.

Lastnosti učenca, ki pripomorejo k boljšemu učnemu uspehu in učinkovitejšemu opravljanju dela, so predvsem vztrajnost pri dejavnosti, samodiscipliniranost, organiziranost učenca, natančnost in usmerjenost k doseganju ciljev (Smrtnik Vitulič in Zupančič, 2010). Skupaj lahko te značilnosti posameznika imenujemo tudi delovne

navade. Navadno so odvisne od specifičnosti družin in kulturnih vrednot, vendar ne glede na kulturno poreklo lahko pri posamezniku razvijamo veščine in vrednote, ki bodo delovale kot varovalni dejavnik in bodo pripomogle k boljšemu vključevanju v družbo, večjim dosežkom in stabilnemu psihofizičnem zdravju. To pomeni tudi protiutež morebitnim pojavom rizičnega vedenja, kot so anksioznost, depresivnost, osamljenost, motnje hranjenja, antisocialno vedenje ipd. Učence priseljence je treba seznaniti tudi s pomenom ohranjanja zdravja in razvijanja pozitivnih vrednot in veščin, kar je naloga vzgojno-izobraževalnih institucij in pomeni varovalni dejavnik pri uspešnejšem vključevanju v družbo.

Pozitivna diskriminacija

Pozitivna diskriminacija je instrument, s katerim se zmanjšuje in preprečuje družbena neenakost in posledično socialne in ekonomske deprivilegiranosti zaradi neugodnega položaja pripadnikov kakšne družbene skupine (na primer etnične manjšine, šibkejši, socialno ogroženi, ženske, brezposelni, mladina, v ZDA temnopolti). Cilj je predvsem odpravljanje pretekle in sedanje diskriminacije, uveljavljanje bolj sorazmerne zastopanosti in s tem boljše vključevanje pripadnikov deprivilegiranih skupin na vsa področja družbenega življenja (Flander, 2004; Bošnjak idr., 2005; Pišek, 2010).

Ključno vprašanje je, kako čim bolj zanesljivo predvideti dolgoročne učinke pozitivne diskriminacije. Da bi bili učinki pozitivne diskriminacije vrednostno in funkcionalno pozitivni, jo je treba uporabljati s premislekom in po potrebi (Cerar, 2006).

Integracija in inkluzija

Integracija in inkluzija predstavljata načelne smernice, po katerih se v vzgojno-izobraževalni sistem vključuje skupine otrok in mladostnikov, ki imajo kakršnekoli

posebne, specifične vzgojno izobraževalne potrebe in potrebujejo prilagoditve. V tem smislu v to skupino sodijo tudi otroci in mladostniki priseljenci.

V procesu integracije ima večinska družba s svojo strukturo institucij in z odnosom do priseljencev odločilnejši vpliv na potek in končni rezultat procesa in ima pri odločanju o procesih praviloma tudi več moči. Med dejavniki, ki spodbujajo ali zavirajo integracijske procese, so pomembni pogoji v državi sprejema, pogoji v državi izvora, osebne lastnosti priseljencev in njihove sposobnosti na prilagajanje novim razmeram, obstoj socialnih mrež v državi sprejema, možnost ohranjanja stikov s sorodniki in prijatelji, ki so ostali v državi izvora ter možnost in svoboda izražanja lastne kulture in jezika v državi sprejema (Bešter, 2007).

V strokovnih smernicah in literaturi o učencih priseljencih zasledimo tudi izraz inkluzija in inkluzivno učno/šolsko okolje, inkluzivna klima v razredu ipd. (De Toni idr., 2013; Vižintin, 2015). Inkluzija predstavlja nadgradnjo integracije, pri čemer bi lahko primerjali integracijo s procesom akulturacije (ko priseljenci ohranijo svojo kulturo, jezik in hkrati sprejmejo novo kulturo in jezik). Inkluzijo pa lahko primerjamo s procesom asimilacije (ko manjšinska in večinska kultura tvorita novo obliko sobivanja, ki teži k istim ciljem in interesom, pri čemer vsi vključeni sodelujejo prostovoljno in svobodno).

Inkluzivno učno okolje se povezuje z učečo se skupnostjo, vzajemnim sprejemanjem, aktivnim sodelovanjem, skupnim občutkom pripadnosti skupini, sprejemanju skupnih ciljev in prizadevanj za uspeh vseh. Oba procesa, torej integracija in inkluzija, delujeta kot varovalni dejavnik za uspešno delo z otroki priseljenci in pripomoreta k temu, da šolski sistem deluje kot povezan, notranje koheziven, v kulturnem pogledu pa heterogen in sprejemajoč, takšen, ki vsakemu otroku ali skupini otrok omogoča enake možnosti ne glede na etnično, nacionalno ali kulturno pripadnost (Bahovec idr., 1999; Bešter, 2007; Bela knjiga, 2011).

2 Smernice za vzgojitelje v vrtcih

Avtorja: Marta Licardo, Matej Brunšek

Upoštevanje osnovnih načel in smernic za predšolsko vzgojo

Pri načrtovanju in izvajanju dejavnosti v vrtcih sledimo načelom, ki so pomembna z vidika vključujočega pristopa pri uresničevanju pravic otrok priseljencev in so predstavljena v dokumentu Smernice za vključevanje otrok priseljencev v vrtce in šole (2012) – v nadaljevanju Smernice. Navodila iz Smernic, ki jih lahko zelo učinkovito prenesemo v prakso v predšolski vzgoji, se kažejo predvsem v odprtosti vrtca do sprejemanja vseh otrok priseljencev. Pri izvajanju dejavnosti, prehranjevanju, dnevni rutini spoštujemo otrokovo primarno kulturo. Pri vsakodnevni komunikaciji razvijamo večjezičnost in medkulturnost na igriv in zabaven način. Postavljamo temelje za učenje slovenskega jezika in hkrati spodbujamo rabo primarnega jezika otrok, čeprav je dodatna strokovna pomoč za poučevanje slovenščine predvidena le za otroke v šoli (MIZŠ, 2017a). Velik poudarek lahko vrtec nameni sodelovanju s starši, saj so strokovni delavci s starši v vsakodnevnem stiku, ko pripeljejo otroka v vrtec in imajo veliko priložnosti za izkazovanje, spodbujanje medkulturnega dialoga in sodelovanja.

Vpis otroka priseljenca v vrtec

Staršem se priporoča, da vpišejo otroka v vrtec vsaj dve leti pred vstopom v osnovno šolo. Kadar gre za otroke begunce imajo ti prednost pri vpisu v vrtec pred ostalimi otroki, saj se želi takšnemu otroku čim prej omogočiti normalno socializacijo in spodbudno okolje. Plačilo vrtca je skladno z dohodki oz. prejemki staršev, pri tem se upoštevajo vsi prejemki, tudi tisti, ki jih družini priseljencev dodeli država.

Pri izpolnjevanju vpisne dokumentacije je treba vključiti tolmača oz. prevajalca (Smernice, 2012), če starši ne znajo nobenega tujega jezika ali če v družini ni nikogar, ki bi lahko pomagal pri komuniciranju. Tolmača običajno zagotovijo nevladne organizacije v lokalnem okolju. Kadar te možnosti ni, je prav, da vrtec poskrbi za tolmača in prosi za pomoč pristojne državne institucije (npr. MIZŠ).

Prav tako je starše treba seznaniti s pravili vrtca, prihodov in odhodov otrok, z odgovornostmi, ki jih imajo starši ter se pogovoriti o morebitnih posebnostih, ki jih ima otrok. Poseben poudarek je treba nameniti pogovoru o različnosti kultur, o morebitnih zadržkih glede prehrane, praznovanja običajev in drugih navad, ki so prisotne v družini otroka priseljence. Za ta pogovor si je treba vzeti dovolj časa, saj tako ravnamo preventivno in preprečimo morebitne zagate ali nehotene nesporazume, ki lahko nastanejo, če tega ne naredimo. Staršem damo vedeti, da je vrtec odprt za sprejem otrok priseljencev ter da želi z otrokom in družino vzpostaviti resnično (ne le navidezno) prijazen odnos v medkulturnem sobivanju.

Skrb za prijazno uvajalno obdobje

Ko vključimo otroka v vrtec, gre za posebno obdobje za vsakega otroka. Novo okolje oziroma vključitev otroka v vrtec zahteva od otroka prilagoditve: tu so novi ljudje in njihova pričakovanja, novi prostori, množica okoli njih, hrup, spremenjeni dnevni red, druga hrana itd. Otroci potrebujejo čas in energijo, da se privadijo na nov življenjski ritem, novo okolje in ljudi ter na dnevno bivanje brez prisotnosti staršev (Varjačič, 2007).

Kadar gre za otroke priseljence, so te spremembe še večje, saj so pred kratkim prišli iz druge države. Predvidevamo lahko, da je otrokov občutek varnosti zmanjšan, veliko pa je odvisno tudi od preteklih izkušenj, ki jih ima otrok z ločitvami od pomembnih

odraslih. Če so to otroci begunci, so lahko v pretekle izkušnje vključene vojne travme, doživljanje smrti in žalovanja. Če so npr. družine in otroci prišli iz Sirije, je velika verjetnost, da so bili žrtve nasilja ali bili priče nasilju nad drugimi.³ Takšne družinske okoliščine zahtevajo posebno pozornost strokovnih delavcev in ustrezen odziv, saj starši pogosto doživljajo posttravmatski sindrom, lahko so depresivni, dezorientirani, pretirano zaskrbljeni ali neodzivni. Otroci so lahko čustveno apatični, morda so v času bežanja iz vojnih območij za otroke večkrat skrbeli popolni tujci, težko se navežejo na druge in kažejo druge znake doživljanja travme (Doyle idr., 2015). Kadar je pri delu z otroki in družinami prisotna travmatična izkušnja, je treba otrokom in družinam nameniti dodaten čas in poskrbeti za ustrezno strokovno pomoč.

Pomembno je, da si starši oz. skrbniki v času uvajalnega obdobja vzamejo dovolj časa, da skupaj s svojim otrokom preživijo prve dni prihoda v vrtec. Staršem lahko pojasnimo, da bo morda otrok ob vstopu v vrtec nekaj časa kazal drugačno vedenje ter da je to pogost pojav (t. i. separacijska anksioznost), pri katerem se lahko kažejo žalost, zaprtost vase, močenje, zavračanje hrane, upiranje staršem, ljubosumnost, regresivno vedenje ipd. S tem ko starši prepoznajo otrokove potrebe po navezanosti in jih poskušajo zadovoljiti, vplivajo na pozitiven potek uvajanja. Prve dni uvajanja ostaja otrok v skupini čim krajši čas, da dobi občutek, da se starši vrnejo v določenem časovnem obdobju. Priporočljivo je, da starši za kratek čas ostanejo z otrokom ter da se z njim in drugimi otroki v skupini aktivno igrajo. Vzgojitelji poskušajo z otrokom vzpostaviti topel in ljubeč odnos ter načrtno spodbujajo občutek varnosti s komunikacijo in pozornostjo do otroka, hkrati pa spremljajo otrokovo počutje in morebitne znake stiske, ki jih skušajo takoj ublažiti (Whitebread in Coltman, 2008). Za otroka, ki je zelo navezan na svojo mater, je včasih bolje, da ga uvaja oče ali drugi

---

³ Vojna v Siriji beleži 11 mil. beguncev, od tega jih je polovico zapustilo Sirijo, v 79 % sirskih družin je nekdo umrl zaradi posledic vojne, 60 % otrok je videlo ubijanje, streljanje ali vojno nasilje vseh vrst (Doyle idr., 2015). Približno 3,8 mil. sirskih otrok so begunci v drugih državah, 60 % sirskih otrok beguncev ni vključeno v vzgojo in izobraževanje, več kot 11.000 otrok je brez spremstva prečkalo sirsko mejo (SNHR, 2016), med njimi tudi otroci, stari 6 let, ki so prosilci za azil (brez spremstva).

sorodniki (babica, dedek, teta), s katerimi otrok nima tesnega odnosa. Otrok naj prinese s seboj od doma predmet ali igračo, ki mu pomaga, da v kriznih trenutkih poišče tolažbo, ker ga neposredno povezuje z družino oz. domom (Varjačič, 2007).

Pripraviti vrstnike, skupino

Otroke v skupini je treba seznaniti o vključitvi otroka priseljenca. Pri tem lahko vzgojitelj uporabi zemljevide, otrokom predstavi osnovne značilnosti države, od koder prihajajo otroci priseljenci, ter morebitne posebnosti (Smernice, 2012). Otroke v skupini je treba seznaniti s tem, da otrok priseljenc ne govori slovenskega jezika ter da se slovensko šele uči govoriti. Otrokom je dobro predstaviti temeljne kulturne in družbene značilnosti države otrok novicev, kar je odlična priložnost za učenje o širšem družbenem okolju in medkulturno vzgojo. Če je primerno, lahko pri tem pomaga otrok novinec ali kdo izmed članov njegove družine. Priprava otrok v skupini naj ne poteka pretirano osredotočeno na otroka priseljenca, temveč kot del rednega izvedbenega kurikula, v okviru katerega tudi drugi otroci predstavijo svoj kraj bivanja, kulturo, navade in jezik.

Prav tako je treba otroke spodbujati k strpnosti, upoštevanju drugačnosti, spodbujati prijateljstvo med otroki priseljenci in drugimi otroki ter zagotoviti, da se otrok priseljenc v skupini počuti varno in sprejeto (Bahovec idr., 1999).

Prilagajanje vzgojno-izobraževalnega dela

Kot pomoč pri vzpostavljanju začetne komunikacije pripravimo slikovni in besedni slovar za dnevno rutino ter osnovne potrebe otroka (osnovne potrebe so potrebe po hrani, pijači, igri, druženju, higienske potrebe, potrebe po bližini odraslega ipd.). Ustvarimo si profil družine in otroka, ki vključuje kulturno ozadje, družinsko dinamiko

in jezikovne veščine. Poskrbimo, da so pravila, navodila, pričakovanja jasno prikazana. Govorimo razločno in uporabimo vizualne pripomočke.

Ves čas spodbujamo izražanje otroka v maternem jeziku in ga hkrati učimo slovenski jezik. Poskrbimo, da je otroku na voljo tudi otroška literatura v maternem jeziku ali dvojezična literatura (zgodbe, pravljice, basni ipd.).

Vodene dejavnosti prilagodimo tako, da jih besedno poenostavimo, po potrebi navodila za delo pripravimo v slikovnem materialu in dvojezično. Dejavnosti načrtujemo tako, da predvidimo, kako bo lahko temu sledil otrok priseljenc, ki ne razume slovenskega jezika. Kadar ocenimo, da otrok ne zmore slediti zastavljeni dejavnosti v skupini, pripravimo nadomestno dejavnost.

Priporočena je uporaba naslednjih metod dela (Whitebread in Coltman, 2008), npr.:

- Uporaba verbalnih in neverbalnih navodil. Neverbalna navodila pomenijo, da otroka vodimo za roko, mu pokažemo, kar želimo in pričakujemo. Uporabimo ponazarjanje in demonstracijo. Otroku omogočimo, da tudi on vodi.
- Vzporedni govor, pri katerem odrasli govori o tem, kaj otrok počne. Vzporedni govor naj bo na začetku učenja zelo poenostavljen, da otroku postopno pomagamo izbrati ustrezne besede v zvezi z določeno dejavnostjo ali stanjem.
- Širjenje besednih zvez. Odrasli ponovi otrokovo besedo ali misel, vendar v daljši obliki, npr.: »Želiš žogo?«, »Izvoli rdečo žogo« ali »Rdeča žoga je res velika«. Otroka prosimo, da ponovi razširjeno besedno zvezo ali poved.
- Individualna spodbuda in pohvala. Vzgojitelj lahko uporabi pohvalo v otrokovem maternem jeziku. Otroku nameni individualno spodbudo.
- Težje naloge razdelimo na manjše korake, ki omogočajo izvedbo težje naloge.
- Če obstajajo primerni neverbalni odzivi ali posebni odzivi, ki jih uporabljajo starši, jih lahko vzgojitelj na začetku uporablja pri otroku priseljencu, zlasti v prvem starostnem obdobju.

Nekatere metode učenja in poučevanja, ki jih lahko uporabimo v predšolski vzgoji, ki so sicer primerne za vse otroke, lahko pa jih prilagodimo tudi za otroke priseljence, so:

- Metoda CLIL (an. content and language integrated learning) oz. metoda integriranega učenja vsebin in jezika. Pri tej metodi je ključni poudarek na tem, da pri obravnavanju določene vsebine hkrati otroke učimo tuj jezik in materni jezik. Če se npr. pogovarjamo o temi družina, pri tem poskrbimo, da imajo otroci stik z besedami v obeh jezikih, uporabljamo veliko vizualnega didaktičnega materiala. Metoda CLIL je prepoznavna kot ena najbolj uspešnih metod tudi pri Evropski komisiji, saj se dolgoročno zelo obrestuje v multikulturnih ali v večjezičnih okoljih (Dalton-Puffer, 2007).
- Metoda TPR (an. total physical response) oz. metoda učenja jezika s telesnimi gibi. Pri tej metodi se otroci učijo novih besed v tujem jeziku z opazovanjem, poslušanjem in posnemanjem. Poudarek je na hkratnem vizualnem, avditivnem in kinestetičnem učenju. Metoda vključuje tudi natančno zaporedje učnih korakov, s katerimi otroci usvajajo novo znanje jezika. Ta metoda je posebej primerna za predšolsko vzgojo zaradi kinestetičnega učenja in sistematičnega dela pri usvajanju novih besed v tujem jeziku (Asher, 1969).
Kratko predstavitev metode si lahko pogledate na povezavi: <https://www.youtube.com/watch?v=1Mk6RRf4kKs>
- Metoda NTC (an. nurture of talented children) (Juriševič idr., 2010) temelji na nevrofizioloških spoznanjih o delovanju možganov in vsebuje tri temeljna področja: a) spodbujanje razvoja sinaps v možganih, b) spodbujanje pomnjenja z asociacijami in c) spodbujanje funkcionalnega mišljenja. Vsa tri področja lahko zelo smiselno vključimo v delo s predšolskimi otroki, saj gre za izjemno

pomembno življenjsko obdobje oz. kritično razvojno obdobje za tvorbo nevronske povezave med sinapsami. Metoda vključuje spodbujanje razvoja sinaps v možganih s telesno gibalnimi igrami, igrami za akomodacijo in grafomotoričnimi igrami. Spodbujanje pomnjenja z asociacijami vključuje igre s simboli, igre spomina in glasbene dejavnosti. Spodbujanje funkcionalnega mišljenja pa zajema uganke in problemska vprašanja ter igre za spodbujanje ustvarjalnega mišljenja, ki jih lahko prilagodimo tako, da bodo pri tem lahko sodelovali tudi otroci priseljenci, ki še ne zanjo dobro slovenskega jezika.

- Metoda HANDLE (an. holistic approach to neuro development and learning efficiency) je sicer namenjena delu z otroki s posebnimi potrebami, vendar je lahko zelo uporabna tudi pri otrocih priseljencih, zlasti, če se pojavijo težave zaradi čustvenih in vedenjskih težav, travm in separacijske anksioznosti. Z uporabo metode lahko pri otroku izboljšamo sposobnosti učenja, govora in jezika, komunikacije, zmanjšujemo stres in anksioznost, težave s spanjem ipd. (The HANDLE institute, 2013).
- Metoda EPR (an. embodiment-projection-role) vključuje dramsko igro in gibanje oz. temelji na dramski terapiji (Jennings, 2013). Gibanje temelji na grobi motoriki, fini motoriki, senzornem učenju, banskih (igre s petjem in gibanjem), ritmičnim gibanjem, plesom, pantomimo in zgodbami, ki vključujejo zvoke in gibe (več informacij: <http://www.suejennings.com/epr.html>). Metoda je primerna za otroke priseljence, saj jih zlahka vključimo v dejavnosti, tudi če ne razumejo jezika zelo dobro, saj delo v veliki meri temelji na posnemanju in lastnem izražanju z gibi.

V celotnem vzgojno-izobraževalnem procesu poskrbimo, da ima otrok priložnost izraziti svoje preference (kaj želi, kaj mu je všeč) in ga pri tem spodbujamo, npr. najljubša zgodba, pesem, najljubša hrana, športne aktivnosti ipd. Otroka motiviramo

za sodelovanje v dejavnostih tako, da načrtujemo več možnosti, v katerih lahko aktivno sodeluje ter mu omogočimo izbiro in odločanje o različnih dejavnosti. Otrokov aktivno sodelovanje lahko spodbujamo tudi s tem, da vključimo njegova močna področja ter možnosti, da se izraža na način, ki mu ustreza (Palmer idr., 2013).

Pozorni smo na dnevno rutino in omogočanje oz. zadovoljevanje individualnih potreb otroka. Zlasti pomembno področje je lahko prehrana, ki naj bo usklajena z družinskimi navadami in drugimi kulturnimi/religijskimi pogoji, o čemer se je treba predhodno pogovoriti s starši. Drugo pomembno področje sta počitek in higiena. Otroku omogočamo počitek glede na individualne potrebe. Tudi sicer otroku omogočimo, da ima vedno možnost umika v tih kotiček, kjer so blazine in prostor za umiritev. Otrok naj ima vedno možnost, da se umakne, če ne želi biti del skupnih aktivnosti ali če želi biti sam. Dejavnosti moramo načrtovati premišljeno. V obilici dražljajev in aktivnosti otrok lahko doživi preveliko zasičenost dražljajev, pričakovanj in zahtev. Preveliko hrupa v igralnici sproža dodatno doživljanje stresa in lahko povzroči, da otrok postane razdražljiv, prav tako se je v hrupnih okoliščinah težko učiti novih besed in jezika (Doyle, 2015). Glede higiene vzdržujemo higienske standarde, ki so pričakovani v vrtčevskem okolju. Če otrok prihaja iz družine oz. kulture, kjer so higienski standardi še višji ali se za higieno poskrbi na drugačen način, kot smo vajeni pri nas, poskušamo otroku omogočiti skrb za higieno na njemu prilagojen način.

Individualno načrtovanje dela z otrokom priseljencem

Za prilagajanje vzgojno-izobraževalnega dela je treba oblikovati strokovni tim in za otroka pripraviti individualni program, v katerem spremljamo otrokov napredek in imamo zastavljene cilje (Smernice, 2012). Cilje zastavimo glede na pričakovani napredek otrok v posameznem šolskem letu ali polletju, pri čemer si lahko

pomagamo z razvojnimi mejniki. Cilje zapišemo realno, merljivo in časovno opredeljeno.

V individualni načrt vključimo cilje, vezane na (MIZŠ, 2017a):

- otrokovo opolnomočenje na področju sporazumevalnih zmožnosti neverbalnih in verbalnih interakcij; v maternem in učnem jeziku;
- samoregulacijo in razvoj socialnih veščin;
- razvoj otrokovih zmožnosti na vseh področjih (otrokov telesni, gibalni, govorni, kognitivni, socialni, čustveni, moralni razvoj);
- razvoj otrokovih močnih področij;
- spremljanje napredka na podlagi razvojnih mejnikov in individualnih značilnosti otroka;
- postopno vključevanje otroka in družine v lokalno okolje.

Cilje evalviramo ob polletju, lahko tudi večkrat na leto, če se pojavi potreba po tem. Z rezultati seznanimo starše. V naslednjem obdobju ukrepamo na podlagi evalvacije, ugotovljenega napredka in zastavimo nove cilje, ki jih bomo poskušali dosežati z otrokom v naslednjem obdobju. Skrbno individualno načrtovanje ima več koristi, a) imamo osnovo za načrtovanje dela, b) strokovno poglobljeno spremljamo napredek otroka, c) omogočamo pregledno informiranje drugim strokovnim delavcem, ki bodo ali že delajo z otrokom, d) imamo ustrezne in utemeljene informacije za starše, e) pravočasno lahko reagiramo, ko se pojavijo težave, problemi ali če opazimo razvojna odstopanja pri otroku.

Čustvene in vedenjske težave otrok priseljencev

Težave s čustvi in z vedenjem opazimo v obliki nepričakovanih odzivov, nezainteresiranosti, neubogljivosti, utrujenosti, anksioznosti. Otrok lahko postane

tudi agresiven, ne navezuje socialnih stikov z vrstniki ali pogosto joče. V primeru, da opazimo tovrstna odstopanja od ostalih, si postavimo spodnja vprašanja in si beležimo odgovore (CELLS, 2016):

- Kaj mi lahko to vedenje otroka pove?
- Želi otrok s tem kaj doseči?
- Kako pogosto se to dogaja?
- Obstajajo kakšni medicinski vzroki za takšno vedenje?
- Kdaj se to ne pojavlja?
- Ima otrok kakšne neprijetne, travmatične izkušnje iz preteklosti?
- Se otrok počuti sprejetega v skupini?
- Je njegovo vedenje v njegovi kulturi normalno/sprejemljivo?
- Ali starši tovrstno vedenje doma dopuščajo?
- Je otrok že kdaj prej bil vključen v kakšno skupino, kjer starši niso prisotni?
- So moja pričakovanja od otroka realna?
- Ali ima otrok dovolj spanja?
- Je družina otroka pod stresom?
- Je otrok v zadnjem času doživel kakšno izgubo bližnjega?
- Je otrok doma varen?
- Ima otrok dovolj govornih veščin, da zna izraziti svoje potrebe?

Kadar se soočamo z neželenim vedenjem otroka v skupini lahko uporabimo naslednje strategije in metode, ki bodo v podporo tudi drugim otrokom (prirejeno po CELLS, 2016):

- Postavimo pravila vedenja v igralnici skupaj z otroki in razložimo, kakšno vedenje pričakujemo od otrok.
- Krepimo socialne veščine z dejavnostmi, ki otroke med seboj zbližujejo, npr. socialne igre, jutranji krog, dramska igra, lutke.

- Uporabljamo čim bolj nazorne pripomočke in s tem zagotovimo lažje spremljanje dejavnosti otroka. Govorimo počasneje in bolj razločno.
- Oblikujemo manjše skupine, v katere vključimo (če imamo možnost) otroka, ki govori oba jezika (slovenskega in jezik otroka tujca). Če te možnosti ni, poskušamo skupini, kjer je otrok priseljenec, vsaj na začetku nameniti nekoliko več pozornosti drugega odraslega (pomočnik vzgojitelja, študent, prostovoljec, starš ipd.)
- Pogovorimo se s starši o strategijah, rešitvah za vedenjske težave in skupaj oblikujemo enotna vzgojna pravila, ki veljajo doma in v vrtcu. Pravila naj bodo preprosta, naj jih ne bo preveč (le najpomembnejša) in naj bodo slikovno predstavljena, če je le mogoče. Če je vedenjskih težav več, jih obravnavamo postopoma, ne vsega hkrati.
- Prizadevamo si za pristen in tesen odnos z otrokom in starši, saj s tem povečamo občutek varnosti vseh. Otroku nikoli ne grozimo, izogibamo se kaznovanju.
- Omogočimo otroku, da opravi naloge, pri katerih ni izpostavljen. Primer: urejanje knjig, zalivanje rož, skrb za akvarij. Otroku dajemo naloge, pri katerih bo uspešen, za opravljeno delo ga pohvalimo.
- Naučimo ga besed, s katerimi se bo lahko lažje in bolje izrazil, pomagamo si s slikovnim materialom ali IKT-pripomočki.
- Poiščemo knjige in spletne strani, povezane z njegovo kulturo, in vsebine vključimo v dejavnosti. To so lahko tudi pravljice pred spanjem, ki jih lahko posluša na slušalke.
- Prepričamo se, da razume naša navodila s tem, da ga prosimo, da jih ponovi.
- Če se pojavi anksioznost, se izogibamo nenačrtovanim dejavnostim.
- Ne silimo otroka, da bi sodeloval. Izogibamo se ustvarjanju psihološkega pritiska.
- Vključimo zabavne igre za ponavljanje imen sovrstnikov.

- V dnevno rutino vključimo dejavnosti za sproščanje. Primer: poslušanje pomirjajoče glasbe, 10 globokih vdihov in izdihov.
- V igralnico povabimo družinske člane otroka priseljenca. Prosimo jih, da nam kaj preberejo, zaigrajo, pokažejo v svojem jeziku.
- Ugotavljamo otrokove sposobnosti, talente, interese in jih uporabimo za gradnjo njegove samopodobe.
- Uvedemo »škaflo za sprostitev«. Škaflo lahko vsebuje mehke žoge za stiskanje, mehko blazino, tablo za risanje s kredo, ogledalo ipd., na voljo naj bo za vse otroke.
- Uvedemo posebno »mojo škaflo«, ki vsebuje predmete od doma: fotografijo družine, milne mehurčke, medvedka, igračo, nekaj, kar otroka spominja na dom in družino.
- Naredimo kotichek za telefoniranje, kjer lahko otrok s simbolno igro »pokliče mamó«, uporabimo stare telefone ali telefonske slušalke.

Težave s poslušanjem in govorjenjem

Če opažamo, da otrok redko ali nikoli ne govori, ne posluša ali ne razume vsega, ima omejene govorne veščine in slabo sodeluje v skupini, si pomagamo z vprašanji (CELLS, 2016):

- Ali je z otrokovim sluhom vse v redu?
- Je morda vedenje povezano z namenom, da otrok kaj pridobi ali se čemu izogne?
- Obstajajo pomisleki v zvezi z njegovim razvojem in doseganjem razvojnih mejnikov?
- Se to dogaja ves čas in v vseh okoljih?
- Obstajajo situacije, v katerih ne opazimo tega?
- So naša pričakovanja do otroka realna in razumna?

- So imeli v njegovi družini že podobne težave?
- Ali so naloge, ki mu jih dajemo, primerne njegovi razvojni stopnji?
- Ali otrok ve, kdaj lahko govori?
- Ali otrok izraža razumevanje na kakšen drugačen način kot z govorom?

Strategije in metode, ki jih lahko uporabimo, kadar opažamo težave s poslušanjem in govorjenjem (CELLS, 2016):

- Pogovorimo se s starši/skrbniki o tem, ali tudi oni opažajo težave.
- Vključimo logopeda in/ali psihologa.
- Sluh lahko preverimo tako, da se igramo igro »ponovi za mano«. Otrok je na razdalji 3 metrov obrnjen stran od nas in si izmenično pokriva levo in desno uho ter ponovi, kar mu izgovorimo šepetaje za njegovim hrbtom. Pri tej igri mora biti v prostoru tišina. Če otrok nikoli ne ponovi ali pogosto ponovi napačne glasove, prosimo za preverjanje sluha še logopeda.
- Spodbujamo neverbalno komunikacijo in zmanjšujemo pritisk na otroka oz. skušamo dejavnosti prilagoditi tako, da bodo otroku prijetne in zabavne.
- Vključujemo kretnje in mimiko in s tem omogočimo boljše razumevanje navodil.
- Uporabljajmo objekte, fotografije in simbole ter otroku omogočimo, da se odloča na način, da pokaže s prstom.
- Delamo v manjših skupinah, da spodbujamo komunikacijo med otroki.
- Izvajamo dejavnosti, ki so pretežno vizualne. Omogočimo otroku, da se vizualno izraža.
  - a) Uporabljajmo gradnike/kocke
  - b) Dramska igra (lutke, pantomima, ples ...)
  - c) Likovna umetnost in likovno izražanje
- Krepimo socialne veščine z igrami.
- Vključimo poslušanje posnetkov v otrokovem maternem jeziku.

- Otroka naučimo uporabnih izrazov, ki se uporabljajo v dnevni rutini.
- Poenostavimo navodila in ne uporabljamo nepotrebnih besed.
- Ponujamo izbiro z dvema dejavnikoma. Primer: »Si utrujen ali lačen?«

Poleg težav, ki so omenjene v zgornjih dveh podpoglavjih, se lahko pojavijo tudi druge vrste težav, na katere moramo biti pozorni pri predšolskih otrocih. Pomembno je, da vedno tesno sodelujemo s starši, svetovalno službo vrtca in drugimi strokovnjaki, ki delajo z otrokom, ter da poskrbimo za medsebojno povezanost in komunikacijo vseh vpletenih, da bi lahko bolje in ustrezneje reagirali, ko se težave pojavijo.

Sodelovanje s starši otrok priseljencev

V nekaterih državah, iz katerih prihajajo priseljenci je vzgoja in izobraževanje tradicionalno v domeni vzgojiteljev, učiteljev in drugih strokovnjakov. Zato je lahko za starše priseljence nekaj novega, ko jih želimo aktivno vključiti v vzgojno-izobraževalni proces, kot je aktivno sodelovanje na roditeljskih sestankih, pogovornih urah, pri izvedbi dejavnosti, pri obisku prireditvev ali izvajanju domačih aktivnosti skupaj z otrokom ipd.

Raziskave (Henderson in Mapp, 2002) kažejo, da ko nam uspe motivirati starše priseljence in jim omogočiti, da sodelujejo s strokovnimi delavci v vrtcu, se otroci lažje učijo in bolje napredujejo. Da bi to lahko naredili, je treba najprej vzpostaviti komunikacijo. Kako bomo to dosegli, je odvisno od okoliščin in posameznega primera družine. Po potrebi prosimo za prevajalca ali tolmača, če se s starši ne moremo pogovoriti sami. Pri tem se lahko povežemo tudi s širšo lokalno skupnostjo in osebo, ki je vez med organizacijo, ki se ukvarja z integracijo priseljencev. Te organizacije ponujajo aktivnosti, ki so lahko v pomoč pri delu v vrtcu glede izobraževanja kadrov ali pri omogočanju lažjega vzpostavljanja stikov.

Starše bomo lažje pritegnili k sodelovanju, če jim lahko zagotovimo, da bodo otroci v vrtcu lahko ohranili in vzdrževali močne in pozitivne vezi s svojo kulturo, da bodo lahko ohranjali materin jezik in razvili pozitivno identiteto, vezano na primarno kulturo, ter hkrati spoznavali tudi slovensko kulturo.

Zelo dobrodošlo je, da se naučimo nekaj besed v jeziku, ki ga govorijo priseljenci. S tem izkažemo gesto spoštovanja in pozitivno naravnost do medkulturnega sodelovanja. Pri tem izberemo besede, ki so pomembne, npr. pozdrave, »da/ne«, »hvala« in npr.: »Kje so toaletni prostori?«. Če poznamo te besede, bomo tudi lažje skrbeli za otrokove osnovne potrebe v začetnem obdobju, ko še ne pozna jezika.

Za starše je dobro pripraviti tudi nekaj prevedenega tiskanega materiala, osnovnih informacij, ki jih morajo vedeti o vrtcu, vsakdanji rutini, dejavnostih, pravicah in dolžnostih. To gradivo izročimo staršem ob prvem srečanju ali ga damo na vidno mesto (npr. v garderobo), da si starši tiskane informacije lahko vzamejo sami. Prav tako jim omogočimo komunikacijo po telefonu ali e-pošti ter omogočimo spremljanje dogodkov v vrtcu s slikovnim materialom (fotografije, kronika, e-fotografije v garderobi).

Ključnega pomena je, da imajo starši dostop do informacij o njihovem otroku, v pomoč je lahko individualiziran program in vsakodnevno izmenjevanje informacij. Informacije morajo biti za starše razumljive in pomembne, v pomoč je lahko prevajalec, sorodnik, ki govori tuj jezik, kontaktna oseba v instituciji za priseljence ipd. Starši naj povedo, kaj potrebuje njihov otrok, in oboji, strokovni delavci in starši, naj aktivno sodelujejo pri delu z otrokom na podlagi informacij, ki si jih izmenjajo. Medsebojna izmenjava informacij o otroku in dober partnerski odnos s starši pomaga vsem vključenim, da se lažje in hitreje učijo, ter deluje kot preventiven ukrep proti morebitnim težavam in izzivom pri vključevanju otrok priseljencev (Ayoub idr. 2011).

3 Smernice za učitelje v osnovni šoli

Avtorice: Marta Licardo, Julija Murko, Kristina Breznik

Upoštevanje osnovnih načel, smernic in zakonodaje za osnovno šolo

Osnovne smernice za vključevanje učencev priseljencev zajemajo pravice, ki izhajajo iz zakonodaje. Po določitih slovenske zakonodaje imajo državljani drugih držav članic EU, Slovenci brez slovenskega državljanstva in begunci pravico do obveznega osnovnošolskega izobraževanja pod enakimi pogoji kot državljani Republike Slovenije (Strategija vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji, 2007).⁴

Slovenska zakonodaja (Uredba o pravicah in dolžnostih beguncev v Republiki Sloveniji, 2004; Zakon o azilu, 2006) zagotavlja pravico do osnovnošolskega izobraževanja prosilcev za azil ter pravico do šolanja in izobraževanja beguncem in navaja, da so begunci na področju predšolske vzgoje, osnovnošolskega, srednješolskega, visokošolskega in univerzitetnega izobraževanja izenačeni s slovenskimi državljani.

Za otroke, ki prebivajo v Republiki Sloveniji in katerih materni jezik ni slovenščina, zakon predvideva možnost, da se ob vključitvi v osnovno šolo organizira pouk slovenskega jezika in kulture, s sodelovanjem z državami izvora pa tudi pouk njihovega materne jezika in kulture (Pouk za učence tujce, 2013).

---

⁴ Pravico do vključevanja otrok priseljencev v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem obravnavajo Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja, Zakon o osnovni šoli, Zakon o gimnazijah, Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju, Zakon očasni zaščiti razseljenih oseb, Zakon o tujcih, Zakon o mednarodni zaščiti, Pravilnik o preverjanju in ocenjevanju znanja ter napredovanju učencev v osnovni šoli ter Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje izobraževalnih programov in vzgojnega programa na področju srednjega šolstva (MIZŠ, 2017a).

Med temeljnimi cilji za izobraževanje otrok priseljencev, ki se nanašajo na področja dela v šolah, je pomembno (Smernice, 2012):

- zagotavljanje optimalnega razvoja posameznika ne glede na spol, socialno in kulturno poreklo, veroizpoved, narodno pripadnost ter telesno in duševno konstitucijo,
- vzgajanje za medsebojno strpnost,
- razvijanje zavesti o enakopravnosti spolov,
- spoštovanje drugačnosti in sodelovanje z drugimi,
- spoštovanje otrokovih in človekovih pravic ter temeljnih svoboščin,
- razvijanje enakih možnosti obeh spolov ter s tem razvijanje sposobnosti za življenje v demokratični družbi.

Formalnopravni postopek vključevanja otrok prosilcev za mednarodno zaščito in otrok z mednarodno zaščito v osnovne šole poteka tako (MIZŠ, 2017b):

1. MNZ obvesti MIZŠ o številu otrok in lokaciji namestitve.
2. MIZŠ preveri možnost vključitve otrok v posamezno šolo in o ustreznosti obvesti MNZ.
3. MNZ obvesti zakonite zastopnike/skrbnike o ustrezni šoli, ti v skladu s pooblastili izpeljejo postopek vpisa.

Ob vpisu otroka si vrtec/šola od zakonitega zastopnika oziroma pooblaščenega inštitucije pridobi naslednje podatke (MIZŠ, 2017b):

- o otroku: ime, priimek, datum, kraj, država rojstva, EMŠO, spol, stalni oz. začasni naslov oz. namestitev v RS, državljanstvo, zdravstvene posebnosti, katerih poznavanje je nujno za otrokovo varnost;
- o zakonitem zastopniku – staršu/skrbniku: ime, priimek, sorodstveno razmerje, stalni oz. začasni naslov oz. namestitev, kontaktni podatek za posredovanje sporočil;

- o predhodni vključenosti v sistem vzgoje in izobraževanja in učnem jeziku: vrtec/šola, razred, vrsta programa, spričevalo oz. listina, država, ker je bila listina izdana, datum izdaje listine.

Če teh informacij ni ali če vrtec/šola potrebuje pomoč pri prepoznavanju tujih listin o izobraževanju oziroma o določenem tujem šolskem sistemu, se lahko za pomoč obrne na [ENIC-NARIC center](#) na MIZŠ. Pred prihodom otroka v vrtec/šolo se opravi pogovor s starši oziroma zakonitim zastopnikom ali skrbnikom otroka. Pri razgovoru sodelujejo tudi predstavniki pooblašene institucije (MIZŠ, 2017b).

Pri načrtovanju in izvajanju vzgojno-izobraževalnih programov so z vidika vključujočega pristopa pri uresničevanju pravic otrok priseljencev do izobraževanja za njihovo učinkovito vključitev in oblikovanje medkulturne družbe posebej pomembna načela (Smernice, 2012):

- načelo odprtosti, avtonomnost in strokovna odgovornost vzgojno-izobraževalnega zavoda in strokovnih delavcev v njem,
- načelo enakih možnosti z upoštevanjem različnosti med otroki (spoštovanje otrokove izvirne kulture) in razvijanjem večkulturnosti in raznojezičnosti,
- načelo zagotavljanja pogojev za doseganje ciljev in standardov znanja,
- načelo aktivnega učenja in zagotavljanja možnosti komunikacije in drugih načinov izražanja – učenje jezika,
- načelo sodelovanja s širšo lokalno skupnostjo.

V zadnjih letih so se v RS izvedli pomembni projekti, ki pomenijo uresničitev nekaterih ukrepov Strategije (Smernice, 2012), razvijati so se pričeli mehanizmi, ki pripomorejo k razvoju inkluzivnega šolskega okolja in s tem k boljšemu vključevanju učencev priseljencev s ciljem izboljšanja njihovega položaja ter večje vključenosti v družbo. Navedena načela sicer veljajo za vse ravni izobraževanja, pri čemer je na ravni

osnovne šole treba upoštevati specifičnosti glede na razvojno stopnjo otrok. V nadaljevanju predstavljamo različne možnosti, ki so na voljo ali ki se priporočajo od vpisa učenca v OŠ do prilagajanja pouka, ocenjevanja idr.

Uvajanje učenca priseljenca v osnovno šolo

Učence je treba uvajati postopoma. Pomembno je, da se zgoraj omenjena načela izvajajo v razredu in na celotni šoli, ki razvija inkluzivno šolsko okolje ter postavlja medkulturno vzgojo v ospredje pri načrtovanju in izvedbi pouka. Intenzivnost dela z učencem priseljencem je odvisna tudi od okoliščin, v katerih je učenec. Vsekakor je potrebne več energije in truda pri učencih beguncih oz. otrocih prosilcih za mednarodno zaščito, kjer je treba zagotoviti osnovne življenjske potrebe in poskrbeti za ustrezno psihosocialno podporo, kakor pri učencih priseljencih, ki imajo urejene družinske in materialne razmere in prihajajo iz drugih držav EU. Pri učencih beguncih gre v zadnjih letih pogosto za otroke iz neslovansko govorečih področij, kjer so izzivi učenja slovenskega jezika večji, kot so bili pred leti (v času državljanske vojne v nekdanji SFRJ), ko je bila večina učencev iz slovansko govorečega področja in je bilo jezikovno sporazumevanje nekoliko lažje. Vsekakor pa je vsakemu učencu priseljencu je treba zagotavljati varno okolje, podporo vrstnikov in učiteljev na šoli ter zagotavljati učenčevo vključevanje v učenje jezika ter vključevanje na kulturnem in socialnem področju.

Občutek varnosti je temeljna psihološka potreba in temelj uspešne povezanosti z novim kulturnim okoljem in možnostjo učenja. Da bi to naredili uspešno, je smiselno upoštevati naslednje korake, ki jih izvedemo, preden učenec pride v šolo k pouku, morda v popoldanskem času, ko je na šoli manj hrupa in gneče (prilagojeno in povz. po Baloh, A., Jelen Madruša, M. in Štirn, M., 2015):

- Učenca (in starše) pozdravimo v dveh jezikih, v njegovem maternem jeziku in v slovenskem jeziku. V tiskani obliki pripravimo osnovne informacije o šoli v obeh jezikih s kontaktnimi podatki ključnih učiteljev in strokovnih delavcev.
- V uvodnem pogovoru izrazimo interes za učenca in družino, za njihovo zgodbo, okoliščine in potrebe.
- Učencu razkažemo šolske prostore (npr. kje je knjižnica, zbornica, športna dvorana, toaletni prostori, jedilnica). Ob tem opazujemo učenčeve reakcije (kaj mu je všeč) in poskušamo ustvariti topel, prijazen odnos.
- Učencu pojasnimo pomen napisov in oznak na vratih. Lahko pripravimo kratek slovar z osnovnimi besedami za vsakdanje sporazumevanje in orientacijo na šoli.
- Učencu lahko pripravimo tloris šole z učilnicami (po nadstropjih) za lažjo orientacijo, kar je potrebno zlasti za učence na predmetni stopnji, ki prehajajo iz razreda v razred.
- Učencu pojasnimo, kaj pomenijo oznake in poimenovanja za posamezne šolske predmete (npr.: MAT, SLO, TJA), seznanimo ga z urnikom.
- Učencu predstavimo interesne dejavnosti in se pogovorimo o učenčevih močnih področjih, ki jih poskušamo med šolskim letom čim bolj spodbujati.
- Učencu izberemo sošolca tutorja in poskrbimo za uvodno spoznavanje obeh učencev. Povezovanje in podpora vrstnikov je eden ključnih dejavnikov za občutek varnosti in uspešno vključevanje.

Učence je treba uvajati postopoma. Najprej govor in poslušanje, nato pisanje in branje. Učiteljev pristop mora biti stabilen, varen, predvidljiv in čustveno topel. Otroci so si različni, zato je treba delo prilagajati potrebam vsakega posameznika. Kljub temu je pomembno, da je učitelj pri delu s priseljenci posebej pozoren na čustvene in vedenjske spremembe (nepričakovani odzivi, agresivnost), poslušanje in govorjenje (nerad govori, ne razume, ne sodeluje, klepeta), učenje (rabi ponovitve, počasi dojema), vedenje v razredu (ne upošteva navodil, ne sodeluje pri aktivnostih). Na vse

te vidike je treba biti pozoren ne le v uvajalnem obdobju, temveč ves čas šolanja, saj se lahko nekatere težave pojavijo šele sčasoma (Dominato idr., 2015).

Uvajalnice

V projektu *Razvijamo medkulturnost kot novo obliko sobivanja* (Vižintin, 2015) predstavljajo različne dejavnosti, ki jih je mogoče ponuditi učencem priseljencem in njihovim staršem v uvodnem obdobju pred začetne učenec obiskovati pouk, kar je v slovenskem izobraževalnem sistemu novost. Gre za 20-urni program učenja jezika in vključevanja v novo okolje, t. i. uvajalnice. Pri uvajalnicah gre za jezikovno in socialno vključevanje otroka in družine, kjer se lahko naredijo predlagani ukrepi zgoraj, ob tem pa učenci in starši priseljenci spoznajo nove učitelje in druge strokovne delavce na šoli, bližnjo okolico šole, lahko se družijo z vrstniki. Šola lahko organizira neformalna srečanja (npr. piknik ali tabor) in druge oblike medkulturnih dejavnosti, npr. učenci priseljenci se predstavijo v maternih jezikih, iščejo podobnosti med državami in kulturami sveta, se medsebojno povežejo. V času uvajalnice se lahko pripravi intenzivni tečaj slovenščine tudi za starše. Uvajalnice se praviloma organizirajo v zadnjem tednu avgusta, lahko so organizirane na eni šoli, kamor povabimo učence priseljence in druge učence iz šol v občini oz. regiji. Kadar se učenec priseljenec v šolanje vključi med letom, lahko izvedemo vse zgoraj navedene korake in pripravimo individualno uvajanje z razrednikom, učiteljem, ki na šoli poučuje slovenščino, s šolsko svetovalno službo in z učencem tutorjem.

Uvajalnice pomenijo začetno vzpostavljanje socialnih mrež, ki pripomorejo k temu, da učenci hitreje napredujejo, premostijo začetno nelagodje ali strah, ugotovijo, da jezik ni nepremostljiva ovira, ter pomenijo preventivni ukrep pred morebitnim stagniranjem, izločanjem, izogibanjem in drugimi ovirami, s katerimi se srečujemo pri delu z otroki in družinami priseljenci.

Možnosti učenja slovenskega jezika

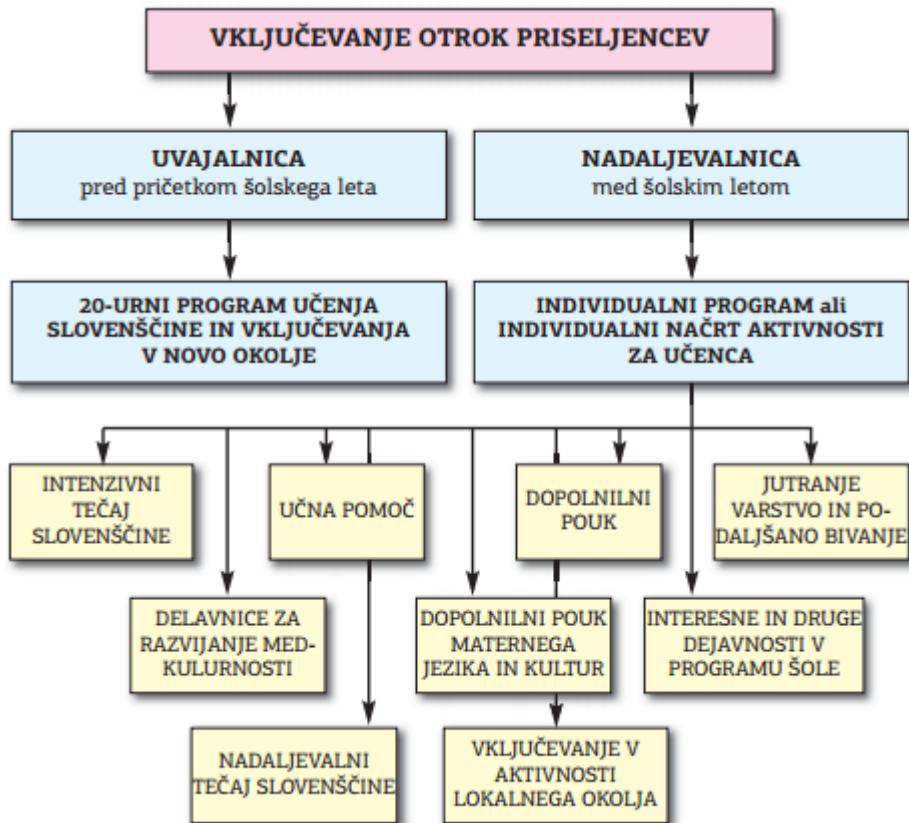
Šole, ki imajo vključene učence priseljence v prvem in drugem letu šolanja, lahko od MIZŠ pridobijo sredstva za ure dodatne strokovne pomoči (DSP) pri učenju slovenščine ter za poučevanje maternega jezika učencev priseljencev (ZOFVI, 2007). Na podlagi prejetih vlog šol za odobritev ur DSP za priseljene učence vsako leto to vrsto DSP pridobi okoli 1000 učencev v prvem letu vključitve in med 500 in 800 učencev v drugem letu vključitve v šolo (MIZŠ, 2017a). Prav tako lahko šole od MIZŠ pridobijo sredstva za dopolnilni pouk maternega jezika in kultur, kjer se že več let v nekaterih šolah izvaja pouk albanščine, bosanščine, finščine, makedonščine, nemščine idr. jezikov (MIZŠ, 2017a).

Drugi predlogi glede možnosti učenja jezika so še (Strategija, 2007):

- zagotoviti možnost internetnega povezovanja z vrtci in s šolami iz kraja, od koder otrok prihaja (pri čemer je treba paziti na prepoved posredovanja podatkov izvorni državi pri prosilcih azila in beguncih);
- zagotoviti možnost pridobivanja literature, gradiv jezikov učencev priseljencev.

Možnosti sistemskih ukrepov pri vključevanju učencev priseljencev

V projektu Medkulturnost je bil preizkušan model Vključevanja otrok priseljencev, ki ga predstavljamo v shemi spodaj. Ključni sistemski ukrep je t. i. nadaljevalnica. Nadaljevalnica predstavlja obdobje dveh let, ko učenec priseljenec dobi dodatno podporo (MIZŠ, 2017a).

Slika 1: Model vključevanje otrok priseljencev, ki je prilagojen za OŠ (Baloh, Štirn, Jelen Madruša, 2015, str. 18)

Med izvajanjem projekta je bil model razvit in preizkušan v mreži 65 osnovnih in srednjih šol (Baloh idr., 2015). Glede na sistemske možnosti vidimo, da je model mogoče v celoti izvesti na osnovnih šolah, ki izvajajo razširjen program z jutranjim varstvom, podaljšanim bivanjem, interesnimi dejavnostmi in dopolnilnim poukom (česar v srednjih šolah ni). Čeprav menimo, da so dejanske možnosti za delo z učenci priseljenci v okviru razširjenega programa nekoliko manj ugodne, saj so v te oblike izvajanja programa vključeni vsi učenci, pogosto tudi učenci s posebnimi potrebami, učenci, ki imajo splošne učne težave, ali učenci, ki potrebujejo izvedbo razširjenega programa zaradi drugih individualnih potreb (jutranje varstvo, OPB). Šolam niso zagotovljena dodatna sredstva za učitelje, ki izvajajo vse navede aktivnosti z učenci priseljenci, kar lahko vpliva na motivacijo učiteljev in kakovost izvedbe dela z učenci priseljenci.

Nekaj sredstev je mogoče pridobiti z organizacijo dopolnilnega pouka maternega jezika in kultur za otroke priseljencev, kjer šola na začetku leta odda prošnjo na MIZŠ za sofinanciranje, ki vključuje podatke o učiteljih, seznam učencev, ki bodo obiskovali ta dopolnilni pouk ter soglasje staršev. Na podlagi sklepa o sofinanciranju dopolnilnega pouka šola prejme sredstva za izvajanje. Konec junija šola odda vsebinsko in finančno poročilo o realizaciji izvajanja dopolnilnega pouka maternega jezika in kulture otrok priseljencev (Baloh idr., 2015). Dopolnilni pouk je priložnost za izpopolnjevanje v znanju maternega jezika učencev priseljencev, ki omogoča lažje učenje novih jezikov, težava je le v tem, da šola večkrat nima učitelja, ki bi lahko poučeval materni jezik učencev priseljencev, zlasti kadar ti prihajajo iz zelo oddaljenih držav oz. jezikovnih okolij. MIZŠ ne poroča, da bi npr. obstajal tovrstni dopolnilni pouk v arabščini ali kitajščini.

Drugi ukrepi za podporo učencem priseljencem v okviru nadaljevalnic so (Strategija, 2007; MIZŠ, 2017a):

- Delavnice za razvijanje medkulturnosti, katerih cilj je različne skupine udeležencev spodbuditi k dobrim in spoštljivim medsebojnim odnosom ter razumevanju. Izvedba delavnic je odvisna predvsem od angažiranosti učiteljev, ki delavnice organizirajo v popoldanskem času (Baloh idr., 2015).
- Učna pomoč, ki sicer ni sistemizirana in jo torej učitelji izvajajo prostovoljno, predvsem za učence s posebnimi potrebami, ki imajo dodeljeno učno pomoč v skladu z odločbo o usmerjanju (Vršnik Perše idr., 2016). Učitelji so obremenjeni že z učno pomočjo za učence s posebnimi potrebami in veliko vprašanje je motivacija učiteljev za nadaljnje prostovoljno izvajanje učne pomoči za učence priseljence.
- Individualni programi, ki so zastavljeni ciljno, merljivo in časovno opredeljeno, v katerih so zapisne prilagoditve pri preverjanju in ocenjevanju znanja ter pričakovani cilji v naslednjem šolskem obdobju.

- Prilagoditve oblik in metod dela pri pouku.
- Prilagoditve ocenjevanja.
- Vključevanje v lokalno okolje (aktivnosti in počitniške priložnosti).
- Nadaljevalni tečaji slovenskega jezika.
- Priprava gradiv za poučevanje slovenskega jezika kot tujega jezika tudi za posamezne predmete. Povečati zavedanje učiteljev, da so v primeru učencev priseljencev vsi učitelji tudi učitelji slovenskega jezika.
- Izbor relevantnih predmetov oziroma dejavnosti, predvidenih v kurikulumu, v katere se lahko brez večjih težav vključuje učenec priseljenec.
- Prilagajanje urnika (v začetni fazi je lahko na urniku več ur učenja slovenščine kot drugih predmetov).
- Priprava elementov preverjanja znanja (diagnostično preverjanje ob vključitvi v učni proces, sprotno preverjanje, končno preverjanje).
- Priprava ustreznih meril za ocenjevanje znanja učencev priseljencev, pri čemer je treba upoštevati:
  - učenje slovenščine kot drugega jezika (usvajanje jezikovne zmožnosti v slovenščini),
  - spremljanje pouka slovenščine kot prvega jezika ob izbranih in ustrezno prilagojenih vsebinah,
  - učenje drugih predmetov (učenje in vrednotenje znanja pri drugih predmetih ob pomoči jezika, ki ga otrok bolje obvlada, če ga zna tudi učitelj),
  - pravičnost do drugih učencev oz. predvsem razumevanja drugih učencev glede prilagoditev za učenca priseljenca;
- Priprava portfolia, osebne mape učenca priseljenca.
- Učencem priseljencem pojasniti slovenske praznike in običaje, kot je npr. pust, kdaj so pouka prosti dnevi.

- Izvedba šole za starše oz. šole za mame (Himerlajh, 2015), kjer se staršem predstavi, kakšne aktivnosti so na voljo za njihovo vključevanje v okolje, spodbujati medkulturni dialog, interes za učenje slovenščine, učenje osnovnih sporazumevalnih vzorcev, širjenje besednega zaklada, predstavitev držav, iz katerih prihajajo, njihovih poklicev, značilnih jedi ipd.

Prilagoditve pri pouku in ocenjevanju znanja za učence priseljence

Za učence priseljence je mogoče prilagoditi več vidikov izvajanja pouka in ocenjevanja (Pravilnik o preverjanju in ocenjevanju znanja ter napredovanju učencev v osnovni šoli, 2013):

- Prilagodijo se lahko a) načini ocenjevanja, b) število ocen in c) drugo.
- Znanje učenca priseljence se lahko ocenjuje glede na njegov napredek pri doseganju ciljev. oz. standardov znanja, ki so opredeljeni v učnih načrtih. O prilagoditvah odloča učiteljski zbor.
- Prilagoditve za ocenjevanje znanja se upoštevajo največ dve šolski leti.
- Učenci priseljenci iz drugih držav so lahko ob koncu pouka v šolskem letu, v katerem so prvič vključeni v OŠ v RS, neocenjeni iz posameznih predmetov in kljub temu napredujejo v naslednji razred. O napredovanju odloči na predlog razrednika učiteljski zbor.
- Učenci priseljenci iz drugih držav, katerih materni jezik ni slovenski in se prvič vključijo v osnovno šolo v Republiki Sloveniji v 6. in 9. razredu, opravljajo v tem šolskem letu nacionalno preverjanje znanja prostovoljno

Prilagoditve za učence priseljence v prvem in drugem letu šolanja (Piškur in Upale, 2015, str. 150):

Časovne prilagoditve

Učencu omogočimo:

- t. i. varovalni čas:
  - za razreševanje komunikacijskih težav;
  - za pridobivanje besedišča;
  - za izboljšanje razumevanja zapletenejših struktur;
  - za sprejemanje kulturno različnih stališč in prepričanj doma ter šole;
- dodatni čas pri pisnem preverjanju in ocenjevanju znanja;
- dovolj časa za povratno informacijo pri ustnem preverjanju in ocenjevanju znanja;

Sedežni red

Učenec naj sedi tako, da dobro vidi na tablo in dobro sliši učitelja.

Navodila in struktura nalog

Za učenca:

- poenostavimo navodila in vprašanja – naj bodo enoznačna, enostavna, konkretna; uporabimo enostavnejše jezikovne strukture, znano besedišče;
- večstopenjska navodila razdelimo po korakih;
- daljše naloge razdelimo na krajše;
- pripravimo več nalog izbirnega tipa in nalog dopolnjevanja;
- poudarimo ključne besede/ključne strukture;
- učencu omogočimo, da je tiho, dokler ne obvlada jezika toliko, da si v njem upa izraziti tudi pred razredom;
- Pred reševanjem nalog preverimo, ali je učenec razumel navodila.

Poučevanje in učenje

Učencu pomagamo:

- z opornimi točkami;
- z vizualno oporo;

- z dodatnimi nalogami za tehniko pisanja (prepisovanje navodil, krajših besedil, napačno zapisanih besed);
- s poenostavljanjem besedil;
- s preverjanjem razumevanja (zapisanih, govornih besedil);
- z uporabljanjem in večkratnim ponavljanjem enostavnejših jezikovnih struktur, znanega besedišča;
- z jasnim, s kratkim, z enoznačnim podajanjem informacij, v upočasnjem tempu;
- s strukturiranimi in glede na učenčevo jezikovno znanje izbranimi domačimi nalogami.

Znanje lahko učenec posreduje na različne načine (pisno, ustno, praktično ...), pri ocenjevanju znanja naj uporabi vse tiste opore, ki jih uporablja pri pridobivanju in utrjevanju znanja. Dodatne možnosti pri ocenjevanju znanja so navedene v poglavju o prilagoditvah pri pouku za srednjo šolo.

Individualno načrtovanje dela

Individualno načrtovanje dela z učenci priseljenci je ključnega pomena, saj učitelji in drugi strokovni delavci tako določijo oz. načrtujejo individualne cilje, v pedagoškem procesu je tako bolj jasno določeno, kaj so prioritete naloge in procesi, ki bodo učencu priseljencu omogočili optimalni razvoj, hkrati pa nam individualno načrtovanje omogoča tudi smiselno evalvacijo ciljev in napredka učenca priseljenca. Za individualno načrtovanje potrebujemo individualni program za učenca priseljenca.

Individualni program (IP) naj vsebuje ključne informacije, ki so potrebne pri individualnem načrtovanju, kot so (Bateman in Linden, 2006):

- a) trenutna ocena učenčevega znanja na posameznih področjih,

- b) kratkoročne in dolgoročne cilje, ki so specifični (natančno določeni glede na potrebe učenca), merljivi, dosegljivi, časovno opredeljeni,
- c) prilagoditve glede izvedbe, organizacije pouka, ocenjevanja znanja idr. prilagoditve
- d) pripomočke, ki jih učenec uporablja pri pouku (npr. slovar, računalnik),
- e) načrt za evalviranje ciljev
- f) načrtovanje sodelovanja s starši/skrbniki

V analizi v okviru projekta o vključevanju otrok priseljencev v RS (Vižintin, 2015) je bilo ugotovljeno, da je 60 % učiteljev, ki so sodelovali v raziskavi, pripravilo IP za učence priseljence, 13 % učiteljev IP pripravi redko in 11 % učiteljev IP ne pripravi nikoli, kar nakazuje, da je uporaba IP za učence priseljence še vedno precej pomanjkljiva, čeprav se svetuje in priporoča uporaba in izvajanje IP, ki se v praksi izkazuje kot učinkovit (Smernice, 2012). Individualno načrtovanje dela z učenci v šolski praksi pri nas in v tujini sicer ni novost, saj že vrsto let poznamo in izvajamo individualno načrtovanje dela z učenci s posebnimi potrebami, ki je (čeprav skopo) opredeljeno tudi v zakonodaji (ZUOPP, 2011). Domnevamo lahko, da je priprava IP za učence priseljence delno pomanjkljiva, saj to za učitelje predstavlja dodatno delo, ne zgolj z dokumentacijo, temveč tudi z bolj natančnim načrtovanjem dela, hkrati pa v Sloveniji še nimamo veliko strokovne literature ali priročnika o tem, kako pripraviti IP in kateri procesi so s tem povezani.

V isti raziskavi (Vižintin, 2015) hkrati večji delež učiteljev (73 %) prilagaja roke za ocenjevanje znanja in število ocen, kar je v skladu s Pravilnikom o preverjanju in ocenjevanju znanja ter napredovanju učencev v osnovni šoli (2012). Tovrstne prilagoditve dejansko predstavljajo individualizacijo, ki bi lahko bila del IP za vsakega učenca priseljenca. Kadar prilagoditve zapišemo v IP, so s tem posledično seznanjeni vsi učitelji in učenec lažje uveljavlja svoje pravice, ki na ta način ne ostanejo zgolj na deklarativni ravni. Upamo, da se bo v prihodnje še povečal delež učiteljev, ki bodo prepoznali in uporabljali IP kot aktivni dokument in pripomoček za lažje delo z učenci

priseljenci, za lažje sodelovanje med ostalimi učitelji (zlasti na predmetni stopnji) ter za aktivno vključevanje staršev v proces izobraževanja.

V nadaljevanju navajamo primer IP, ki ga uporabljajo na OŠ Livada v Ljubljani, kot primer dobre prakse. OŠ Livada obiskuje večji delež učencev iz drugih kulturnih okolij, strokovni delavci na tej šoli imajo veliko izkušenj pri delu z učenci, ki potrebujejo IP.

Primer individualnega programa za učenca priseljenca iz OŠ Livada:⁵

2016/17	OSNOVNA ŠOLA LIVADA	
<i>Šolsko leto</i>	<i>Šola</i>	<i>Razred in oddelek</i>

INDIVIDUALNI PROGRAM ZA OTROKA TUJCA

Ime in priimek učenca/-nke:

Datum vpisa v šolo	Ob vstopu v šolo ima učenec/-nka zaključen (razred, šola, kraj, država)

Razrednik:	
Učitelji učne pomoči:	

<i>Dosedanje šolanje, predznanje in dosežki:</i>	
<i>Razumevanje učnega jezika:</i>	
<i>Stanje (glede na ocene zadnjega uspešno opravljenega razreda, razvidno iz predhodnega izobraževanja):</i>	
<i>Močna področja:</i>	
<i>Šibka področja:</i>	

⁵ OŠ Livada nam je prijazno omogočila, da lahko objavimo njihov primer in individualnega programa za OŠ v priložniku. Besedilo, ki je v poševnem tisku, je del individualnega programa.

Materni jezik:	
Prvi tuji jezik, drugi tuji jezik	
Socialna vključenost učenca/-nke:	
<u>Učenčeva/-nkina osebnost:</u>	
<u>Družinsko zaledje:</u>	
Spremljanje socialne vključenosti učenca/-nke:	
<u>Vključenost v razred:</u>	
<u>Delo pri pouku:</u>	
Sodelovanje s starši:	
<ul style="list-style-type: none"> • Redno obiskovanje govorilnih ur in roditeljskih sestankov. • Srečanja s starši na začetku šolskega leta, ob zaključku ocenjevalnega obdobja, na koncu šolskega leta in med šolskim letom po potrebi. 	

PRIPRAVLJALNICA ZA UČENCA TUJCA

I. Uvajalnica pred pričetkom šolskega leta

Pred pričetkom pouka, konec avgusta, se izvede 20-urni tečaj slovenščine in spoznavanja novega šolskega okoliša.

II. Nadaljevalnica (med šolskim letom)

- Pripravljalni oddelek

Učenec je vključen v dopolnilno učenje slovenščine (pripravljalni oddelek 1–3 ure na dan ali pripravljalni oddelek – 1 ura na dan), ki ga mora obiskovati.

- Dodatne ure slovenščine (urnik)

- Pomoč v oddelku

Izvajanje »na otroka in učenca usmerjene metode poučevanja in učenja«.

Spodbujanje drugih otrok k pomoči učencu s statusom tujca (učencu/-nki se dodeli tutorja).

- Dopolnilni pouk

Priporočeno je, da učenec obiskuje dopolnilni pouk (urnik).

- Pomoč izven oddelka

Učenca se vključi v razne oblike individualne in skupinske pomoči (urnik)

- Podaljšano bivanje
- Interesne dejavnosti
Možnost vključitve v različne šolske in obšolske dejavnosti.
- Možnost ohranjanja stika z maternim jezikom (dopolnilni pouk maternega jezika, s projekti, kulturnimi prireditvami na šoli, z dnevi odprtih vrat, sodelovanja z društvi, izmenjavo učencev BIH in Srbija).
- Vključenost v skupine za pomoč zunaj šole
Učenca usmerimo v Mladinsko središče Vič.
- *Spletno povezovanje s šolami, od koder učenec prihaja.*
- *Literatura in gradiva v jeziku otroka tujca ter spodbujanje otroka k branju v njegovem jeziku.*

III. Prilagoditve:

- *Omogočeno ustrezno obdobje prilagajanja (največ dve leti) glede na njegove učne in druge potrebe. Prvih šest mesecev vključitve ima otrok možnost dodatnega popravljanja ocene pri dopolnilnem pouku in možnost ustnega ocenjevanja znanja, tudi če je ocenjevanje pisno. V tem obdobju se znanje ocenjuje glede na njegov napredek (19. člen Pravilnika o preverjanju in ocenjevanju znanja).*
- **Pri ocenjevanju se upošteva otrokovo raven znanja slovenščine.**
- *Prilagojene vsebine, metode in strategije dela.*
- *Spremljanje napredka in vodenje mape njegovih dosežkov.*
- *Otrok lahko v skladu z možnostmi izkaže znanje tudi v svojem jeziku.*

CILJI IN SPREMLJANJE DOSEŽKOV

Predmet: SLOVENŠČINA	Učitelj:
Cilji	Spremljanje dosežkov
Oblike pomoči in prilagoditve:	

Predmet: MATEMATIKA	Učitelj:
<i>Cilji</i>	<i>Spremljanje dosežkov</i>
<i>Oblike pomoči in prilagoditve:</i>	

Predmet: ANGLEŠČINA	Učitelj:
<i>Cilji</i>	<i>Spremljanje dosežkov</i>
<i>Oblike pomoči in prilagoditve:</i>	

Predmet: PRIPRAVLJALNICA	Učitelj:
<i>Cilji</i>	<i>Spremljanje dosežkov</i>
<i>Oblike pomoči in prilagoditve:</i>	

Predmet:	Učitelj:
<i>Cilji</i>	<i>Spremljanje dosežkov</i>

<i>Oblike pomoči in prilagoditve:</i>	

EVALVACIJA IZVEDBE INDIVIDUALNEGA PROGRAMA

Realizacija ciljev:
Uspešnost prilagoditev, metod in oblik dela:
Predlogi za nadaljnje delo:

Primeri dobrih praks za vključevanje učencev priseljencev

Drugi ukrepi, ki so se izkazali kot primeri dobrih praks v drugih državah, so (Strategija, 2007; Kornhall, 2016; Blair idr., 2014):

- Uvedba učitelja koordinatorja na šoli za učence priseljence, ki je kontaktna oseba in vodi, svetuje učencem priseljencem. Takšen učitelj se dodatno specializira za delo z učenci priseljenci in se v tej smeri tudi strokovno usposablja.
- Tutorski sistem, učenci tutorji in učitelji tutorji.
- Fleksibilna organizacija pouka.
- V učne načrte se vključi medkulturnost kot cilj izobraževanja.
- Uporaba različnih metod in strategij poučevanja, zlasti IKT (internet, video), projektno učenje, igre vlog.

- Učenje naj poteka v povezavi z realnimi življenjskimi okoliščinami učencev; za njih je pomembno, da lahko tematizirajo situacije iz svojega vsakdana.
- Dvojezičnost učencev priseljencev naj bo vez med šolo in družino. Sprejetje in spodbujanje k ohranitvi njihovega jezika učence spodbuja k učenju drugega jezika.
- Odprte učne situacije omogočajo, da učenci s svojimi predlogi lahko sooblikujejo pouk (prim. zunajšolski projekti).
- Samousmerjevalno učenje; učenci imajo na voljo gradiva, ki jim omogočajo, da samostojno izboljšujejo svojo tujejezično kompetentnost (slovarji, računalniški programi, raba medijev).
- Napake predstavljajo spodbudo k učenju. Napake kažejo na napredek in so lahko v pomoč v osebnem razvoju. Učitelji pri tem svetujejo in pomagajo, namesto da napake le korigirajo.
- Uporaba različnih socialnih iger kot učinkovite učne metode na vseh stopnjah.
- Svobodno pripovedovanje in pisanje imata pomembno vlogo pri pouku slovenščine kot drugega jezika. Spodbujata veščine vsakdanjega govora in sta osnova za nadaljnje spodbude učenca. Torej učenca ne popravljamo, kadar prosto pripoveduje ali poskuša govoriti v slovenskem jeziku.
- Besedišče razvijamo na različne načine, kontekstualno v povezavi s konkretnimi situacijami.
- Glede učnih oblik se priporoča individualno in skupinsko delo.
- Pri poučevanju, učenju, reševanju izzivov se poskuša izhajati iz učenca priseljenca in razumeti njegovo perspektivo.
- Pomembno je ustvarjanje dobrih povezav z lokalno skupnostjo, z nevladnimi organizacijami, občino. Šola naj predstavlja kraj, kjer se srečujejo družine priseljencev in kjer se počutijo dobrodošli.
- Skrbeti je treba ne le za učni uspeh, temveč tudi za socialno in emocionalno učenje učencev priseljencev.

- Postopki v primeru diskriminacije, nasilja ali drugih negativnih pojavov, povezanih s vključenostjo učencev priseljencev, morajo biti jasni in učinkoviti, saj to predstavlja pripravljenost šole hitro ukrepati v primeru težav.
- Stalne dejavnosti, ki vključujejo strategije za preprečevanje izključenosti.
- Učence spodbudimo, da si sami zastavljajo cilje in pričakovanja. Učitelji lahko veliko pričakujejo od učencev ter sprotno spremljajo učenčev napredek (individualni program).

Kako v pouk vključiti medkulturnost

Vsebine, povezane z medkulturnostjo, lahko vključimo kot del medpredmetnega poučevanja pri izvedbi različnih predmetov, kjer več poudarka namenimo predstavljanju vsebin iz različnih kultur ali dosežkov posameznikov iz različnih kultur. Npr. pri umetnostni vzgoji vključimo spoznavanje umetniških dosežkov kultur, pri naravoslovju predstavimo znane znanstvenike ali odkritja iz posameznih kultur, pri družboslovju vključimo spoznavanje značilnosti kultur posameznih držav itd.

Zaželeno je, da učitelji v svoj pouk vključujejo nove vsebine in poglede iz več perspektiv (npr. namerno ozaveščanje o stereotipih, predsodkih; o zgodovini in vzrokih priseljevanja ter o priseljskih kulturah pri predmetih zgodovina, geografija. Pri pouku jezika in književnosti se lahko vključijo literarna dela priseljskih pisateljev ali pesnikov.

Pri poučevanju je treba težiti k temu, da se ne posplošuje na podlagi stereotipov ali etnocentrizma (npr. pri opisih »revne« Afrike, evropskem osvajanju in odkrivanju Novega sveta (Medkulturna vzgoja v šoli: izhodišča in smernice, 2012). Za spodbujanje medkulturnosti v šoli je potrebno tudi izvajanje dejavnosti v šoli ter širšem okolju (projekti, povezani z medkulturnim učenjem).

Zaželeno je, da v pouk vključujemo dejavnosti, ki pripomorejo k ohranitvi jezika in kulture otrok priseljencev ter k njihovem enakemu vrednotenju v primerjavi z jezikom in kulturo slovenskega okolja. Veliko pa bi pripomoglo tudi širjenje vedenja o integraciji in kulturi drugačnih med starši slovenskih otrok, torej med starši sošolcev otrok priseljencev (Strategija, 2007).

Preprečevanje morebitnih težav, ki nastanejo ob vključevanju učencev priseljencev

Če se na šoli pojavijo težave, je treba o tem spregovoriti. Vse učence in učitelje je treba senzibilizirati za različne oblike nasilja (psihično nasilje, fizično, verbalno, vrstniško nasilje, nasilje v medijih in socialnih omrežjih itd.) ter jih učiti o strategijah za preprečevanje nasilja in preprečevanja vrstniškega izključevanja.

Prav tako je učence treba seznaniti s problematiko sovražnega govora in ksenofobije, izražanja predsodkov in stereotipov vseh vrst, zlasti pa nacionalnih in etničnih. Učenci naj razumejo, kje je meja med svobodo izražanja in sovražnim govorom ter izražanjem nestrpnosti, zlasti nestrpnosti do učencev priseljencev. Pri konfliktih in težavah je ključna vloga učitelja kot moderatorja pri razreševanju konfliktov.

Učence je smiselno spodbujati k izražanju pozitivnih vrednot, kot so spoštovanje, solidarnost, poštenost, integriteta, dostojanstvo ter razumevanje pomena povezanosti članov razreda, skupine, družbe.

Potrebno je tudi razvijanje socialno-emocionalnih veščin vseh učencev, skozi vzpostavljanje discipline v razredu, pravil vedenja, učenja o medsebojnem razumevanju. Učenci se lahko učijo, kako se izražajo socialno-emocionalne veščine v

različnih socialnih situacijah, pri čemer lahko spoznavamo tudi razlike med kulturami in se jih učimo spoštovati.

Kot dobra praksa pri reševanju težav se je izkazala tudi vloga učitelja zaupnika (Boscarol in Žorž Kisilak, 2015). Učitelj zaupnik ali učitelj tutor je lahko razrednik, učitelj dodatne strokovne pomoči, svetovalna delavka ali kdo drug od strokovnih delavcev na šoli. Učitelj zaupnik pomaga učencu priseljencu pri razreševanju različnih težav, ki se pojavljajo vsak dan. To je lahko orientacija v šoli, izpolnjevanje obrazcev, reševanje vprašanj glede prehrane, pojasnjevanje, kdaj so počitnice. Na učitelja zaupnika se velikokrat obrnejo tudi starši ali tudi drugi učitelji. Učitelj zaupnik je dober povezovalni člen med učencem, šolo in starši.

Sodelovanje s starši

Sodelovanje s starši priseljenci v osnovni šoli je zelo pomembno, namreč starši so pogosto zaskrbljeni, negotovi kako bo potekalo šolanje njihovega otroka, saj praviloma ne poznajo slovenskega šolskega sistema in njegovih značilnosti.

Starši priseljenci lahko imajo različne poglede na vključevanje njihovega otroka v šolo, ki so odvisni od mnogoterih dejavnikov (npr. predhodne izkušnje, kulturni vzorci, družinske razmere, socialno ekonomski položaj ...). Nekateri starši si želijo, da se otrok čim prej prilagodi večinski kulturi, da bi imeli čim manj težav (asimilacija), drugi se zelo oklepajo svojih primarnih vrednot in to zahtevajo tudi od otrok (defenzivna strategija), tretji se zaprejo v krog družine in skušajo večinsko kulturo čim bolj izključiti, o večinski kulturi govorijo negativno (pasivno-agresivna strategija) in četrti, ki svojim otrokom pustijo, da sodelujejo v vsem, kar jim ponuja večinska kultura ter dovolijo prehajanje svojih otrok med eno in drugo kulturo (strategija sinteze) (Skytte, 2001 povz. po Jensen in Jensen, 2011). Strategija sinteze ponuja najboljši način

delovanja staršev na otrokov razvoj, saj tako otroci dobijo možnost kombiniranja kulturnih vzorcev, med katerimi odraščajo, in predstavlja tudi temeljno izhodišče pri izobraževalnih smernicah za delo s priseljenci pri nas (Smernice, 2012). Te kategorizacije, ki smo jih navedli, tudi ne uporabljamo zato, da bi kogarkoli od staršev priseljencev označili za dobrega ali slabega, temveč zato, da spoznamo različne pojavne oblike vedenja družin in omogočimo konstruktiven dialog in iskanje rešitev (Jensen in Jensen, 2011).

Da se v šoli počutimo varno, je morda za nas samo po sebi umevno dejstvo, vendar pri starših priseljencih (zlasti kadar gre za begunce) ni odveč, če staršem zagotovimo, da so v naši šoli odnosi in dejanja učencev, vseh zaposlenih in drugih staršev, v podporo vsem učencem, tudi učencem priseljencem, ki so v šoli predvsem zato, da pridobijo znanje in veščine, pomembne za življenje in nadaljnje izobraževanje.

Staršem lahko pojasnimo, da v naših šolah delujemo preventivno, da skušamo sproti reševati morebitne težave, da so v ospredju vrednote kot so spoštovanje drugačnosti, inkluzija, pravičnost, enakost ter da je bivanje otrok v šolah varno.

Staršem pojasnimo, kakšni postopki in načini komuniciranja so na voljo na šoli za preprečevanje medvrstniškega nasilja. Starše seznanimo, kako naj postopajo v primeru, če bi zaznali, da se njihov otrok ne počuti dobro ali da je morda žrtev ali povzročitelj nasilja. Staršem prav tako pojasnimo, da na šoli skrbimo za šolsko skupnost, torej, da vsi na šoli čutijo pripadnost in medsebojno povezanost, ki je pomemben element pri vzdrževanju varnega učnega okolja. Medsebojno povezanost gradimo na upoštevanju različnosti, medsebojnega spoštovanja in odgovornosti (Ministry of Education, 2015).

Pri sodelovanju med šolskim letom starše spodbujamo, da prihajajo na govorilne ure in roditeljske sestanke, staršem smo dostopni v največji možni meri. Če starši ne znajo

slovenskega jezika, lahko prosimo prevajalca, da nam prevede osnovne obrazce za vabila na sestanke, ki jih lahko v pisni obliki posredujemo staršem. Kot dobra praksa se je tudi izkazala uporaba fotografij. Če fotografiramo njihovega otroka med šolskim delom, poudarimo njegova močna področja in dosežke, se starši priseljenci zelo pozitivno odzovejo (Build Connections, 2014). Staršem pojasnimo kako poteka pouk, ocenjevanje znanja, kakšne prilagoditve so na voljo za njihovega otroka in tudi kakšne vsebine se bodo učenci učili. Poskrbimo za to, da starši pridobijo občutek transparentnosti delovanja šole in učiteljev ter da so na šoli dobrodošli.

Starše povabimo v razred, kjer lahko izvajamo različne oblike aktivnega vključevanja staršev od predstavitve poklicev, značilnih jedi, kulture, predstavljanja zgodb, branja v tujem jeziku ipd. Starše lahko tudi pokličemo po telefonu, vendar ne le takrat, ko gre za reševanje težav, temveč tudi in predvsem takrat, kadar lahko pohvalimo njihovega otroka. Staršem lahko predstavimo tudi vlogo sveta staršev in jih povabimo, da aktivno sodelujejo kot starši na šoli.

Druge strategije za vzpostavljanje dobrega odnosa s starši so še (Scente, Hoot in Taylor, 2006):

- V primerih ko neposredna komunikacija med učiteljem in starši ni mogoča (zaradi jezikovnih ali drugih ovir), je potrebno uporabiti pisno komunikacijo. Tako da imajo starši čas, da prevedejo ali si poiščejo pomoč pri razumevanju učiteljevih informacij.
- Obisk na domu je dragocen tako za učitelja kot starše. Eden od staršev je omenil, da je obisk otrokovega učitelja naredilo njegovega sina bolj samozavestnega in lahko so navezali zaupen odnos med domom in šolo. Obiski pomagajo tudi pri tem, da učitelj opazi potrebe družine in jim lahko poišče pomoč.
- Pri razumevanju domačih nalogah, učitelji predlagajo, da se učitelj poslužuje modelov igre vlog, tako da učenec lažje razume rutino in vsakodnevne

postopke. Učitelji tudi predlagajo risbe za predstavitev postopkov otrokom in staršem. Učitelj se naj zaveda, da starši priseljenci pogosto ne zmorejo pomagati pri domačih nalogah svojim otrokom, zato morajo biti domače naloge temu prilagojene (prilagodimo lahko navodila, obseg, težavnostno stopnjo).

Starše skušamo razumeti, kadar imajo težave s prevozom, socialnimi razmerami, zdravjem, nepoznavanjem kraja in dezorientacijo, težave z jezikom, težave z brezposelnostjo ipd. Pogosto starši priseljenci z otroki ne preživljajo toliko časa, kot bi si želeli. Zelo dobro je, če se povežemo z lokalnimi nevladnimi organizacijami in skupaj z njimi usmerimo starše k iskanju najboljših rešitev za njihove težave, saj s tem pripomoremo k boljšemu funkcioniranju celotne družine, in s tem tudi naših učencev.

Zelo pomembno je, da staršem stopimo naproti, pokažemo iskreno zanimanje in jih sprejmemo kot ljudi, saj s tem vplivamo na njihovo samospoštovanje ter jim damo vedeti, da so v šoli skupaj z nami enakovredni partnerji (Jensen in Jensen, 2011). Enakovredno partnerstvo je lahko za nekatere starše nov odnos, saj v mnogih drugih kulturah velja, da je učitelj absolutna avtoriteta, ki se jo brezpogojno spoštuje, o čemer se je prav tako potrebno s starši pogovoriti in jim pojasniti kakšne odnose s starši vzpostavljamo v slovenskih šolah. Še več o sodelovanju s starši v neposredni komunikaciji si lahko preberete v poglavju o sodelovanju s starši za srednje šole.

4 Smernice za učitelje v srednji šoli

Avtorji: Marta Licardo, Sašo Topler, Nejc Babič

Zgodnje opuščanje šolanja mladostnikov priseljencev

Zgodnje opuščanje šolanja je resna težava v mnogih državah EU. Po definiciji EU so mladi, ki prezgodaj opustijo šolanje, tisti, ki so stari med 18 in 24 let in niso zaključili osnovnega izobraževanja (ISCED 3), hkrati pa niso vpisani v nobeno izobraževanje ali usposabljanje. V Sloveniji štejemo v to definicijo tudi mlade, stare med 15 in 25 let, ki nimajo nobene poklicne izobrazbe in se lahko vpišejo v Program osnovne šole za odrasle ali v PUM (Projektno učenje za mlajše odrasle). V Sloveniji je bil delež mladostnikov, ki predčasno opustijo šolanje v letu 2013 3,9 %, kar je drugi najboljši rezultat v primerjavi z državami članicami EU. Kljub temu pa tudi pri nas obstajajo rizične skupine mladostnikov, ki predčasno opustijo šolanje. To so predvsem učenci iz socialno ogroženega okolja, učenci priseljenci oz. učenci, katerih starši so iz drugih držav ter učenci romskega porekla (Eurydice, 2014).

Glavni razlogi za zgodnje opuščanje šolanja so po rezultatih raziskav v EU predvsem družinsko ozadje, zlasti poreklo družinskih članov (priseljenci, Romi), temu sledijo razlogi, povezani z osebnostjo posameznika, dejavniki, povezani z izobraževalnim sistemom in s spolom (fantov je več kot deklet) (Eurydice, 2014). Mladi, ki so se rodili v tujini, pogosteje opuščajo šolanje od mladih, ki so se rodili v državi, kjer se izobražujejo. Razlogi za opuščanje šolanja pri dijakih priseljencih so predvsem pri težavah z jezikom, težavah s prilagajanjem na drugo kulturno okolje, socialno-ekonomska segregacija in omejen dostop do učinkovite podpore pri izobraževanju.

Uspešno zaključiti srednješolsko izobraževanje je ključnega pomena, saj mladim odpira življenjske priložnosti, in če šolanje opustijo prej, tvegajo dolgotrajno brezposelnost, nizke dohodke, socialno izključenost in življenje na robu revščine

(EASNIE, 2016). Posledice zgodnjega opuščanja šolanja se kažejo v izgubljenih priložnostih vsakega posameznika za bolj kakovostno življenje, hkrati pa se s tem izniči del socialnega in ekonomskega potenciala vsake družbe. Izobraževanje je torej kritičen dejavnik razvoja dolgoročnega potenciala posameznikov in družbe (European Commission, 2006), zato bomo v tem poglavju predstavili ključne dejavnike, ki pripomorejo, da lahko dijaki priseljenci uspešno zaključijo srednješolsko izobraževanje, in če je le mogoče, ustvarijo prehod na trg dela ali v nadaljnje izobraževanje. Tovrstne smernice bi sicer veljalo upoštevati za vse dijake, zlasti tiste, pri katerih obstaja večja verjetnost, da bodo opustili šolanje.

Ključni ukrepi, s katerimi lahko učinkovito preprečimo zgodnje opuščanje šolanja, so *preventivni ukrepi*, ki se nanašajo na temeljne težave mladih iz drugih kulturnih okolij, kot so ureditev statusa, življenjskih okoliščin ipd., *interventni ukrepi*, ki pripomorejo k boljši kakovosti šolanja in dostopnosti podpore dijakom priseljencem ter *kompensatorni ukrepi*, ki ustvarjajo nove priložnosti za tiste, ki so že opustili šolanje in bi si želeli pridobiti dodatne kompetence. Vse tri vrste ukrepov naj bi spremljalo izobraževanje in karierno svetovanje, ki po izkušnjah različnih držav EU pomeni pomembno orodje za pomoč mladim pri uspešnem šolanju in prehodu na trg dela (Noorani idr., 2015).

Upoštevanje osnovnih načel, smernic in zakonodaje za srednješolsko izobraževanje

Država s svojo politiko izobraževanja in vključevanja dijakov priseljencev v vzgojno-izobraževalni sistem lahko pomembno vpliva na razvoj mladih, njihov šolski uspeh in nadaljnjo integracijo v družbo (MIZŠ, 2017a). Evropska in slovenska zakonodaja s smernicami (Direktiva Sveta št. 2001/55/ES, 2004/83/EC; Smernice, 2012; Strategija, 2007; Bela knjiga, 2011) poudarja pravico do brezplačnega poučevanja, ki zajema ustrezno prilagojeno poučevanje uradnega jezika države gostiteljice, poudarek na

učenju maternega jezika in kulture države izvora ter dostop do izobraževanja po enakimi pogoji, kot ga imajo državljani Slovenije. Na mednarodni ravni Slovenijo med drugim zavezuje tudi Konvencija o otrokovih pravicah (1989), ki spodbuja izobraževanje brez razlikovanja po rasi, barvi kože, spolu, jeziku, veroizpovedi, političnem in drugem prepričanju, narodnem, etičnem ali družbenem poreklu, premoženju, ali kakršnemkoli drugem položaju otroka njegovih staršev ali zakonitih zastopnikov.

Med osnovne oblike pomoči in ukrepov za dijake priseljence lahko zagotovo štejemo predloge, ki veljajo ne samo za naše kulturno okolje, temveč tudi širše, zapisani pa so v Poročilu mednarodne komisije za izobraževanje za 21. stoletje (Delors, 1996), kjer se med drugim navaja, da šola mora spodbujati:

- zanimanje staršev, da bi sodelovali pri izbiri izobraževalne poti svojega otroka,
- prilagajanje pouka posamezniku,
- popestritev pouka, pritegniti posameznika, družine, ustanove,
- zagotavljati pravico do drugačnosti in zagotoviti spoštovanje univerzalnih vrednot,
- vzgajati za strpnosti in spoštovanje drugačnosti,
- prilagajanje izobraževanja manjšinskim skupinam,
- da imajo tudi tisti iz socialno manj spodbudnih okolij možnost dostopa do novih tehnologij (IKT),
- večjo izbiro izobraževalnih poti, omogočiti preusmeritve, usposabljanje mlade za odločanje o prihodnosti,
- skrb za vzgojo, izobraževanje in razvoj učencev, ki nimajo ustreznega družinskega okolja.

Sklenemo lahko, da iz mnogih smernic in zakonodaje izhaja, da je pri izobraževanju dijakov priseljencev ključnega pomena upoštevanje tradicije in kulturnih vrednot,

zagotavljanje družbenega okolja, ki spoštuje drugačnost in v ospredje postavlja mladega človeka in njegov individualni razvoj. Hkrati pa je zelo pomemben tudi učiteljev profesionalni odnos do dijakov priseljencev. Namreč razumevanje učiteljevih pojmovanj je pri delu z dijaki priseljenci je lahko preveč ali prehitro podvrženo osebnim, implicitnim konstruktom, ki se oblikujejo v učiteljevi osebni socialni realnosti, kot akumulacija učiteljevih izkušenj, doživetij in spoznanj (Vršnik Perše, 2014). Če učitelj ohranja zavedanje lastnih pojmovanj in jih poskuša preseči, kadar se izkažejo za nekonstruktivna, potem ohranja profesionalni odnos. Zavedati pa se je treba, da je delo z dijaki priseljenci pogosto lahko preizkušanje učiteljeve profesionalnosti in znanja.

Uvajanje dijaka priseljenca v srednjo šolo

Pri uvajanju dijaka priseljenca v srednjo šolo je najprej treba poskrbeti za možnost sporazumevanja med dijakom, njegovimi starši oz. skrbniki in učitelji na šoli. Kadar gre za družine, ki ne govorijo slovenskega jezika ali katerega od svetovnih jezikov, je potrebna pomoč prevajalca. Tako omogočimo enakost možnosti in zmanjšamo priložnosti za ne/namerno diskriminacijo. Prevajalci so običajno prostovoljci, ki jih lahko zagotovi šola, starši (če imajo to možnost) ali nevladne organizacije v lokalnem okolju. Pomemben je občutek varnosti in sprejetosti za dijaka in njegovo družino. Tovrstno klimo sprejemanja in enakih možnosti ustvarjajo vsi strokovni delavci na šoli. Vodstvo šole naj bi poskrbelo za senzibiliziranje strokovnih delavcev glede tem, kot so stereotipi, predsodki, drugačnost, multikulturalnost, aktivna strpnost, enakopravni odnosi, spoštovanje različnih vrednot ter položaja posameznika in šole v kompleksnih procesih dela z dijaki priseljenci (Strategija, 2007).

Za dijaka priseljenca je pomembno, da šola ob vpisu pripravi tečaj slovenskega jezika, ključna pravila vpisa naj bodo v dijaku prijazni obliki (tabele, sheme, prevod). Gradivo

o programih in delu v poklicnih/strokovnih šolah naj ima povzetke v tujem jeziku (ki jih lahko pripravijo prevajalci prostovoljci v NVO v lokalnem okolju). Prav tako dijaku predstavimo poklic in praktični pouk, kadar gre za vpis v srednje poklicne in strokovne šole. Za uvajalno obdobje lahko razrednik poskrbi za podporo dijaka tutorja iz višjih letnikov ali dijaka tutorja sošolca. Na šolah, kjer je dijakov priseljencev več, se lahko uvede tudi vloga učitelja tutorja za dijake priseljence, ki deluje kot zagovornik in koordinator za dijake priseljence na šoli. Ob začetku leta se za dijaka priseljenca pripravi tudi individualni načrt izobraževanja, v katerem lahko dijak prevzame vodilno vlogo in sam predlaga cilje za prihodnje šolsko leto. S tem bo lažje prevzel tudi odgovornost za doseganje zastavljenih ciljev, kar predstavlja preventivni ukrep proti učni neuspešnosti.

Možnosti učenja slovenskega jezika

Srednje šole so dolžne organizirati tečaj slovenščine za dijake, ki zaradi neznanja oziroma pomanjkljivega znanja slovenskega jezika potrebujejo in si želijo pomoč (Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje izobraževalnih programov in vzgojnega programa na področju srednjega šolstva, 2010, 16. člen). Pred tečajem učitelj strokovno oceni stopnjo znanja in razumevanja slovenskega jezika, v skladu s tem se oblikujejo skupine ter se na šoli izvede ustrezno število ur.

Kriterij za oblikovanje skupin je število prijavljenih dijakov ter strokovna ocena učitelja o stopnji njihovega znanja in razumevanja slovenskega jezika (prav tam), in sicer:

- do 6 dijakov, ne glede na njihovo znanje jezika: mešana skupina – intenzivni 35-urni tečaj,
- od 7 do 12 dijakov, ne glede na njihovo znanje jezika: mešana skupina – 70-urni tečaj,

- do 16 dijakov z enakim (pred)znanjem jezika: homogena skupina – 70-urni tečaj.

Za dijake šola organizira tečaj samo za prvi dve leti njihovega izobraževanja v Republiki Sloveniji. Po dveh letih šola nima več formalnopравnih možnosti za vključevanje dijakov priseljencev v tečaje slovenskega jezika, lahko pa kljub temu ponudi podporo dijaku pri učenju slovenščine po drugih vzvodih, kot je tutorska pomoč vrstnikov, svetovanje v šolski svetovalni službi, vključevanje dijakov v interesne dejavnosti, ki se povezujejo z učenjem slovenskega jezika, uvedba študentskega tutorstva ali vključevanje prostovoljcev, ki pomagajo dijaku pri učenju slovenščine.

Možnosti sistemskih ukrepov pri vključevanju dijakov priseljencev

V nadaljevanju povzemamo pregled številnih oblik pomoči in intervencij za spodbujanje socialne integracije, inkluzije, učne uspešnosti, pozitivne klime iz različnih strokovnih virov, ki obravnavajo možnosti podpore in pomoči dijaku priseljencem, učno manj uspešnim dijaku in dijaku različnih rizičnih skupin, ki jih lahko načrtujemo in realiziramo na a) ravni dijaka, b) ravni razreda ali c) ravni šole. Gre za splošne pedagoške ukrepe, ki smo jih nekoliko prilagodili obravnavani temi. (Božič idr., 2007; Kavkler idr., 2010; Jeznik in Stolnik, 2011; Justinek idr., 2010; Bela knjiga, 2011; Licardo, 2015).

Raven dijaka vključuje neposredne oblike ukrepov, intervencij, ki zahtevajo neposredno delo z dijaku. Raven razreda zajema različne oblike dela s celotnim razredom, ki ga lahko izvajajo vsi učitelji, nekatere ukrepe pa izvajajo predvsem učitelji razredniki. Ukrepi na ravni šole vključujejo sistemske ukrepe znotraj

posamezne institucije. Vse tri ravni bi se morale dopolnjevati in usklajevati, saj le tako lahko govorimo o kakovostnem delu z dijaki priseljenci.

a) Ukrepi in intervencije na ravni dijaka (Kalin idr., 2008; Jeznik in Stolnik, 2011; Božič idr., 2007; Ivanuš Grmek idr., 2009; Licardo, 2015):

- 1) uporaba sodobnih metod učenja, poučevanja, preverjanja in ocenjevanja
- 2) učenje slovenskega jezika in spodbujanje izražanja v maternem jeziku
- 3) uporaba metod poučevanja za različne spoznavne in učne stile
- 4) ustvarjanje ugodne klime v razredu, ki bo razvijala pozitivno samopodobo dijaka
- 5) individualizacija dela z dijakom priseljencem
- 6) vključevanje dijaka v projekte, druge dejavnosti
- 7) sprotno spremljanje izostankov, učnega uspeha dijaka
- 8) svetovalno delo z dijakom, usmerjeno v premagovanje težav in soočanje z neuspehom
- 9) usmerjanje dijaka v iskanje virov pomoči in moči
- 10) individualno delo z dijakom na področju izvršilnih funkcij (organizacija časa, organizacija dela, načrtovanje ipd.)
- 11) trening socialnih veščin
- 12) poudarjanje dijakovih močnih področij
- 13) vključitev dijaka v interesne dejavnosti
- 14) pohvale, priznanja za dosežke in trud
- 15) spodbujati dijaka, da poskuša razumeti in ustrezno reševati konfliktne situacije
- 16) posebna pozornost pri izvedbi prilagoditev, povezanih s preverjanjem in ocenjevanjem znanja (glede na znanje slovenskega jezika, učni stil, časovne prilagoditve, prostorske prilagoditve ipd.)
- 17) razvijanje dijakovih lastnih strategij učenja
- 18) razvijanje kompetenc vseživljenjskega učenja

- 19) izdelava ustreznih učnih pripomočkov za dijake priseljence v sodelovanju s strokovnjaki drugih institucij, ki se ukvarjajo s problematiko priseljencev
- 20) vključevanje aktualnih težav iz življenja dijakov in ožjega okolja v šolsko delo
- 21) osebni individualni načrt za dijaka priseljenca
- 22) pedagoška pogodba (po potrebi)
- 23) mapa učnih dosežkov
- 24) učenje učenja pri ključnih predmetih
- 25) izvajanje prilagoditev, individualizacija
- 26) analiza vzrokov težav, iskanje priložnosti za izboljšanje
- 27) takojšnje popravljanje negativnih ocen
- 28) uporaba pripomočkov pri učenju
- 29) individualno delo z dijakom na govorilnih urah po predhodnem dogovoru z učitelji
- 30) izvedba rednih razgovorov med dijakom in razrednikom po naprej določenem urniku (redni letni pogovor)
- 31) uvajanje spletnih učilnic za dijake, kjer so učna gradiva vedno na voljo
- 32) redno komuniciranje med dijakom in učitelji
- 33) razredna ura vsak teden
- 34) razvijanje kompetence učenje učenja v vseh letnikih (vključiti v letno pripravo učitelja)
- 35) večja veljava, poudarek in spremljanje interesnih dejavnosti
- 36) dogovor za dovoljen izostanek pri predmetih v posameznem ocenjevalnem obdobju (npr. 20 %), sicer je dijak neocenjen in mora opraviti predmetni izpit
- 37) napredovanje dijaka z eno negativno oceno pri posameznem predmetu in obvezna vključitev v dopolnilni pouk ali druge vrste učne pomoči v naslednjem šolskem letu
- 38) ponavljanje dijaka le v primeru, če ostaneta po roku za popravne izpite več kot dva negativna predmeta
- 39) če ima dijak dve negativni oceni, napreduje v naslednji letnik in ima pogojni vpis

do konca prvega ocenjevalnega obdobja

- 40) skupni razgovori staršev in dijakov, zlasti pri tistih dijakih, kjer je opaziti nižjo uspešnost od pričakovane ali zelene
- 41) svetovalno delo v majhnih skupinah staršev, ki jih povezujejo iste težave otrok (šola za starše dijakov priseljencev)
- 42) učna pomoč tutorja, mentorja
- 43) tutorstvo (dijaki višjih letnikov, prostovoljci)
- 44) opozarjati na pomen dobrega sodelovanja med šolo in starši
- 45) spodbujanje ugodne klime v razredu
- 46) razvijanje občutenja sprejetosti, varnosti, zaželenosti in zaupanja pri mladostnikih
- 47) opaziti socialno izključenost in ukrepati
- 48) učitelji naj bi preizkusili različne načine odzivanja na vedenje »težavnih« mladostnikov, razumeti in spoznati različne načine sporočanja, ki delujejo pri »težavnem« mladostniku, se zavedati lastne vloge in lastnih čustev pri reševanju težav, ki so povezane z dijakom priseljencem
- 49) večja povezanost in sodelovanje učiteljev med sabo, učiteljev in staršev, učiteljev in dijakov, učiteljev in ŠSS
- 50) izvedba programov za specifično problematiko rizičnih dijakov
- 51) interakcijske vaje
- 52) komunikacijski treningi
- 53) treningi asertivnosti
- 54) sprostitvene tehnike
- 55) uspešne metode učenja pri temeljnih predmetih
- 56) iskanje alternativnih rešitev
- 57) večji poudarek in analiza individualnega programa
- 58) preusmerjanje v drug program
- 59) svetovalni pogovor z dijaki, ki razmišljajo o izpisu iz šole
- 60) napotitev na specializirane ustanove, kjer bi lahko dijak dobil informacije in

pomoč (Svetovalni center, Center za preprečevanje odvisnosti, CIPS, ACS, ZRSZ)

61) mediacija – starši in otrok; mediacija – starši in učitelj; mediacija – dijaki in učitelj

62) svetovanje vrstnikov

b) Ukrepi in intervencije na ravni razreda (Kalin idr., 2008; Jeznik in Stolnik, 2011; Božič idr., 2007; Ivanuš Grmek idr., 2009; Licardo 2015):

- 1) obiski učencev v poklicnih/strokovnih šolah, pri delodajalcih
- 2) spoznavne aktivnosti (kostanjev piknik, neformalna srečanja za dijake enega oddelka, programa, šole)
- 3) socialne igre, interakcijske vaje, krajši programi s temo identiteta in varnost, predsodki, stereotipi, druge kulture, procesi inkulturacije, akomodacije, asimilacije ipd., ki pripomorejo k razvoju vseh dijakov na različnih (praviloma neakademiških) področjih
- 4) diagnostični testi znanja ter načrt za dopolnitev znanja na začetku šolskega leta
- 5) učenje učenja – delavnice za dijake
- 6) prijateljevanje prvega in zadnjega letnika
- 7) športni dan z razrednikom
- 8) vključevanje staršev in širšega lokalnega okolja
- 9) razgovori s starši in kandidati za vpis
- 10) roditeljski sestanki s starši
- 11) govorilne ure za starše in dijake
- 12) predavanja za starše s temami: mladostnik, razvojne značilnosti in potrebe, družina in učni uspeh otroka; meje svobode in odgovornosti; multikulturalnost v sodobni družbi in medkulturni dialog
- 13) svetovanje ŠSS za urejanje socialnih težav
- 14) uporaba sodobnih metod učenja, poučevanja, preverjanja in ocenjevanja

- 15) uporaba metod poučevanja za različne spoznavne in učne stile (obvezni moduli za vse, ki poučujejo v NPI in SPI)
- 16) ustvarjanje ugodne klime v razredu, ki bo razvijala pozitivno samopodobo dijaka
- 17) individualno delo z dijaki priseljenci ali učenje v manjših skupinah
- 18) medpredmetno povezovanje, poudarek na medkulturnih vsebinah
- 19) analiza učnega uspeha
- 20) izvedba 1. šolskega dne skupaj s starši in dijaki
- 21) osebni pristop strokovnih delavcev do staršev
- 22) razvijanje občutka pripadnosti razredu, šoli
- 23) analiza učnega uspeha razreda
- 24) dopolnilni pouk 0,5 ure na oddelek, dopolnilni pouk za pripravo na popravne izpite
- 25) delovna praksa in svetovalni program
- 26) študije/analize: analiza osipa, analize ocen po predmetih, analiza uspeha na popravnih in drugih izpiti, socialno-ekonomska slika dijakov, analiza izostankov, analiza uspešnosti prešolanih dijakov, analiza dijakov priseljencev in izvedba individualnega programa, analiza uspešnosti preventivnih in kurativnih programov, analiza zadovoljstva dijakov in staršev z vsebinami in metodami dela – na ravni razreda
- 27) dodatna usposabljanja učitelja in skrb učitelja za lasten profesionalni razvoj (zlasti za delo s specifičnimi skupinami dijakov oz. specifiko celotnega razreda)
- 28) izdelan vsebinski program razrednih ur
- 29) določiti minimalne standarde za pozitivno oceno in s tem seznaniti dijake
- 30) urejeno šolsko okolje in učni prostor – razred
- 31) IKT in druga oprema v razredu, ustrezni učni pripomočki
- 32) ustrezno motivirati (bodoče) razrednike
- 33) dvig ugleda poklicne in strokovne izobrazbe, poudarjanje pomembnosti

poklica

- 34) izvajanje neformalnih dogodkov, srečanj, prireditev (novoletni bazar, pikniki, druženja, plesi za dijake)
- 35) spodbujanje ugodne klime v razredu, prijateljstva, sodelovanje, solidarnost, sprejemanje drugačnosti
- 36) izvajanje prilagoditev, individualizacija
- 37) učiteljeve ustrezne povratne informacije dijaku o šolskem delu in učnem napredku
- 38) učitelj jasno izrazi pričakovanja in kriterije ocenjevanja
- 39) učitelj si prizadeva učno snov narediti zanimivo, omogoča čas za vprašanja in konzultacije

Ukrepi in intervencije na ravni šole (Kalin idr., 2008; Jeznik in Stolnik, 2011; Božič idr., 2007; Ivanuš Grmek idr., 2009; Licardo, 2015):

- 1) dnevi odprtih vrat (poklicnih/strokovnih šol, zbornic, delodajalcev, drugih institucij)
- 2) ključna pravila vpisa naj bodo v dijaku prijazni obliki (prevod)
- 3) delavnice, predavanja za spoznavanje poklicev
- 4) informativni dnevi, kjer je poskrbljeno za informiranje dijakov priseljencev
- 5) predstavitveno gradivo o programih in delu v poklicnih/strokovnih šolah (po možnosti povzetki tudi v tujem jeziku)
- 6) svetovalne ure na poklicnih/strokovnih šolah
- 7) svetovalni pogovor z dijaki, ki ponavljajo letnik, analiza razlogov za neuspeh;
- 8) spodbujanje učiteljev na sprejemanje novosti in sprememb pri delu z dijaki priseljenci
- 9) poklicno svetovanje in karierno svetovanje
- 10) predstavitev poklica in praktičnega pouka
- 11) svečani sprejem dijakov 1. letnikov (prireditev)

- 12) humanitarno delo dijakov v domovih za ostarele, spodbujanje prostovoljstva, tutorske pomoči dijakom priseljencem, vključevanje dijakov priseljencev v prostovoljno delo v lokalnem okolju (v sodelovanju z NVO)
- 13) hospitacije profesorjev v oddelkih, kjer se uspešno izvaja medkulturno izobraževanje in razvija dobre prakse pri delu z dijaki priseljenci
- 14) predstavitev možnosti za zaposlovanje v sodelovanju z ZRSZ ali drugimi organizacijami, ki se ukvarjajo s problematiko priseljencev
- 15) urejena in pregledna spletna stran šole (tudi v angleškem jeziku)
- 16) podpora klubske dejavnosti za mlade z različnimi interesi v lokalnem okolju (gledališke skupine, športne dejavnosti, glasbene dejavnosti, skupine za medkulturni dialog ipd.)
- 17) krepitev povezanosti delodajalcev in šol v lokalnem okolju, zlasti delodajalcev, ki so naklonjeni zaposlovanju priseljencev
- 18) študije/analize: analiza osipa, analize ocen po predmetih, analiza uspeha na popravnih in drugih izpitih, socialno-ekonomska slika dijakov, analiza izostankov, analiza uspešnosti prešolanih dijakov, analiza dijakov priseljencev in izvedba IP, analiza uspešnosti preventivnih in kurativnih programov, analiza zadovoljnosti dijakov in staršev z vsebinami in metodami dela, analiza uspešnosti nekdanjih dijakov v delu ali nadaljnjem izobraževanju (dve leti po koncu šolanja).
- 19) usposabljanje učiteljev in skrb za profesionalni razvoj za delo s specifičnimi skupinami dijakov, kot so dijaki priseljenci
- 20) načrt ugotavljanja, zagotavljanja kakovosti, sistem vodenja kakovosti
- 21) učbeniški skladi
- 22) ustanavljanje enot CIPS-a na šolskih centrih
- 23) enoletni poklicnoorientacijski program – pridobivanje izkušenj na različnih poklicnih področjih
- 24) v katalogih znanja določiti minimalne standarde za pozitivno oceno in z njimi seznaniti dijaka priseljenca

- 25) po prvem letniku mora biti omogočen prehod v manj zahtevni program iste stroke oz. v 1. letniku možnost prepisa v drugi program do konca oktobra v šolskem letu brez diferencialnih izpitov
- 26) pogojni vpis v bolj zahtevni program naj traja najmanj do konca prvega ocenjevalnega obdobja
- 27) če minimalnih standardov na državni ravni ni, jih je treba določiti v okviru strokovnega aktiva na šoli
- 28) popravni izpiti morajo temeljiti na minimalnih standardih
- 29) programi in organizacija dela šole morajo biti fleksibilni, po meri dijaka
- 30) urejeno šolsko okolje in učni prostori
- 31) IKT in druga oprema na šoli, ustrezni učni pripomočki
- 32) zagotavljati izbirnost in prehodnost med programi
- 33) dvig ugleda poklicne in strokovne izobrazbe
- 34) povečati komunikacijske sposobnosti pri učiteljih, zlasti senzibilizirati učitelje za delo z dijaki priseljenci in njihovimi družinami
- 35) strokovni aktivni uskladijo kriterije ocenjevanja
- 36) kolegialne hospitacije učiteljev na šoli
- 37) uvedba kariernega svetovalnega dela
- 38) pogojni vpis v drugi program z roki, ki za diferencialne izpite lahko trajajo do konca šolskega leta
- 39) priprave na diferencialne izpite
- 40) svetovalno delo z učitelji
- 41) akcijske raziskave in ciljno usmerjeni projekti pomoči za dijake priseljence
- 42) pogojni vpis v drugi program z roki, ki za diferencialne izpite lahko trajajo do konca šolskega leta
- 43) upoštevanje normativa za strokovne delavce ŠSS

V pregledu zgoraj navedenih možnosti in ukrepov je razvidno, kako kompleksne so lahko intervencije in njihovo prepletanje. Kadar se dobre prakse in preventivni ukrepi

izvajajo hkrati, na ravni dijaka, razreda, šole in lokalne skupnosti, lahko povečamo možnosti za uspešno izobraževanje dijakov priseljencev, zmanjšamo tveganje za učno neuspešnost v celotni generaciji in povečamo kakovost vzgoje in izobraževanja na sistemski ravni.

Prilagoditve pri pouku in ocenjevanje znanja za dijake priseljence

Dijaki priseljenci na začetku nimajo informacij, kako poteka ocenjevanje znanja v srednji šoli, zato je dobro, da je učitelj pozoren in vse dijake v razredu seznaniti z načrtom ocenjevanja znanja tako, da predstavi roke za pisno ocenjevanje znanja najpozneje 14 dni po začetku ocenjevalnega obdobja, ob tem pa jih zapiše tudi v dnevnik, kjer so dostopni dijakom (Pravilnik o ocenjevanju znanja v srednjih šolah, 2006). Za dijaka priseljenca učitelj lahko pripravi seznam rokov za ocenjevanje pri posameznih predmetih ter ga posreduje tudi staršem.

Prilagoditve pri pouku, ki se lahko izvajajo v okviru individualizacije in diferenciacije, so (Strmčnik, 2001; Viola, 2008; Licardo, 2015):

- premagovanje učnih ovir, primanjkljajev z metodami učenja in poučevanja, ki se izkažejo kot uspešne za dijaka priseljenca
- krepitev močnih področij dijaka in spodbujanje dijaka, da se izraža v obeh jezikih (slovenskem in maternem)
- razmislek o spodbudnem učnem okolju v šoli in doma, npr. sodelovalno učenje, naloge prilagodimo tako, da jih dijak zagotovo razume in jih je zmožen narediti
- preverjamo razumevanje razlage učnih vsebin in razumevanje nalog oz. zahtev učitelja, uporaba slovarja
- spodbujamo samoiniciativnost in samoodločanje dijaka priseljenca glede učnih vsebin in nalog

- pri poučevanju in učenju upoštevamo dijakove potrebe (dijak in njegov optimalni razvoj je v ospredju)
- učitelj mora dobro poznati dijakove okoliščine in družinske razmere
- učitelj dijaka usmerja k sistematičnem načinu učenja, pomnjenja, samousmerjanja, samoregulacije (učenje učenja)
- učitelj mora učno vsebino dobro strukturirati, dijak pa sam pripravi povzetke, ključna znanja (ob pomoči tutorja ali prevajalca)
- povezovati je treba učne aktivnosti in delovne naloge
- priprava individualnega načrta izobraževanja skupaj z dijakom

Priporočila pri ocenjevanju dijakov priseljencev so (Antolič, 2015):

- Ocenjevanje dijakovega znanja se lahko prične, ko učitelj oceni, da dijakovo znanje jezika omogoča izkazovanje znanja.
- Ocenjevanje znanja je napovedano in v dogovoru z dijakom.
- Učitelj presodi, ali ima lahko dijak manjše število ocen, kot je v skladu s katalogom znanj, da mu lahko zaključi oceno.
- Pri predmetih, kjer je možno, je poudarek na ustnem ocenjevanju znanja (ki je za dijake priseljence praviloma lažje, kot pisno izražanje v slovenskem jeziku).
- Dijak lahko prvi letnik opravlja v dveh šolskih letih, če v enem šolskem letu ni ocenjen pri vseh predmetih ali so zaključene ocene nezadostne. Dijak v obeh letih obiskuje vse predmete, za končni uspeh se upošteva boljša zaključena ocena pri posameznem predmetu.

Pri ocenjevanju lahko uporabimo različne metode ocenjevanja, kot so (Deshler et al., 1996):

- 1) analize dokumentov, obnove, recenzije, mnenja, 2) naloge na računalniku
- 3) večkratno ocenjevanje (v manjših sklopih), 4) diskusija, 5) kritični dnevnik, 6) razstave in posterji, 7) empirične raziskave, 8) teoretične raziskave, 9) poročila

terenskega dela, 10) iskanje primarnih virov, 11) listovnik, portfolio, 12) poročila (laboratorijskih) vaj, 13) interpretacija podatkov, 14) zapiski, 15) rezultati problemskega učenja, 16) projektno delo, 17) simulacije, 18) slike in posnetki, 19) diskusije, ki jih vodijo dijaki, 20) poročila prakse/dela, 21) samoevalvacija, 22) kolegialna evalvacija, 23) naloge z oblikovanjem, 24) načrti, 25) e-predstavitve, 26) eseji, 27) lab. izpiti, praktični testi, 28) izbirni tipi vprašanj, 29) ustno ocenjevanje, 30) pisno ocenjevanje.

Individualno načrtovanje dela

V srednji šoli poznamo več oblik individualnega načrtovanja, ki jih lahko uporabimo tudi za delo z dijaki priseljenci. V strokovni literaturi in zakonodaji lahko zasledimo naslednje:

a) Pedagoška pogodba

Pedagoška pogodba je zakonsko utemeljena pravica vsakega dijaka do prilagoditev izvajanja srednješolskega programa, ki izpolnjuje za to določene pogoje. Pedagoška pogodba (PP) je zakonsko določen dokument, s katerim se šola in dijak ob zapisanih pravicah in dolžnostih obeh s podpisom obvezujeta izpolniti dogovorjene obveznosti. Sklenitev pedagoške pogodbe je nujna le, kadar so prilagoditve vzgojno-izobraževalnega dela takšne, da presegajo določila podzakonskih aktov. Je specifičen dokument, ki omogoča odstopanje od določil podzakonskih aktov (Justinek idr., 2010).

V skladu s Pravilnikom o šolskem redu v srednjih šolah (2010) lahko katerakoli srednja šola prilagodi pogoje dela naslednjim skupinam dijakom (člen 8):

- dijakom, ki pridobijo status v skladu s pravili o prilagajanju šolskih obveznosti,
- dijakom s posebnimi potrebami,

– dijakom s pedagoško pogodbo.

S pedagoško pogodbo se lahko v primeru dolgotrajne bolezni, poškodb, športnih in kulturnih dejavnosti, prihoda iz tuje države in v drugih utemeljenih primerih dijaku prilagodijo pravice in dolžnosti, če bi s tem pripomogli k njegovemu boljšemu uspehu (člen 9). Iz tega izhaja, da dejansko lahko vsak dijak, ki ima utemeljene razloge za prilagoditve, na zakonski podlagi 9. člena Pravilnika o šolskem redu v srednjih šolah (2010) uveljavlja različne prilagoditve; ocenjevanja znanja, obvezne prisotnosti pri pouku, obveznosti pri pouku ipd. Najpomembneje je, da se ohranja cilj »prispevati k boljšemu uspehu dijaka«.

Pogodba se lahko sklene na predlog dijaka, razrednika ali staršev. O sklenitvi pogodbe odloči ravnatelj po pridobitvi mnenja oddelčnega učiteljskega zbora. S pogodbo, ki jo sklenejo ravnatelj, starši in dijak, se določijo medsebojne pravice in obveznosti, in sicer (9. člen):

- obdobje obvezne prisotnosti pri pouku,
- pravice in obveznosti dijaka pri pouku,
- način in roki za ocenjevanje znanja,
- način in roki za izpolnjevanje drugih obveznosti,
- druge pravice in obveznosti,
- obdobje, za katero se pogodba sklene,
- razlogi za mirovanje oziroma prenehanje pogodbe.

Pedagoška pogodba se praviloma sklene za eno šolsko leto, v katerem mora dijak uspešno opraviti vse obveznosti za letnik. V izjemnih okoliščinah (starševstva, bolezni, poškodbe, izjemnih družinskih, socialnih, finančnih okoliščin, statusa dijaka s posebnimi potrebami, aktivnega udejstvovanja na vrhunskih strokovnih, kulturnih ali športnih prireditvah, statusa tujca itd.) pa se lahko pedagoška pogodba za opravljanje

obveznosti enega leta prilagodi tudi na dve leti, odvisno od dogovora s šolo, ki jo dijak obiskuje.

Pedagoške pogodbe v praksi razen uradnega dela pogodbe vsebujejo posamezne elemente, ki opredeljujejo vidike izobraževanja, ki bi dijaku pomagali do boljšega uspeha. Npr.: načrt za napovedano ustno ocenjevanje znanja, izvedbeni načrt pouka s posameznimi elementi, kot so: obiskovanje pouka, način pridobivanja ocen, način kontaktiranja dijaka s šolo oz. učitelji, stiki staršev s šolo, uspeh, posebnosti in evalvacija. Za dijake, ki ne dosegajo minimalnih izobrazbenih standardov (NMS), se v skladu z 10. členom Pravilnika o ocenjevanju znanja v poklicnem in srednjem strokovnem izobraževanju (2010) lahko doda še osebni izobraževalni načrt. Osebni izobraževalni načrt vsebuje najmanj predviden način in časovni potek izobraževanja, opredelitev vsebin, načinov in rokov preverjanja in ocenjevanja znanja, ki so določeni z učnim načrtom oziroma katalogom znanja, kar smo podrobneje analizirali v prejšnjem poglavju.

S pedagoško pogodbo bi se posameznik tudi lahko obvezal, da bo uresničeval osebni izobraževalni načrt (predstavljen v nadaljevanju), oblikovan v skladu s priporočili prilagoditev izobraževalnega programa glede na njegove potrebe, zmožnosti in značilnosti (Justinek idr., 2010).

b) Individualiziran načrt izobraževanja

Individualiziran načrt izobraževanja⁶ (INI) se omenja v Pravilniku o ocenjevanju znanja v novih programih srednjega poklicnega izobraževanja (2005, 15. člen) in dejansko pomeni intervencijo, ki jo je obvezno treba izvesti, kadar gre učno neuspešne dijake oz. za dijake, ki niso dosegli minimalnih standardov znanja. Predlog INI pripravi učitelj

---

⁶ V nekaterih virih se omenja kot individualni načrt izobraževanja (Justinek, 2010), v omenjenem Pravilniku o ocenjevanju znanja v novih programih srednjega poklicnega izobraževanja (2005, 15. člen) je v rabi termin individualiziran načrt izobraževanja.

oz. skupina učiteljev, ki dijaka poučujejo, na podlagi analize uspeha dijaka. Pri pripravi INI sodeluje dijak, lahko tudi starši, svetovalni delavec oz. drugi strokovni delavec. Svetovanje je tesno povezano z izboljšanjem učnih dosežkov. Cilj INI je (bil), da pomaga dijaku do pozitivnega učnega uspeha, temeljiti pa mora na razumevanju dejavnikov neuspešnosti, iskanju močnih in šibkih področij znanja, v iskanju virov moči v dijaku in virov pomoči v okolju (šola, družina, vrstniki). Dejavnosti, ki se načrtujejo, so zelo konkretne, časovno določene, ves čas se proces spremlja in rezultati se evalvirajo (Justinek idr., 2010). V tem primeru gre torej za obvezen načrt, ki dokumentira delo z učno neuspešnim dijakom oz. kot opredeljuje zakonodaja, z INI se določijo pogoji, način in rok za izpolnitev obveznosti. V izdaji že omenjenega Pravilniku o ocenjevanju znanja v novih programih srednjega poklicnega izobraževanja (2007, 10. člen) pa je zaslediti preimenovanje INI v osebni izobraževalni načrt, kjer je k prvotnemu namenu (samo za dijake, ki niso dosegli minimalnega standarda znanja) dodana še skupina dijakov, ki niso izpolnili vseh obveznosti po izobraževalnem programu v šoli, pri delodajalcu oziroma z individualnim delom, kamor lahko prištejemo tudi manj uspešne dijake priseljence.

c) Osebni izobraževalni načrt

Osebni izobraževalni načrt (OIN) je v drugih, naprednih šolskih sistemih precej razširjen (ang. personal education plan, individual study plan). INI in OIN sta podobna z vidika procesa spremljanja in evalvacije, vendar z vidika ciljev in širšega namena ter odgovornosti udeležencev in dijaka sta različna (Justinek idr. 2010).

Strokovna definicija OIN presega zakonodajne okvirje, saj navaja, da OIN lahko v širšem pomenu razumemo kot pripomoček posamezniku za načrtovanje lastne poti za izobraževanje in tudi za načrtovanje sprememb v osebnotnem razvoju. Lahko ima vlogo motivacijskega sredstva ali pripomočka za prilagajanje načrtovanja, organizacije in izpeljave izobraževalnega procesa ali pa kot sredstvo za organizacijo življenja in učenja. Poudarek je na lastni aktivnosti posameznika pri načrtovanju in iskanju

najustreznejše poti med zunanjimi okoliščinami in zahtevami izobraževalnega procesa ter povsem specifičnimi osebnimi razmerami in svojim življenjskim slogom. Vsebuje tudi merila in načrt za spremljanje in vrednotenje korakov, s katerimi bo posameznik preverjal uresničevanje zastavljenih ciljev. OIN ni nujno povezan s problemi dijaka, ampak je v bistvu namenjen in koristen za vse dijake (Justinek idr., 2010).

Torej, OIN se sicer še vedno pripravlja za dijake, ki ne dosegajo minimalnih standardov, vendar v zadnjem Pravilniku o ocenjevanju znanja v srednjih šolah (2010) obstaja navedba, da se OIN pripravi samo za odrasle udeležence srednješolskega izobraževanja in nikjer ne omenja dijakov rednega srednješolskega izobraževanja. Srednje šole torej sledijo usmeritvi, da se OIN pripravi za dijaka glede na avtonomno presojo posamezne šole (Jeznik in Stolnik, 2011).

Z OIN lahko vsak posamezni dijak:

- načrtuje svojo pot izobraževanja do poklica ob pomoči mentorja,
- izbere vsebine, raven zahtevnosti in načrtuje čas doseganja vmesnih ciljev in končnega cilja,
- evalvira vmesne dosežke in ugotavlja, kje na poti k cilju trenutno je,
- po potrebi spreminja oziroma prilagaja svoj načrt glede na zastavljeni cilj,
- razvija odgovornost za svojo poklicno in osebno rast.

OIN predvideva tudi t. i. skrbnika (osebnega svetovalca, tutorja – terminologija še ni poenotena in dorečena). Skrbnik naj bi bil tisti, ki mu dijak zaupa, s katerim ima dober odnos in z dijakom gojita medsebojno spoštovanje. Skrbnik je lahko katerikoli strokovni delavec šole, razrednik ali drugi učitelj, ki dijaka ne poučuje. Predvideno je, da bi si dijak sam izbral skrbnika, čeprav v praksi temu še ni tako, saj dijaku skrbnika praviloma določi šola. Skrbnik bi tudi naj bil primerno usposobljen in motiviran strokovni delavec, njegovo opravljeno delo bi bilo treba ustrezno ovrednotiti. Z različnimi ukrepi bi bilo treba preprečevati stališča, da je OIN zgolj dodatna

obremenitev za dijake in strokovne delavce, saj je v nasprotnem primeru pomen OIN izgubljen (Justinek idr., 2010).

d) Mapa učnih dosežkov

Mapa učnih dosežkov (MUD) je še ena možnost, ki je na voljo za razvoj dijakove lastne iniciative, samoodločanja, načrtovanja ter spremljanja učnih dosežkov. Prvi uradni koncept Mape učnih dosežkov kot modela za pripravo v srednjem poklicnem in strokovnem izobraževanju je nastal na Centru RS za poklicno izobraževanje v letu 2008.

Sam koncept oz. zamisel najverjetneje izhaja iz portfolija, ki pomeni zbirnik (ali zbirno mapo) posameznikove usposobljenosti in dosežkov, realiziranih z učenjem (formalnim in neformalnim) ali z izkušnjami (delovnimi, življenjskimi), poslovenjen izraz za to je listovnik. Gre za spremljanje oz. beleženje razvoja posameznih stopenj v procesu učenja. Pri poklicnih kvalifikacijah to pomeni standardiziran pregled posameznikovega učenja, sistematično urejenih, pridobljenih kompetenc in kvalifikacij. Samo vrednotenje dosežkov pa ni mogoče omejiti le na kognitivne komponente, temveč je cilj zajeti čim širši kontekst izobraževanja. Predvsem je treba upoštevati izhodiščni položaj posameznika, njegove značilnosti (v učnih procesih) in druge pomembne dejavnike, pri vrednotenju pa so vključeni predvsem mehanizmi samovrednotenja, težišče je na kontinuiteti in ne le na vrednotenju dosežkov (Jakara idr., 2000).

Nastanek MUD je pogojen z zakonodajo, saj je v Pravilniku o ocenjevanju znanja v poklicnem in srednjem strokovnem izobraževanju (2008) kot priporočilo (ne kot obveza) pisalo, da naj dijak ob vpisu v srednjo šolo prične voditi mapo učnih dosežkov. Gre predvsem za zbiranje dokazil o dijakovem izobraževanju in delovnih izkušnjah, ki si jih pridobiva v času izobraževanja s formalnim in neformalnim izobraževanjem. Dijak v tem procesu ustvarjanja lastne MUD razvija tudi samostojnost, funkcionalno pismenost, nauči se vrednotenja pomembnosti

dokumentov, ki so mu lahko v pomoč pri dokumentiranju izobraževalnih in delovnih uspehov, pri iskanju zaposlitve in nadaljevanju izobraževalne poti (Mavrin idr., 2009).

Bolj kot samo zbiranje dokumentacije je seveda pomemben proces, v katerem dijaki spoznavajo in spremljajo svoj napredek. Podoben proces zasledimo tudi pri oblikovanju IP-a in OIN-a, zato lahko s procesnega vidika uvrstimo tudi koncept MUD v razvoj dijakove samostojnosti, samoodločanja, kompetenc vseživljenjskega učenja, spremljanja napredka do želenih ciljev oz. spremljanje lastnega optimalnega razvoja.

V mapi se predvsem poudarjajo dokazila, ki dokazujejo poklicno usposobljenost in govorijo o tem, kar dijak zna, razume in je sposoben storiti (Mavrin idr., 2009).

Koncept MUD Centra RS za poklicno izobraževanje, ki predstavlja osnovno izhodišče za pripravo v različnih šolah glede na potrebe dijakov in specifičnost izobraževalnega programa, vsebuje štiri ključna poglavja s priloženimi učnimi listi (1. To sem jaz, 2. Moji cilji, 3., Učim se vse življenje, 4. Moji dosežki). Vsebine so osredotočene na spoznavanje sebe, identificiranje močnih in šibkih področij, različnih učnih stilov in pisanje prvega življenjepisa. Ob tem se dijaka navaja na postavljanje ciljev (kratkoročnih in dolgoročnih), spoznavanje kompetenc vseživljenjskega učenja in kako se jim predhodno usvojene kompetence ne glede na to, kako so jih pridobili, v postopku tudi priznajo. V četrtem poglavju z naslovom Moji dosežki, se zbirajo in urejajo najpomembnejša potrdila, pohvale in dokazila o dosežkih, pomembno je tudi, da se dokumentacija zbira v papirnatih in elektronski verzijah, zato je na voljo tudi elektronska verzija MUD CPI (Mavrin idr., 2009; Mavrin idr., 2008).

Pripravljalci koncepta MUD svetujejo tudi, da lahko šole načrtujejo lastne enotne rešitve za vodenje in shranjevanje, ob tem pa opozarjajo, da je treba dijakom dovoliti in jih spodbujati v inovativnosti in ustvarjalnosti pri pripravi in samem procesu nastajanja MUD. Nekatere šole omogočajo shranjevanje map v šolskih omarah, drugi

jih imajo v šolskih spletnih učilnicah, večina dijakov pa ima mape doma. Čeprav je za vodenje in shranjevanje MUD odgovoren dijak, pri tem nujno potrebuje podporo in usmerjanje učitelja (razrednik, mentor), ki dijaka spodbuja, usmerja diskusije o posameznih temah, daje povratne informacije in razloži pomen in namen posameznih aktivnosti, povezanih z MUD, vsekakor pa je obseg in vsebino mape treba prilagoditi dijakovim zmožnostim (Mavrin idr., 2009).

Primeri dobrih praks

Potencial interesnih dejavnosti izven šole

V praktičnem delu z dijaki priseljenci se je izkazalo, da je pozitivno podporo pri vključevanju dijakov v okolje in šolo predstavljalo tudi vključevanje v izven-šolske interesne dejavnosti, kot so športne dejavnosti, kulturne ali umetniške dejavnosti. Pri nekaterih posameznikih lahko ima takšno vključevanje celo večjo vlogo kakor sam šolski sistem (Antolič, 2015). Mladostniki se lahko vključujejo v različne kakovostne interesne dejavnosti, ki predstavljajo priložnost za širjenje socialnih stikov in spodbujanje močnih področij, kot ponazarja izjava dijakinje (Antolič, 2015, str. 115): »Če bi vedela, da je karate v Sloveniji toliko boljši, bi prišla že prej«.

Študentsko tutorstvo

Fakultete, ki izobražujejo kadre za delo v šolstvu, lahko v dogovoru in povezovanju s srednjimi šolami načrtujejo izvedbo študijskega procesa, zlasti tistega, ki je vezan na praktično usposabljanje tako, da pri tem vključijo tudi delo z dijaki priseljenci. S tem lahko srednja šola zagotovi prostovoljce za individualno ali skupinsko učno pomoč dijakom priseljencem, študenti pa pridobijo neprecenljive izkušnje dela v praksi (Zorman, 2015).

Celosten pristop in viri podpore

Pri sprejemanju dijakov priseljencev v srednje šole je pomemben celosten pristop tako, da se v delo z dijaki vključi celotna šola, ki učiteljem ponudi podporo, prav tako pa se je izkazalo kot ključno, da se šola poveže z lokalno skupnostjo in organizacijami, ki lahko na kakršenkoli način pripomorejo k boljšem vključevanju dijakov priseljencev in njihovih družin v okolje. V nekaterih državah EU (npr. Avstrija) obstajajo t. i. mobilni interkulturni timi, ki ponudijo vodstvo in podporo šolam. Druge države (npr. Švedska in Norveška) pa imajo posebne centre, ki oblikujejo izobraževalno politiko za priseljence, so v podporo šolam glede profesionalnega razvoja učiteljev in širijo dobre prakse pri delu s priseljenci (Kornhall, 2016). Pri nas obstaja ZRSŠ, ki bi lahko imel pri delu z dijaki priseljenci še večjo vlogo.

Sodelovanje s starši

Pri sodelovanju s starši je treba upoštevati več dejavnikov, ki so lahko pomembni ob srečanjih in sestankih. V nadaljevanju povzemamo nekaj ključnih idej, ki izhajajo iz prakse (Ministry of Education, 2014). Na začetku je treba razmisliti o številu udeležencev sestanka, o tem, ali je bolje da se starši priseljenci srečajo z več učitelji naenkrat ali zgolj z razrednikom, ali bo treba poskrbeti za prevajalca. Prav tako je treba na sestanku zagotoviti dovolj časa in zasebnost med sestankom. Mnogi starši priseljenci vrednotijo šolo in izobraževanje kot nekaj, kar bo dijaku omogočilo boljše razmere v življenju, zato je dobro o tem spregovoriti in ugotoviti, kakšen je odnos staršev do izobraževanja. Tako pridobimo tudi del informacij o dijakovih okoliščinah doma. Na sestankih je treba biti jasen, staršem povedati, kaj je namen sestanka in kakšna je njihova vloga pri izobraževanju otroka. Starše poskušamo čim bolj vključiti v sodelovanje, izogibamo se šepetanjem ali pogovorom s sodelavci med sestankom, ne da bi starši jasno vedeli, kaj govorimo. Med pogovorom govorimo počasi, jasno, razumljivo. Uporabljamo povedi, ki so kratke in enostavne. Če je prisoten prevajalec, se na vsakih 8 do 10 sekund ustavimo, da starši slišijo prevod. Govorimo vedno

staršem, ne prevajalcu. Izogibamo se rabi metafor, strokovne terminologije, žargona. Kadar je mogoče, uporabimo slike ali diagrame ter druge vizualne pripomočke, povezujemo verbalno in vizualno sporočanje. Staršem damo dovolj časa za odgovore. Pomembne informacije zapišemo in kopijo zapisa izročimo staršem. Pohvalimo starše za njihov trud pri sodelovanju in komuniciranju s šolo. V pogovoru pogosto preverimo, ali nas starši razumejo (vendar ne z vprašanjem »ali ste razumeli«, temveč s »prosim, povejte, kako ste to razumeli«). Večkrat potrpežljivo ponovimo, kar smo povedali, če nas starši ne razumejo. Pri neverbalni komunikaciji je treba biti pozoren, saj nasmeh lahko pomeni strinjanje, razumevanje ali zgolj vljudnost. Molk pa lahko pomeni nesprejemanje, neodobravanje ali strinjanje. Sestanki naj bodo kratki, saj je komuniciranje in obisk staršev v šoli lahko zanje stresen in utrujajoč dogodek. Starše spodbudite tudi, da vam povedo, kaj je v njihovi kulturi pomembno pri vzgoji in izobraževanju, tako poglobimo lastno razumevanje njihove kulture in morebitnih vzgojnih ukrepov, ki so lahko drugačni od naših. Temi o njihovem poreklu in družini se ne izogibamo ali/in je ne ignoriramo. Starši se bodo čutili bolj sprejete, če bomo izkazali osebni interes zanje in njihovo zgodbo (vprašamo jih lahko npr.: zanima me, kako v vaši družini gledate na to; bi želeli pri tem sodelovati; kaj so po vašem mnenju razlogi za to; se strinjate s temi predlogi/načrtom, bi želeli predlagati še kaj). Na koncu sestankov lahko vedno pripravimo seznam dogovorov s starši v preprostem jeziku, lahko jim damo individualni program za dijaka in kontaktne podatke za učitelja razrednika in druge pomembne strokovne delavce. Staršem smo tudi na voljo, če potrebujejo pomoč pri izpolnjevanju formularjev in obrazcev. S temi pristopi lahko zmanjšamo potrebo po drugih storitvah, razjasnimo cilje sodelovanja in postavimo prioritete pri reševanju izzivov in sodelovanju z družino.

5 Didaktični primeri posameznih učnih vsebin za delo z otroki in mladostniki, ki prihajajo iz drugih kulturnih okolij – z uporabo IKT

Prav vsak otrok je drugačen in edinstven, svet dojema na svojstven način, vsakemu bi bilo potrebno prilagoditi učno okolje. Ko se skupini ali razredu pridruži otrok ali mladostnik, ki ne govori slovenskega jezika, to vzgojitelju oziroma učitelju zagotovo predstavlja še posebej velik izziv. Kako omogočiti otroku čim manj stresno vključitev v skupino, doseči sprejemanje ostalih otrok in pri tem ne preveč obremeniti vzgojitelja? Kako omogočiti mladostniku, ki se poleg jezikovnih preprek, sooča tudi s predsodki družbe ter spremembo kulturnih navad in običajev, da se čim hitreje vključi v skupnost in delo v razredu? Kako pri tem pomagati učitelju, da bo čim uspešneje krmaril v multikulturnem razredu? To so bila ključna vprašanja, ki so nas vodila pri oblikovanju priročnika in ustvarjanju gradiv. Ob tem pa smo si zastavili izziv, in sicer, da vsa gradiva oblikujemo v e-okolju z uporabo informacijsko-komunikacijske tehnologije.

Gradiva smo izdelali v učnem sistemu iTMS (integrated Training System), ki so ga razvili v računalniškem podjetju RoLAN d. o. o. iz Maribora, in se že uspešno uporablja predvsem na področju usposabljanja za poklice v letalstvu. Ker ima podjetje vzpostavljeno široko ponudbo in dobavo IKT opreme za slovenske šole, si želijo, da bi izdelan učni sistem preizkusili tudi za potrebe izobraževanja. Učitelji bi ga lahko uporabljali kot spletno učilnico, v kateri bi učencem pripravljali različna interaktivna gradiva in spremljali njihov napredek pri reševanju. Za vsakega posameznega učenca je omogočen podroben pregled rešenih nalog – datum in ura reševanja, porabljen čas, število doseženih točk, podrobnosti o uspešnosti reševanja za vsak zahtevan odgovor. V spletnem okolju je prek foruma omogočena tudi enostavna komunikacija med vsemi udeleženci. Rezultati projekta so pokazali prednosti in pomanjkljivost spletnega okolja, ki še ni na tej ravni, da bi bilo zares uporabno za pripravo učnih gradiv, saj ne omogoča dovolj primernih prilagoditev. Pri izdelavi gradiv smo skušali

narediti največ, kar nam je sistem omogočal, čeprav se zavedamo, da pri vseh primerih to niso idealna gradiva za učence priseljence. S pripravo gradiv smo predvsem dosegli cilj projekta, ki je bil testiranje učnega okolja iTMS.

Gradiva za predšolsko obdobje so pripravljena za tablične računalnike v treh jezikih – albanskem, bosanskem in arabskem. Posamezne uporabne besedne zveze so glasovno prevedene v vse tri jezike in so v pomoč vzgojitelju za prvi stik z otrokom, ko ta še ne razume navodil, in tudi za obravnavo posameznih tem. Gradiva lahko uporabljajo tudi otroci sami, vendar so bolj uporabna in poučna ob prisotnosti vzgojitelja.

Ostala gradiva so namenjena poučevanju naravoslovja in kemije v osnovni in srednji šoli. Pri njihovem ustvarjanju smo bili posebej pozorni na to, da učenci pri uporabi ne bi naleteli na nerazumevanje zaradi jezikovnih prepek (slikovna in video navodila, navodila v obliki piktogramov ipd.), na to, da jih lahko učitelji uporabijo pri delu z učenci iz drugih jezikovnih in kulturnih okolij, kot tudi z učenci, katerih materni jezik je slovenščina (vizualne povezave, videoposnetki v več jezikih ipd.), da učencem na čim bolj slikovit in nazoren način predstavimo učno snov. Pri vsaki izbrani temi je zapisan njen namen, cilji iz učnih načrtov, ki jih z uporabo pripravljenih gradiv učenci lahko dosežejo, navodila učiteljem, kako naj izvedejo učno uro z izbranimi gradivi, prilagoditve za učence priseljence in dodatna teoretična pojasnila ter spletne povezave, s katerimi si učitelji lahko olajšajo razlago snovi oziroma snov prikažejo na slikovit in interaktiven način.

Želimo si, da bi vam, spoštovani vzgojitelji in učitelji, pripravljena gradiva bila v pomoč pri delu z otroki in mladostniki, da bi v vas vzbudila željo in ideje za nadaljnje ustvarjanje, predvsem pa vam pokazala, da je delo v večkulturnem okolju izziv, ki ga je vredno sprejeti, saj nas obogati in nam pokaže življenje v povsem drugih dimenzijah.

Kratki povzetki in spletne povezave do izdelanih gradiv

Pri uporabi gradiv priporočamo, da uporabljate spletni brskalnik Chrome. V primeru težav uporabite drug brskalnik in izključite blokiranje zunanjih vsebin.

Dnevna rutina (za predšolsko vzgojo)

Avtorja: Matej Brunšek in Marta Licardo

NAMEN

Gradivo je namenjeno vzgojiteljem, ki bodo ali pa so v skupino sprejeli tuje govorečega otroka. V prvi fazi navajanja otroka na dnevno rutino se lahko vzgojitelj nauči prevodov določenih uporabnih besed ali pa jih uporabi neposredno pri delu z njim. Na voljo so tudi piktogrami oziroma fotografije, ki so vključene v gradivo za lažje razumevanje posameznih povedi. Besedne zveze so prevedene v albanščino, arabščino in bosanščino.

Gradivo je narejeno za tablične računalnike. Uporabno je tudi na telefonih, osebnih računalnikih in interaktivnih tablah.

UČNI CILJI

Otroci:

- se učijo osnovnih izrazov dnevne rutine,
- usvajajo potek dnevne rutine,
- se učijo osnovnih vljudnostnih izrazov.

PRILAGODITVE ZA OTROKE PRISELJENCE

- Vsi izrazi so glasovno prevedeni v otrokov materni jezik.

– Prikaz fotografij je na voljo za lažjo razlago posameznih besednih zvez, ki jih ne razumejo.

NAVODILA ZA VZGOJITELJA

Prenesete PowerPoint predstavitev, jo zaženete s programom, ki podpira .pptx format in predvajate predstavitev. S pomočjo gumbov se premikate po menijih in izbirate želene vsebine. Za glasovne posnetke je pomembno, da imate v napravi omogočen zvok.

SPLETNA POVEZAVA

<http://itms.b2bcenter.si/course/213/dnevna-rutina-pred%C5%A1olska-vzgoja>

Spoznavanje besed za barve (za predšolsko vzgojo)

Avtorja: Matej Brunšek in Marta Licardo

NAMEN

Gradivo je namenjeno vzgojiteljem, ki imajo v skupini otroka priseljenca. V pomoč jim je pri spoznavanju besed ta barve. Otroci ga lahko uporabljajo tudi samostojno. Vsaka barva je glasovno prevedena v albanščino, arabščino in bosanščino. Glasovno je posnet tudi slovenski jezik.

Gradivo je narejeno za tablične računalnike. Uporabno je tudi na telefonih, osebnih računalnikih in interaktivnih tablah.

UČNI CILJI

Otroci:

- ohranjajo svoj materni jezik (če je to bosanščina, arabščina, albanščina),
- se učijo poimenovati barve v slovenskem jeziku

- spoznavajo barve

PRILAGODITVE ZA OTROKE PRISELJENCE

- Vsi izrazi so glasovno prevedeni v otrokov materni jezik.
- Prikaz fotografij je na voljo za lažjo razlago posameznih besednih zvez, ki jih ne razumejo.

NAVODILA ZA VZGOJITELJA

Prenesete PowerPoint predstavitev, jo zaženete s programom, ki podpira .pptx format in začnete s predvajanjem. S pomočjo gumbov se premikate po menijih in izbirate želene vsebine. Za glasovne posnetke je pomembno, da imate v napravi omogočen zvok.

SPLETNA POVEZAVA

<http://itms.b2bcenter.si/course/225/spoznavanje-besed-za-barve-pred%C5%A1olska-vzgoja>

Člani družine (za predšolsko vzgojo)

Avtorja: Matej Brunšek in Marta Licardo

NAMEN

Gradivo je namenjeno vzgojiteljem, ki imajo v skupini otroka priseljenca. V pomoč je pri spoznavanju osnovnih povezav med družinskimi člani in poimenovanju le-teh. Gradivo lahko otroci uporabljajo tudi samostojno. Izrazi so glasovno prevedeni v albanščino, arabščino in bosanščino.

Gradivo je narejeno za tablične računalnike. Uporabno je tudi na telefonih, osebnih računalnikih in interaktivnih tablah.

UČNI CILJI

Otroci:

- ohranjajo materni jezik,
- se učijo poimenovati ožje družinske člane v slovenščini,
- spoznavajo odnose oziroma povezave med družinskimi člani.

PRILAGODITVE ZA OTROKE PRISELJENCE

- Vsi izrazi so glasovno prevedeni v otrokov materni jezik.
- Prikaz fotografij je na voljo za lažjo razlago posameznih besednih zvez, ki jih ne razumejo.
- Izrazi so glasovno prevedeni tudi v slovenščino.

NAVODILA ZA VZGOJITELJA

Prenesete PowerPoint predstavitev, jo zaženete s programom, ki podpira .pptx format in začnete s predvajanjem. S pomočjo gumbov se premikate po menijih in izbirate želene vsebine. Za glasovne posnetke je pomembno, da imate v napravi omogočen zvok.

SPLETNA POVEZAVA

<http://itms.b2bcenter.si/course/220/%C4%8Dlani-dru%C5%BEine-pred%C5%A1olska-vzgoja>

Pravila in rutine v šoli (za osnovno šolo)

Avtorice: Julija Murko, Kristina Breznik in Nikolaja Golob

NAMEN:

Z izdelavo tega gradiva smo želeli olajšati potek pouka in vsakodnevnih rutin, ki potekajo v šoli. Zajeli smo najosnovnejše pojme in fraze, ki bodo v pomoč učiteljem. Osnovni pojmi in fraze so prikazani s piktogrami, kar omogoča veliko lažje razumevanje in usvajanje novih besed.

UČNI CILJI (1. razred)

- učenci spoznajo pomen pravil družbenega življenja (od pravil iz otroških iger, pravil v šoli do pravil družbenega življenja),
- vedo, zakaj potrebujemo pravila,
- poznajo osnovna šolska pravila.

UČNI CILJI (2. razred)

- učenci razumejo pomen navad, ki jim pomagajo pri učenju, sodelovanju idr.

UČNI CILJI (3. razred)

- učenci vedo, da moramo ljudje v življenju nekatere dejavnosti nujno početi, nekatere pa zato, ker se tako odločimo in ko se za to odločimo.

PRILAGODITVE ZA PRISELJENCE:

- celotno gradivo je sestavljeno iz piktogramov,
- izrazi so kratki in zajemajo bistvo
- ob piktogramih so zapisani slovenski izrazi, kar omogoča učenje jezika.

SPLETNA POVEZAVA

<http://itms.b2bcenter.si/course/234/pravila-rutine-v-%C5%A1oli>.

Spreminjanje lastnosti snovi (za osnovno šolo)

Avtorici: Kristina Breznik in Nikolaja Golob

NAMEN

V učni enoti učenci spoznajo lastnosti spreminjanja snovi pri raztapljanju, sušenju, rjavenju in gnitju.

UČNI CILJI (1. razred)

Učenci:

- znajo povezati lastnosti gradiv in načine obdelave.

UČNI CILJI (2. razred)

Učenci:

- vedo, da so nekateri pojavi obrnljivi, nekateri pa neobrnjljivi,
- znajo dokazati, da se pri nekaterih pojavih lahko spremenijo lastnosti snovi.

UČNI CILJI (3. razred)

Učenci:

- spoznajo, kaj vpliva na spreminjanje lastnosti snovi (zrak, sončna svetloba, voda),
- poznajo spreminjanje lastnosti snovi pri segrevanju.

PRILAGODITVE ZA UČENCE PRISELJENCE

- Postopno učenje slovenskih besed s pomočjo slik,
- vizualne povezave med pojmi,
- sprotno preverjanje nalog,
- video navodila, prikaz nalog.

SPLETNA POVEZAVA

<http://itms.b2bcenter.si/course/95/spreminjanje-lastnosti-snovi>

Gostota snovi (za osnovno šolo)

Avtorici: Julija Murko in Nikolaja Golob

NAMEN

V učni enoti učenci izvedejo eksperiment z različnimi snovmi in predmeti ter tako spoznajo, da imajo snovi različno gostoto. Znanje utrdijo z interaktivno nalogo.

UČNI CILJI (4. razred)

Učenci:

- razvrstijo, uvrstijo in uredijo snovi po njihovih lastnostih (gnetljivost, stisljivost, trdota, gostota).

PRILAGODITVE ZA UČENCE PRISELJENCE

- Navodila za izvajanje poskusa so podana kot videoposnetek, kar omogoča večkratni ogled postopka izvedbe poskusa,
- v video navodilih so zapisane slovenske besede, kar pomaga pri učenju slovenščine,
- pri nalogi za utrjevanje je uporabljen slikovni material, da učenci nimajo težav z razumevanjem.

SPLETNA POVEZAVA

<http://itms.b2bcenter.si/course/87/gostota-snovi>

Mleko (za osnovno šolo)

Avtorici: Julija Murko in Nikolaja Golob

NAMEN

V učni enoti učenci spoznajo različne mlečne izdelke, njihovo izdelavo, uporabo in slovensko poimenovanje zanje.

UČNI CILJI (4. razred)

Učenci:

- pojasnijo pomen lastnosti snovi z njihovo uporabo,
- pojasnijo tehnične in tehnološke lastnosti gradiv (npr. trdnost, propustnost, cepljivost, gnetljivost).

PRILAGODITVE ZA UČENCE PRISELJENCE

- Navodila za pridobivanje mlečnih izdelkov so podana kot videoposnetek, kar omogoča večkratni ogled postopka izvedbe,
- v video navodilih so zapisane slovenske besede, kar pomaga pri učenju slovenščine,
- videoposnetki so na voljo tudi v angleškem jeziku,
- naloga poimenovanja mlečnih izdelkov pomaga pri bogatenju besedišča učencev priseljencev.

SPLETNA POVEZAVA

<http://itms.b2bcenter.si/course/166/mleko>

Prst (za osnovno šolo)

Avtorici: Julija Murko in Nikolaja Golob

NAMEN

V učni enoti učenci s pomočjo eksperimenta spoznajo sestavo prsti in tri različne vrste prsti (gozdno, glineno in peščeno).

UČNI CILJI (5. razred)

Učenci

- opredelijo prst kot vrhno plast tal, ki je sestavljena iz preperelih kamnin in razkrojenih rastlinskih in živalskih ostankov,
- pojasnijo in prikažejo različne lastnosti prsti (barva, zrnatost, zračnost, propustnost),
- ugotovijo različne vrste prsti glede na okolje.

PRILAGODITVE ZA UČENCE PRISELJENCE

- Navodila za izvajanje poskusa so podana kot videoposnetek, kar omogoča večkratni ogled postopka izvedbe poskusa,
- v video navodilih so zapisane slovenske besede, kar pomaga pri učenju slovenščine,
- pri nalogi za utrjevanje je uporabljen slikovni material in slovenske besede, kar razvija besedišče, hkrati pa prispeva k manjšemu poudarku na znanju jezika.

SPLETNA POVEZAVA

<http://itms.b2bcenter.si/course/171/prst>

Voda (za osnovno šolo)

Avtorici: Julija Murko in Nikolaja Golob

NAMEN

V učni enoti učenci spoznajo onesnaževanje vode in se naučijo narediti filter za čiščenje vode.

UČNI CILJI (5. razred)

Učenci:

- prepoznajo in opišejo onesnaževalce površinskih voda in podtalnice ter pojasnijo posledice onesnaževanja,
- utemeljijo pomen varovanja vode.

PRILAGODITVE ZA UČENCE PRISELJENCE

- Razlaga o onesnaževanju voda je podana kot videoposnetek, kar zmanjša poudarek na znanju jezika,
- navodila za izdelavo filtra za vodo so podana kot videoposnetek, kar omogoča večkratno ogled postopka izdelave,
- v videu in video navodilih so zapisane slovenske besede, kar pomaga pri učenju slovenščine.

SPLETNA POVEZAVA

<http://itms.b2bcenter.si/course/180/voda>

Simboli za nevarne snovi (za osnovno šolo)

Avtorji: Nejc Babič, Sašo Topler in Nikolaja Golob

NAMEN

V tej učni enoti so pripravljena gradiva, s pomočjo katerih se učenci seznanijo s simboli za označevanje nevarnih snovi in z načini zaščite ter ravnanja z nevarnimi snovmi.

UČNI CILJI

Učenci:

- spoznajo simbole za označevanje nevarnih snovi,
- opredelijo ustrezne načine zaščite in ravnanja z nevarnimi snovi ter se seznanijo z ukrepi v primeru nesreč in poškodb.

PRILAGODITVE ZA UČENCE PRISELJENCE

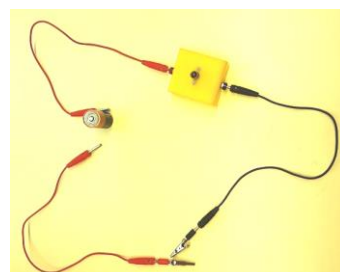
- Video navodila,
- slikovni prikazi.

SPLETNA POVEZAVA

<http://itms.b2bcenter.si/node/54/take>

Električna prevodnost snovi (za osnovno šolo)

Avtorji: Nejc Babič, Sašo Topler in Nikolaja Golob

NAMEN

V učni enoti učenci ob ogledu priloženega videoposnetka spoznavajo pojma prevodniki in izolatorji. Spoznajo tudi osnovno sestavo električnega kroga ter

elemente, katere potrebujemo za njegovo sestavo. V nadaljevanju učenci sami poskusijo sestaviti svoj električni krog in z lastnim eksperimentiranjem preverijo prevodnost določenih snovi.

UČNI CILJI

Učenci:

- spoznajo pojem električni tok,
- spoznajo pojma prevodnik in izolator,
- razvrstijo snovi glede na prevodnost - izolator ali prevodnik,
- sestavijo svoj električni krog,
- spoznajo, kaj so vir električne napetosti, porabnik in električni vodniki.

PRILAGODITVE ZA UČENCE PRISELJENCE

- Video navodila,
- video navodila postopkov za lažje razumevanje.

SPLETNA POVEZAVA

<http://itms.b2bcenter.si/node/61/take>

Taljenje ledu (za osnovno šolo)

Avtorji: Nejc Babič, Sašo Topler in Nikolaja Golob

NAMEN

V tej učni enoti si učenci ogledajo videoposnetek, v katerem je prikazano taljenje ledu v vodah z različno slanostjo. Pozorno opazujejo in merijo čas, ob tem pa spoznavajo, kako taljenje ledu poteka in razmišljajo o razlogih za dani pojav, ki je aktualen v vsakdanjem življenju.

UČNI CILJI

Učenci:

- spoznavajo dejavnike, ki vplivajo na hitrost raztapljanja ledu,
- razlikujejo med vrstami vod (sladka, slana).

PRILAGODITVE ZA UČENCE PRISELJENCE

- Video navodila,
- poenostavljena in simbolizirana navodila.

SPLETNA POVEZAVA

<http://itms.b2bcenter.si/node/73/take>

Gorenje (za osnovno šolo)

Avtorji: Nejc Babič, Sašo Topler in Nikolaja Golob

NAMEN

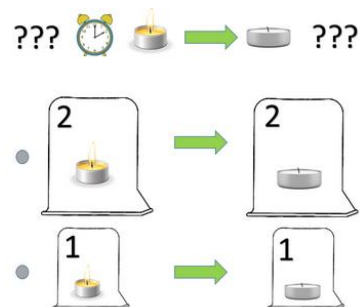
Učenci si ogledajo pripravljen videoposnetek gorenja svečk, so pozorni na pogoje in dogajanje med eksperimentom (ugašanje svečk, nabiranje pare na stenah čaše ...).

UČNI CILJI

Učenci:

- opredelijo gorenje kot kemijsko reakcijo,
- spoznajo, da med gorenjem nastaja voda in da je za reakcijo nujno potreben kisik.

PRILAGODITVE ZA UČENCE PRISELJENCE

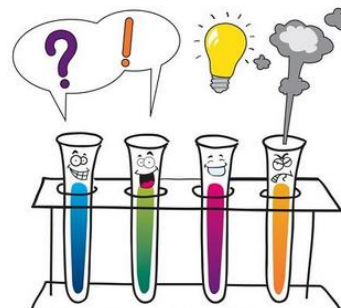
- Video navodila,
- slikovni prikazi.

SPLETNA POVEZAVA

<http://itms.b2bcenter.si/node/78/take>

pH-vrednost, indikatorji (za osnovno in srednjo šolo)

Avtorici: Ana Rozman in Nikolaja Golob

NAMEN

V učni enoti učenci/dijaki izvedejo laboratorijsko vajo, pri kateri spoznajo obarvanost kislinsko-bazičnih indikatorjev v različnih snoveh in s pomočjo univerzalnih pH-lističev izmerijo pH-vrednosti teh snovi. Pridobljeno znanje utrdijo s pomočjo interaktivnih nalog. Učitelju so na voljo delovni listi za izvedbo laboratorijske vaje, za učence in dijake pa so pripravljena video navodila za izvedbo le-te. Gradiva so primerna za poučevanje kemije v osnovni in srednji šoli.

UČNI CILJI

Učenci:

- z uporabo indikatorjev razlikujejo med kislimi, bazičnimi in nevtralnimi snovmi iz svojega okolja,
- znajo zapisati kemijske formule osnovnih kislin in baz,
- uporabljajo pH-lestvico kot merilo za oceno kislosti in bazičnosti raztopin,
- uporabljajo eksperimentalno raziskovalni pristop oziroma laboratorijske spretnosti,
- poglobljajo svoje znanje varnega ravnanja z jedkimi snovmi.

Dijaki:

- spoznajo indikatorje in izmerijo pH-vrednost raztopine,
- z uporabo IUPAC nomenklature poimenujejo kisline in hidrokside,
- razvijajo eksperimentalni pristop oziroma laboratorijske spretnosti pri preučevanju protolitskih reakcij,
- razvijajo odgovoren odnos do varnega eksperimentalnega dela in skrb za kemijsko varnost,
- razvijajo prostorske predstave z uporabo različnih modelov, animacij in submikroskopskih prikazov,
- razvijajo kompleksno mišljenje z reševanjem enostavnih realnih (avtentičnih) problemov.

PRILAGODITVE ZA UČENCE PRISELJENCE

- Video navodila za izvajanje laboratorijske vaje,
- navodila nalog v obliki piktogramov,
- postopno učenje slovenskih besed s pomočjo slik, video posnetkov in animacij,
- vizualne povezave med pojmi,
- jezikovna poenostavitev gradiv,
- prilagojeni učni listi za izvedbo laboratorijske vaje (navodila tudi v obliki piktogramov, odstranitev nebistvenih informacij),
- multisenzorno učenje,
- sprotno preverjanje sprejemanja informacij pri reševanju interaktivnih nalog,
- možnost izbire različnih jezikov pri uporabi spletnih simulacij.

SPLETNA POVEZAVA

<http://itms.b2bcenter.si/course/23/ph-vrednost-ph-indikatorji-ph-value-ph-indicators>

Agregatno stanje snovi (za osnovno in srednjo šolo)

Avtorici: Ana Rozman in Nikolaja Golob

NAMEN

V učni enoti učenci preko videoposnetkov in interaktivnih nalog spoznajo gibanje delcev v vseh treh agregatnih stanjih in prehode med njimi. Učitelju je na voljo videoposnetek gibanja delcev v trdnem, tekočem in plinastem agregatnem stanju in prosojnice, s pomočjo katerih lahko izvede didaktično igro, prikazano na videoposnetku. Gradiva so namenjena predvsem učencem v osnovni šoli.

UČNI CILJI

Učenci:

- spoznajo agregatna stanja snovi, in sicer z razporeditvijo in gibanjem gradnikov (delcev),
- spoznajo prehode med agregatnimi stanji,
- pridobivajo in razvijajo prostorske predstave pri delu z modeli in submikroskopskimi prikazi,
- poznajo pomen simbolov za agregatna stanja snovi.

PRILAGODITVE ZA UČENCE PRISELJENCE

- Video navodila razlage snovi,
- postopno učenje slovenskih besed s pomočjo slik, video posnetkov in animacij,
- vizualne povezave med pojmi,
- jezikovna poenostavitev gradiv,
- konkretno nazoren material, odstranitev nebistvenih informacij,
- multisenzorno učenje,
- sprotno preverjanje sprejemanja informacij pri reševanju interaktivnih nalog.

SPLETNA POVEZAVA

<http://itms.b2bcenter.si/course/68/agregatno-stanje-snovi-states-matter>

Atom in periodni sistem elementov (za osnovno in srednjo šolo)

Avtorici: Tadeja Senica in Nikolaja Golob

NAMEN

V učni enoti učenci/dijaki utrdijo poznavanje atoma in periodnega sistema s pomočjo različnih interaktivnih nalog. Gradiva so primerna za poučevanje kemije v osnovni in srednji šoli.

UČNI CILJI

Učenci/dijaki:

- spoznajo simbol kot zapis za atom elementa,
- spoznajo zgradbo atoma (atomsko jedro, elektronska ovojnica, vrstno in masno število),
- spoznajo zgradbo periodnega sistema elementov (skupina, perioda),
- razumejo soodvisnost med položajem elementa v periodnem sistemu elementov in zgradbo njegovega atoma,
- obdelujejo in uporabljajo podatke iz različnih virov in simbolne zapise pri določanju zgradbe atomskega jedra in elektronske ovojnice oziroma uvrščanja lege atomov v periodnem sistemu elementov.

PRILAGODITVE ZA UČENCE PRISELJENCE

- Postopno učenje slovenskih besed s pomočjo slik,
- vizualne povezave med pojmi,
- jezikovna poenostavitev gradiv,

- navodila nalog v obliki piktogramov,
- sprotno preverjanje nalog.

SPLETNA POVEZAVA

<http://itms.b2bcenter.si/course/37/atom-periodni-sistem-elementov-atom-and-periodic-system-elements>

Zakon o ohranitvi mase (za osnovno in srednjo šolo)

Avtorja: Aljaž Božič in Nikolaja Golob

NAMEN

V učni enoti učenci/dijaki na podlagi video posnetka izvedejo preprosto kemijsko reakcijo, kjer na praktičnem primeru spoznajo zakon o ohranitvi mase. Navodila za izvedbo poskusa so prikazana v videu. Izračuni so prikazani v PPT predstavitvi. Učitelj lahko video in PPT uporabi tudi pri usvajanju nove snovi. Pridobljeno znanje učenci utrdijo s pomočjo interaktivnih nalog.

UČNI CILJI

Učenci/dijaki:

- spoznajo zakon o ohranitvi mase,
- vedo, da zakon o ohranitvi mase velja za vsako kemijsko reakcijo,
- znajo izračunati maso reaktantov oziroma produktov, če imajo znane ostale mase.

PRILAGODITVE ZA UČENCE PRISELJENCE

- Video navodila,

- naloge izbirnega tipa,
- jezikovna poenostavitev gradiv,
- navodila nalog v obliki piktogramov.

SPLETNA POVEZAVA

<http://itms.b2bcenter.si/course/63/zakon-o-ohranitvi-mase-law-conservation-mass>

Energija pri kemijskih reakcijah (za osnovno in srednjo šolo)

Avtorja: Aljaž Božič in Nikolaja Golob

NAMEN

V poglavju si dijaki ogledajo posnetek eksotermne kemijske reakcije. Na podlagi posnetka rešujejo interaktivne naloge, kjer utrdijo razlike med eksotermnimi in endotermnimi spremembami.

UČNI CILJI

Učenci/dijaki:

- razlikujejo med pojmom eksotermna in endotermna reakcija,
- razvijajo eksperimentalni pristop oziroma laboratorijske spretnosti pri proučevanju energijskih sprememb pri izbranih kemijskih reakcijah,
- znajo opredeliti vsakdanje reakcije kot endotermne oziroma eksotermne,
- glede na spremembo temperature opredelijo proces kot endotermen oziroma eksotermen.

PRILAGODITVE ZA UČENCE PRISELJENCE

- Video navodila,
- naloge izbirnega tipa,

- jezikovna poenostavitev gradiv,
- navodila nalog v obliki piktogramov.

SPLETNA POVEZAVA

<http://itms.b2bcenter.si/course/113/energija-pri-kemijskih-reakcijah-endothemic-vs-exothermic-reactions>

Fizikalni proces ali kemijska reakcija (za osnovno in srednjo šolo)

Avtorja: Aljaž Božič in Nikolaja Golob

NAMEN

Učenci si ogledajo posnetek, kjer je prikazana fizikalna sprememba. Iz posnetka je očitno, da snovi po končanem procesu ostanejo enake oziroma se ne spremenijo v druge snovi. Ogledajo si tudi posnetek kemijske reakcije, kjer iz reaktantov nastanejo povsem nove snovi. Znanje utrdijo s pomočjo interaktivnih nalog.

UČNI CILJI

Učenci/dijaki:

- prepoznajo kemijsko reakcijo kot snovno spremembo,
- poznajo razlike med fizikalnimi in kemijskimi procesi,
- vedo, da je raztapljanje fizikalna sprememba,
- vedo, da je sprememba agregatnega stanja fizikalna sprememba.

PRILAGODITVE ZA UČENCE PRISELJENCE

- Video navodila,

- naloge izbirnega tipa,
- jezikovna poenostavitev gradiv,
- navodila nalog v obliki piktogramov.

SPLETNA POVEZAVA

<http://itms.b2bcenter.si/course/97/fizikalna-ali-kemijska-sprememba-physical-or-chemical-changes>

6 Seznam uporabnih spletnih strani za strokovne delavce v vrtcih in šolah

Avtorji: Ana Rozman, Aljaž Božič, Tadeja Senica, Julija Murko, Kristina Breznik, Nejc Babič, Sašo Topler, Matej Brunšek

V tem seznamu so gradiva in informacije za delo z otroki, učenci in dijaki priseljence ter druga gradiva, ki lahko prispevajo k profesionalnem razvoju učiteljev in vzgojiteljev pri delu s priseljenci.

Povezava do spletne strani	Kratek opis	Na spletni strani so didaktična gradiva za delo s priseljenci v VIZ
http://www.edukaitaslo.eu/elenco.php?p=analize&lang=slo	Gradiva o medkulturni vzgoji, ki so v celoti dosegljiva ter namenjena učiteljem in profesorjem šol različnih stopenj	★
http://www.medkulturnost.si/	Opisi projektov, namenjenih usposabljanju strokovnih delavcev v VIZ na področju dela z učenci priseljenci	★
http://www.leacomm-platform.eu/en/	Mednarodno okolje za strokovne razprave, sodelovanje in ustvarjanje novih gradiv, namenjenih strokovnemu usposabljanju učiteljev, vzgojiteljev in ostalih delavcev v šolskem okolju, primeri dobrih praks pri delu z multikulturno družbo	★
http://centerslo.si/ http://centerslo.si/za-otroke/gradiva/	Informacije o seminarjih za poučevanje slovenščine kot drugega in tujega jezika v različnih okoljih, gradiva za lajšanje učenja slovenščine kot drugega in tujega jezika	★
uvop.medkulturnost.si/wp-content/uploads/2013/12/Gradivo.pptx	Delovno gradivo za izvajanje programa »Uspešno vključevanje otrok priseljencev«, priporočila strokovnim delavcem, uporabni primeri za razgovore, navedba uporabne literature	
http://www2.arnes.si/~osngso3s/virt_ke.htm	Navodila (besedilna in slikovna) za izvajanje eksperimentov v 7., 8. in 9. razredu osnovne šole,	★

	interaktivne vaje	
http://blog.ed.ted.com/2015/05/29/how-to-use-ted-ed-in-your-chemistry-classroom/ http://ed.ted.com/lessons?subtitles=sl	Zanimivi videoposnetki razlag različnih pojavov, pojmov ... Možnost različnih podnapisov (tudi slovenskih), opis uporabe v razredu	★
http://keminfo.pef.uni-lj.si/uporaba_modelov/Vrstemodelov.htm	Predstavitev različnih vrst modelov molekul – opis, prednosti, pomanjkljivosti	
http://ekemija.osbos.si/e-gradivo/delovni-listi/dl_laboratorijski_pribor.pdf	Delovni list – poimenovanje in uporaba laboratorijskega pribora	★
http://www2.arnes.si/~osljkk6/naravoslovje/naravoslovje_kem_7.htm http://www2.arnes.si/~osljkk6/naravoslovje/naravoslovje_bio_7.htm	Didaktične igre za naravoslovje v 7. razredu osnovne šole	★
http://www2.arnes.si/~osljkk6/naravoslovje/naravoslovje_bio_6.htm	Didaktične igre za naravoslovje v 6. razredu osnovne šole	★
http://www2.arnes.si/~osljkk6/kemija/kemija_zbirke.htm	Zbirka nalog za kemijo v osnovni in srednji šoli	★
http://www.ostpavcka.si/index.php/ucenci/spletna-gradiva	Interaktivne naloge, uporabne pri pouku naravoslovja in kemije	★
http://flashgamespot.com/sl/play/chemistry-organic-compounds-chemistry-education/flash-game/	Didaktične igre za poučevanje kemije v predšolskem obdobju (v angleščini)	
https://www.webelements.com/index.html http://www.rsc.org/periodic-table	Interaktivni periodni sistem elementov (v angleščini)	
http://www.esolhelp.com/science-lab-equipment-game.html	Didaktična igra – prepoznavanje laboratorijskega pribora (v angleščini)	
http://www.infotujci.si/v/1/vstop-in-prebivanje	Načini in pogoji vstopa in prebivanja v Republiki Sloveniji	
http://www.infotujci.si/v/2/%C5%A1olanje	Šolski sistem in organiziranost izobraževalnih institucij, pogoji za vpis v izobraževalne programe	
https://translate.google.si/?hl=sl&tab=wT	Spletni prevajalnik iz slovenščine in v slovenščino	
http://wilderdom.com/games/MulticulturalExperientialActivities.html	Multikulturne igre in aktivnosti	★
https://www.sciencelearn.org.nz/	Gradiva za poučevanje naravoslovnih ved, razvrščena po temah in konceptih	
http://www.middleschoolchemistry.com/	Učne priprave, multimedijske vsebine za poučevanje naravoslovnih ved v srednji šoli	
http://www.chemgeneration.com/si/	Zabavno učenje kemije, možnost izbire različnih jezikov (tudi slovenščine)	★
https://phet.colorado.edu/en/	Simulacije znanstvenih pojavov	★

7 Osnovne značilnosti držav in kultur, s katerimi se najpogosteje srečujemo v vzgojno-izobraževalnem sistemu RS

Avtorja: Ana Rozman in Aljaž Božič

Na koncu predstavljamo še osnovne značilnosti držav in kultur, iz katerih najpogosteje prihajajo otroci in mladostniki, ki se kot priseljenci vključujejo v vrtce, osnovne šole in srednje šole v Republiki Sloveniji.

Bošnjaki in Hercegovci

Zastava Bosne in Hercegovine

(CIA: The World Factbook, 2017)

Lega v Evropi

(CIA: The World Factbook, 2017)

Zemljevid države

(CIA: The World Factbook, 2017)

Bosna in Hercegovina je nekdanja socialistična republika na Balkanskem polotoku. Iz Jugoslavije je izšla leta 1992. Nacionalno-politične napetosti med etničnimi skupinami (Bošnjaki, bosanski Srbi in Hrvati) in državljanska vojna so ob razpadu Jugoslavije oblikovale decentralizirano in mednarodno nadzorovano državo dveh entitet: Federacije BiH ter Republike srbske. Svojo prvo novodobno ustavo je BiH dobila ob odcepitvi iz federacije leta 1992 (Bosna in Hercegovina, 2017).

Bosanci so prebivalci severnega dela Bosne in Hercegovine, medtem ko so Hercegovci prebivalci južnega dela Bosne in Hercegovine. Na severu države se ime Bosanci nanaša na vse prebivalce Bosne in Hercegovine ne glede na njihovo regionalno,

versko ali narodnostno opredelitev. Bosanci je skupno ime tako za bosanske Hrvate, kot za Bošnjake in bosanske Srbe, med katere se prebivalci uvrščajo po lastni opredelitvi (Bosanci, b. l.)

Izraz Hercegovci se pogovorno uporablja tudi na Hrvaškem za Hrvate iz Hercegovine, v Srbiji za Srbe iz Hercegovine in v Bosni za Bošnjake iz Hercegovine.

Bošnjaki so južnoslovanski narod, ki poleg Srbov in Hrvatov živijo v Bosni in Hercegovini. Predstavljajo od 43,47 % do 55 % prebivalstva. Bošnjaki živijo tudi v sosednjih državah Srbiji, Črni gori in na Hrvaškem. (Bošnjaki, b. l.)

Demografski podatki o Bosni in Hercegovini

Število prebivalcev:	3.861.912 (julij 2016), po številu prebivalcev je 129. država na svetu				
Uradni jeziki:	bosanščina, srbščina, hrvaščina				
Glavno mesto:	Sarajevo				
Glavne etnične skupine:	Bošnjaki (50,1 %), Srbi (30,8 %), Hrvati (15,4 %)				
Glavne religije:	islam (50,7 %), pravoslavna religija (30,7 %), katoliška religija (15,2 %)				
Izobrazbena struktura:		zaposleni		nezaposleni	
		ženske	moški	ženske	moški
	končana osnovna šola	20 %	15,7 %	21,8 %	18,1 %
	končana srednja šola	55,1 %	68,8 %	62,4 %	73,0 %
	končana višja ali visoka šola	24,9 %	15,5 %	15,8 %	8,9 %
	Podatki iz leta 2014.				
Stopnja pismenosti:	98,5 % celotne populacije; 97,5 % žensk, 99,5 % moških (pismen je tisti, ki pri starosti 15 let in več zna brati in pisati)				
Vključenost v izobraževalne ustanove:	Predšolska vzgoja:	317 ustanov, 22.901 otrok			
	Osnovna šola:	1850 ustanov, 291.342 učencev			
	Srednja šola:	331 ustanov, 133.228 dijakov			
	Podatki za šolsko leto 2015/2016				

(CIA: The World Factbook, 2017, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, 2015, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, 2016)

Nekatere značilnosti Bošnjakov in Hercegovcev

- Ljudje so običajno precej neposredni, ko nanese na vprašanja, ki so v drugih kulturah pojmovana kot preveč osebna. Na primer: Ali imate otroke?, Koliko ste stari?, Ali ste poročeni? ...
- Komunikacija med domačini je precej glasna in živahna, s čimer izražajo svoj temperament.
- Pri obisku je nevljudno zavrtni pijačo in hrano, ki ti jo ponudijo.
- Trije vzdignjeni prsti (palec, kazalec in sredinec) so tradicionalni srbski pozdrav in znak zmage Srbov. Zaradi preteklih gorečih odnosov med narodi se je tej gesti dobro izogibati na območju, kjer živijo pretežno Bošnjaki in Hrvati.
- Državo sestavljata dve entiteti – Federacija BiH in Republika Srbska, med katerima so precejšnje politične in kulturne razlike.
- V Sarajevu še danes vidimo posledice vojnih obstreljevanj, utrip mesta pa najbolj začutimo na znameniti Baščaršiji ob okusnem bureku in pravi bosanski kavi.
- Največji delež verujočega prebivalstva predstavljajo muslimani. Mnogi še danes ohranjajo tradicionalno islamsko kulturo – praznujejo ramazan/ramadan, obiskujejo mošeje, ženske nosijo tradicionalna pokrivala, sliši se petje mujezina.
- Muslimani ne jedo svinjine, saj je po njihovem verskem prepričanju nečista.
- Ramazan je muslimanski postni mesec, namenjen duhovnosti in dobrodelnosti. Arabsko govoreči muslimani mu pravijo ramadan. Verniki se vsak dan od sončnega vzhoda do sončnega zahoda odrekajo

hrani, pijači, kajenju in spolnim odnosom. Glede posta obstajajo izjeme za otroke, starejše, bolne ter noseče in doječe ženske. Ramazan je deveti mesec muslimanskega koledarja (koledar, ki se ravna po Luninih menah). Ker je Lunino leto krajše od Sončevega, ramazan nastopi vsako leto 11 dni prej kot leto pred tem. Kdaj točno nastopi, pa je odvisno od tega, kdaj je na nebu prvič po mlaju videti lunin krajec (v letu 2016 se je začel 5. junija ob 20.56).

- Srbsko prebivalstvo je pretežno pravoslavne vere. Njihovi najpomembnejši prazniki so božič, velika noč in krstna slava.
- Pomembno mesto v tamkajšnji kulturi zaseda glasba. Na ruralnih hrvaških in srbskih območjih poznajo zmijansko petje, v mestnih naseljih, kjer živijo bosansko-hercegovski muslimani, pa pojejo sevdalinke, katerih glavna tema je ljubezen.
- Bošnjaški filmi zajemajo predvsem tematike o socialni angažiranosti, delavskem razredu, ljubezenskih problemih med mladimi, spominih na grozovito vojno ... (Culture Crossing Guide: Bosnia&Herzegowina, brez datuma; Svet - Začel se je ramazan, muslimanski postni mesec, 2016; Medkulturni priročnik – Bosna in Hercegovina, brez datuma)

Hrvati

Zastava Hrvaške

(CIA: The World Factbook, 2017)

Lega v Evropi

(CIA: The World Factbook, 2017)

Zemljevid države

(CIA: The World Factbook, 2017)

Hrvati so južnoslovanski narod, ki živi predvsem v Republiki Hrvaški ter v BiH. Močne manjšine so v Sloveniji, Avstriji in na Madžarskem.

Prvo hrvaško državo so predniki Hrvatov ustanovili na območju Severne Dalmacije nekje v 7. stoletju. V času kraljevanja kralja Tomislava (910–927) sta se združila severni del Dalmacije in Slavonija. V srednjem veku je bila Dalmacija del Dubrovniške republike, del Bizantinskega cesarstva in del Beneške republike. V 12. stoletju se je država razdelila na banovine. Skozi celotno obdobje srednjega veka so bila dalmatinska mesta v interesu Benečanov. Bitka med Hrvati in Srbi na Kosovem polju, kjer so Srbi doživeli poraz, je za celotno območje jugovzhodne Evrope prinesla hude čase – turški vpadi, islamizacija, janičarstvo. Nastala je Vojna krajina, ki je branila meje Habsburške monarhije.

Oblast nad Dalmacijo so prevzele Benetke in jo obdržale do leta 1797. Avtonomijo je obdržal le Dubrovnik. Leta 1718 so podpisali mirovni sporazum s Turki in takrat so se osnovala meje med habsburško dinastijo in turškim imperijem. Leta 1767 je Hrvaški zavlada Marija Terezija. Po 1. svetovni vojni je nastala Država SHS (Država Slovencev, Hrvatov in Srbov), z glavnim mestom v Zagrebu. Čez mesec dni se je država preimenovala v Državo Srbov, Hrvatov in Slovencev, z glavnim mestom Beograd. Glavno besedo so imeli Srbi vse do leta 1928, ko je je tvorba dobila novo ime - Kraljevina Jugoslavija, na čelu s Karađorđevićem.

Sledilo je obdobje komunizma, ko je Socialistični republiki Hrvaški 45 let vladala komunistična hrvaška stranka. Leta 1990 so bile volitve in ponovno je obstajal svobodno izvoljen parlament, ki je razglasil popolno suverenost Republike Hrvaške.

Leta 1992 je prišlo do vojne med Hrvaško in BiH ter Srbijo, ki je trajala vse do leta 1996. Danes je Hrvaška članica EU. (hrvaska.net: Zgodovina Hrvaške, brez datuma.)

Demografski podatki o Hrvaški

Število prebivalcev:	4.313.707 (julij 2016), po številu prebivalcev je 127. država na svetu				
Uradni jezik:	hrvaščina				
Glavno mesto:	Zagreb				
Glavni etnični skupini:	Hrvati (90,4 %), Srbi (4,4 %)				
Glavne religije:	katoliška religija (86,3 %), pravoslavna religija (4,4 %), islam (1,5 %)				
Izobrazbena struktura:		zaposleni		nezaposleni	
		ženske	moški	ženske	moški
	nedokončana osnovna šola	0,7 %	0,8 %	ni podatka	ni podatka
	končana osnovna šola	10,6 %	8,5 %	14,2 %	12,5 %
	končana srednja šola	55,3 %	68,3 %	68,4 %	70,3 %
	končana višja ali visoka šola	33,4 %	22,4 %	16,8 %	12,3 %
	Podatki iz leta 2015.				
Stopnja pismenosti:	99,3 % celotne populacije; 98,9 % žensk, 99,7 % moških (pismen je tisti, ki pri starosti 15 let in več zna brati in pisati)				
Vključenost v izobraževalne ustanove:	Predšolska vzgoja:	1602 ustanov, 134.573 otrok			
	Osnovna šola:	2125 ustanov, 320.017 učencev			
	Srednja šola:	750 ustanov, 170.661 dijakov			
	Podatki za šolsko leto 2015/2016.				

(CIA: The World Factbook, 2017; Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2016)

Nekatere značilnosti Hrvatov

- Ženske imajo enakopraven položaj z moškimi.
- Hrvati se nagibajo k porokam s partnerji z enako stopnjo izobrazbe.
- Veljajo za glasen narod in nič nenavadnega ni, če govorijo precej glasno, čeprav govorijo zraven slušatelja.

- Kadar ne poznajo osebe, s katero so v stiku, se odraža njihova formalnost v jeziku in vedenju.
- Pričakuje se, da bodo mlajši prvi pozdravili osebo, ki je od njih starejša.
- Ko se Hrvati, ki so v prijateljskih odnosih, pozdravijo, pozdrav navadno spremlja poljub na obe lici in to velja za oba spola.
- Hrvati veljajo za precej veren narod. Večina mladih je krščeni.
- Hrvati so precej odprti in prijazni ter sočutni.
- Hrvati nimajo radi dolgovezenja, rajši imajo direkten pristop.
- So močno narodno zavedni.
- Značilno za Hrvate je, da zamujajo. Podobno velja tudi za javni prevoz na Hrvaškem.
- V poslovnem svetu velja dogovor, da roko vedno prva ponudi ženska.
- Hrvatice veljajo za urejene ženske, ki jim vsakodnevno ličenje in oblačenje po zadnji modi ni tuje.
- V poslovnem svetu na Hrvaškem dominirajo moški.
- Hrvatom je družina vrednota, ki jo postavljajo na prvo mesto.
- Če se zmotimo in uporabimo kakšno srbsko besedo, nam Hrvati tega ne bodo zamerili.
- Delno razumejo slovensko, čeprav se najraje sporazumevajo v svojem jeziku.
- Veljajo za ljudi z dobrim smislom za humor in še kako neprijetno stvar bodo znali povedati na humorističen način.
- Pri pozdravu in pri razgovoru je zaželen očesni kontakt, saj drugače Hrvati to razumejo kot nestrinjanje.

(Culture Crossing Guide: Croatia, brez datuma; Kulturni priročnik – Hrvaška, brez datuma; Everyculture, Countries and their cultures: Croatia, brez datuma)

Makedonci

Zastava Makedonije

(CIA: The World Factbook, 2017)

Lega v Evropi

(CIA: The World Factbook, 2017)

Zemljevid države

(CIA: The World Factbook, 2017)

Nekdanja jugoslovanska republika Makedonija je država z bogato in kulturno dediščino. Velja za geopolitično strateško točko, saj se nahaja v centralnem delu Balkana in ravno zaradi te strateške geografske pozicije je v preteklosti postala privlačna za mnoge osvajalne pohode. Ozemlje je bilo že v prvem tisočletju pred našim štetjem poseljeno z makedonskimi plemeni. Največji razmah je makedonska država doživela v času vladanja Filipa II. in kasneje njegovega sina Aleksandra Velikega. Po smrti Aleksandra Velikega je imperij začel postopoma razpadati in Makedonija je kasneje obstajala kot del rimskega cesarstva in kasneje še bizantinskega cesarstva. V 10. stoletju se je ozemlje današnje Makedonije znašlo pod Samuelovo državo. Prevladujoče prebivalstvo so bili makedonski Slovani, uradni jezik pa je bil slovanski. V tem času se je kultura Makedoncev utrdila. Po porazu se je Makedonija znašla pod bizantinskim cesarstvom, ki ni bilo najbolj prizanesljivo do tamkajšnjih prebivalcev. V 14. stoletju so oblast nad njimi prevzeli Otomani.

Po koncu balkanskih vojn, ki so sledile, je bila Makedonija razdeljena med Grčijo, Srbijo in Bolgarijo in v tem času je bila makedonska kultura prepovedana. Šele v Jugoslaviji se Makedoncem ponudi prva prava možnost političnega, ekonomskega in kulturnega razvoja. V začetku 20. stoletja se je pričelo širjenje makedonske narodne

zavesti in po razpadu Jugoslavije so Makedonijo 8. septembra 1991 razglasili za neodvisno.

V preteklosti so Srbi trdili, da so Makedonci v resnici Srbi, Bolgari, da so Makedonci Bolgari, Grki pa so njihov obstoj zanikali in še danes ostaja odprto vprašanje o obstoju Makedoncev kot posebne etnične skupine.

Makedonci so južnoslovanski narod, ki naseljuje zgodovinsko geografsko regijo Makedonije. Največji del Makedoncev živi v Republiki Makedoniji, kjer predstavljajo 64 % prebivalstva. Pomembnejše manjšine so v Srbiji, Albaniji, Grčiji in Bolgariji. (Medkulturni priročnik – Makedonija; Wikipedija, Makedonci)

Demografski podatki o Makedoniji

Število prebivalcev:	2.071.278 (31. 12. 2015), po številu prebivalcev je 146. država na svetu																														
Uradni jezik:	makedonščina																														
Glavno mesto:	Skopje																														
Glavne etnične skupine:	Makedonci (64,2 %), Albanci (25,2 %), Turki (3,9 %), Romi (2,7 %), Srbi (1,8 %)																														
Glavni religiji:	pravoslavna religija (64,8 %), islam (33,3 %)																														
Izobrazbena struktura:	<p style="text-align: center;">Population aged 15 and over, by educational attainment, Census 2002</p> <table border="1"> <caption>Estimated data from the educational attainment chart (in thousands)</caption> <thead> <tr> <th>Educational Attainment</th> <th>Men</th> <th>Women</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Still in the process of primary and lower secondary education</td> <td>~5</td> <td>~5</td> </tr> <tr> <td>No education</td> <td>~50</td> <td>~20</td> </tr> <tr> <td>Incomplete primary and lower secondary education</td> <td>~140</td> <td>~80</td> </tr> <tr> <td>Primary and lower secondary school</td> <td>~290</td> <td>~270</td> </tr> <tr> <td>Upper secondary school</td> <td>~250</td> <td>~340</td> </tr> <tr> <td>Higher school</td> <td>~30</td> <td>~30</td> </tr> <tr> <td>Faculty, academy</td> <td>~50</td> <td>~60</td> </tr> <tr> <td>Master's degree</td> <td>~5</td> <td>~5</td> </tr> <tr> <td>Doctorate</td> <td>~5</td> <td>~5</td> </tr> </tbody> </table>	Educational Attainment	Men	Women	Still in the process of primary and lower secondary education	~5	~5	No education	~50	~20	Incomplete primary and lower secondary education	~140	~80	Primary and lower secondary school	~290	~270	Upper secondary school	~250	~340	Higher school	~30	~30	Faculty, academy	~50	~60	Master's degree	~5	~5	Doctorate	~5	~5
Educational Attainment	Men	Women																													
Still in the process of primary and lower secondary education	~5	~5																													
No education	~50	~20																													
Incomplete primary and lower secondary education	~140	~80																													
Primary and lower secondary school	~290	~270																													
Upper secondary school	~250	~340																													
Higher school	~30	~30																													
Faculty, academy	~50	~60																													
Master's degree	~5	~5																													
Doctorate	~5	~5																													

	(Republic of Macedonia, State statistical office, 2016, str. 23)	
	Podatki iz leta 2014.	
Stopnja pismenosti:	97,8 % celotne populacije; 96,8 % žensk, 98,8 % moških (pismen je tisti, ki pri starosti 15 let in več zna brati in pisati)	
Vključenost v izobraževalne ustanove:	Predšolska vzgoja:	96 ustanov, 34.386 otrok
	Osnovna šola:	993 ustanov, 192.715 učencev
	Srednja šola:	132 ustanov, 76.394 dijakov
	Podatki za leto 2016.	

(CIA: The World Factbook, 2017; State Statistical Office, Republic of Macedonia, 2016/2017; Republic of Macedonia, State statistical office, 2016; Republic of Macedonia, State Statistical Office, 2017)

Nekatere značilnosti Makedoncev

- Makedonci so znani po svoji počasni naravi.
- V tradicionalni kulturi Makedonije se kaže spoštovanje mladih do starejših.
- Makedonci se ob srečanju moškega prijatelja rokujejo, ob srečanju ženske prijateljice pa se poljubijo na lice.
- Makedonec, ki pride v sobo ali za mizo, kjer sedi skupina ljudi, se bo rokoval z vsemi.
- Kultura Makedoncev je mešanica tradicionalnosti in modernosti. Zelo močno je povezana z domovino in okoljem, v katerem živijo. Bogata kulturna dediščina je vidna v narodnih plesih, narodnih nošah, v samostanih in cerkvah, v rezbarstvu in ikonopisju, v katerem se kaže makedonski kulturni značaj.
- Makedonci so precej bolj odprti kot Slovenci in navezovanje stikov jim ne dela težav.

- Pri pogovorih z Makedonci je skoraj nemogoče naleteti na tabu temo, in če jih kaj moti, bodo na to opozorili. Sporna tema so le razmerja med etničnimi manjšinami v državi.
  - Z Makedonci se je možno sporazumevati tudi v srbskem ali hrvaškem jeziku, tudi makedonske besede so večkrat podobne srbskim ali hrvaškim.
  - Makedonci so zelo sproščeni in prijazni. Veljajo za ljudi z dobrim smislom za humor. Pri njih se vsakdo počuti dobrodošlega.
  - Sonce je njihov narodni simbol, ki si ga predstavljajo kot simbol svobode in simbol zgodovine.
  - V Makedoniji še vedno delijo delo po spolu. Moški prevladujejo v znanosti in tehnologiji. Ženske so odgovorne za večino gospodinjskih del.
  - V preteklosti je veljalo, da so bile poroke dogovorjene po starših, danes si mladi partnerje izbirajo sami.
  - Poroka je vrednota in odrasli, ki niso bili nikoli poročeni, so redki. Tradicionalne poroke običajno potekajo znotraj veroizpovedi.
  - Pri Makedoncih je tradicionalna družina patriarhalna razširjena družina.
  - Če obiščemo Makedonce pri njih doma, se pričakuje, da se pred vstopom v hišo sezujemo.
  - Če umre mladi Makedonec, ki še ni bil poročen, je pri pokopu oblečen v mladoporočenca.
  - Makedonci kadijo povsod, kajenje je dovoljeno v vseh javnih prostorih.
- (Medkulturni priročnik – Makedonija; Wikipedija, Makedonci; WikiPotnik, Makedonija, brez datuma; Wikipedija, Makedonski simboli, brez datuma; Everyculture, Culture of Macedonia, brez datuma; 15 Things You Should Know Before Traveling to Macedonia, 2013.)

Albanci

Zastava Albanije

(CIA: The World Factbook, 2017)

Lega v Evropi

(CIA: The World Factbook, 2017)

Zemljevid države

(CIA: The World Factbook, 2017)

Republika Albanija ali Albanija (albansko: Shqipëria, kar pomeni dežela orlov) je država na južnem delu Balkanskega polotoka, ki meji na Črno goro, Kosovo, Makedonijo in Grčijo. Oblivata jo Jadransko in Jonsko morje. (WikiPotnik: Albanija, brez datuma)

V antični dobi so na območju današnje Albanije živeli Iliri. Leta 229 pr. n. št. so jo osvojili Rimljani in jo poimenovali Illirikum. Po razpadu rimskega imperija je območje prišlo pod bizantinski imperij. Svoje ime je Albanija dobila med 8. in 11. stoletjem, po etnični skupini Albanos. Albanski jezik je v tistem času imel vlogo neuradnega sporazumevalnega jezika, v uradnih zadevah pa sta se uporabljala grščina in latinščina. Ko je moč Bizanca začela upadati, je več narodov začelo prevzemati nadzor na Albanijo, nazadnje Turki, ki so ga postopoma prevzemali do leta 1430. V 19. stoletju so se povečevala trenja narodov zaradi turške okupacije, iz česar se je porajalo tudi kulturno-politično gibanje Prizrenska liga, ki je želelo združeno neodvisno Albanijo. Leta 1908 so sprejeli svojo pisavo, ki je temeljila na latinici. Po prvi balkanski vojni je bila Albanija prikrajšana za dve ozemlji. Kosovo je pripadlo Srbiji, Camëria pa Grčiji. Albanija se je najprej politično razdelila med liberalce in konservativce. Med 2. svetovno vojno je bila priča močnemu protifašističnemu odporu nacionalistov, monarhistov in komunistov. Ti so s pomočjo Jugoslovanov prevzeli nadzor nad državo

po umiku Nemcev, vodja pa je postal Enver Hoxha. Nova oblast je z reformami uvedla socializem. Ob zatonu evropskih komunističnih sistemov leta 1989 so tudi v Albaniji uvedli družbene in gospodarske reforme. Po krvavih demonstracijah je bila aprila 1991 sprejeta začasna ustava. Na položaj predsednika republike, ki je bila iz Ljudske republike Albanije preimenovana v Republiko Albanijo, je bil znova izvoljen Ramiz Alia, ekonomist Fatos Nano pa je postal premier. Zaradi nadaljnjih trenj je odstopila tudi ta in še nekaj nadaljnjih vlad. Leta 1998 so se začele zaostrovati razmere z Zvezno republiko Jugoslavijo. Oktobra 1999 je postal premier reformistični Ilir Meta, ki je promoviral navezavo na zahodno Evropo in dolgoročno vstop države v zvezo Nato ter Evropsko unijo. Danes je Albanija v postopku vključevanja zakonodaje EU v nacionalno zakonodajo. (WikiPotnik: Albanija, brez datuma; Europa.eu: Pridružitve EU, brez datuma.)

Albanci so etnična skupina, ki živi predvsem v Albaniji, na Kosovu in v Makedoniji. Govorijo albanski jezik, večina je muslimanov. Sami sebe imenujejo »ščiptar«, kar pomeni »sinovi orla«. (Wikipedija: Albanci, brez datuma.)

Demografski podatki o Albaniji

Število prebivalcev:	2.876.591 (1. januar 2017), po številu prebivalcev je 137. država na svetu		
Uradni jezik:	albanščina		
Glavno mesto:	Tirana		
Glavni etnični skupini:	Albanci (82,6 %), Grki (0,9 %)		
Glavne religije:	islam (56,7 %), katoliška religija (10,0 %), pravoslavna religija (6,8 %)		
Izobrazbena struktura:		ženske	moški
	končana osnovna šola	8,4 %	7,3 %
	končana srednja šola	33,4 %	35,1 %
	končana višja ali visoka šola	5,5 %	5,2 %
	Podatki iz leta 2011.		
Stopnja pismenosti:	97,6 % celotne populacije; 96,9 % žensk, 98,4 % moških (pismen je tisti, ki pri starosti 15 let in več zna brati in pisati)		
Vključenost v izobraževalne ustanove:	Predšolska vzgoja:	82.623 otrok	
	Osnovna šola:	343.499 otrok	
	Srednja šola:	130.380 dijakov	
	Podatki za šolsko leto 2015/2016.		

(CIA: The World Factbook, 2017; Instituti i Statistikave – Tirana, 2011)

Nekatere značilnosti Albancev

- Albanci so preprosti ljudje, ki uživajo v dolgih sprehodih po mestnih ulicah in pitju kave.
- So kontinentalen narod, ki je usmerjen k vzreji drobnice in ne toliko k pomorstvu.
- Medsebojno se Albanci razlikujejo. V splošnem veljajo severni Albanci za vročekrvne in južni za miroljubne.
- Znani so po zdravicah, ki ne smejo manjkati pri nobeni pojedini v družbi.

- So zelo dobri gostitelji.
- Večina Albancev govori samo en jezik.
- Simbol Albancev je orel, ki je simbol junaštva in svobode.
- Albanija je patriarhalna družba, kjer velja, da so ženske moškim podrejene.
- Poroka je precej svečani dogodek, ki se ga udeležijo cele vasi in traja tudi po več dni skupaj.
- Dva Albanca se pozdravita s stiskom roke, ki ga spremlja očesni kontakt. Poljub na lice je pogost.
- Pri določenih stvareh so zelo direktni, na primer, če se jim zdi, da ste se od zadnjega srečanja zredili, vam bodo to dali vedeti.
- Veljajo za narod, ki precej zamuja in nima pravega občutka za čas.

(WikiPotnik: Albanija, brez datuma; Everyculture, Countries and their cultures: Albania, brez datuma; Culture Crossing Guide: Albania, brez datuma.)

Sirci

Zastava Sirije

(CIA: The World Factbook, 2017)

Lega države

(CIA: The World Factbook, 2017)

Zemljevid

(CIA: The World Factbook, 2017)

Sirija ali Sirska arabska republika je ena večjih obmorskih držav na Bližnjem vzhodu. Njen zahodni del leži ob Sredozemskem morju, preostali del države pa zaznamuje večinoma puščavska pokrajina, skozi katero teče reka Evfrat. Je ena od držav Rodovitnega polmeseca, ki velja za zibelko civilizacije. Njeni največji mesti Aleppo in

Damask spadata med najstarejši nepretrgoma poseljeni mesti na svetu. (WikiPotnik: Sirija, brez datuma.)

Ime Sirija izvira iz antične Grčije, ko so s tem imenom poimenovali Aramovo deželo ob vzhodni obali Sredozemskega morja, ki je mejila na Egipt, Arabijo, Kilikijo in Mezopotamijo. (Wikipedija: Sirija, brez datuma.)

V zgodovini je bila Sirija del različnih svetovnih imperijev – hetitskega, asirskega, babilonskega, izraelskega, egiptovskega, perzijskega, grškega, feničanskega, rimskega, seldžuškega, križarskega, turškega in na koncu francoskega. Samostojnost je razglasila leta 1944, vendar je morala še dve leti počakati, da so jo zapustile vse tuje sile. Leta 1958 se je za kratek čas združila z Egiptom v Združeno arabsko republiko, leta 1967 pa je skupaj z ostalimi arabskimi zaveznicami napadla Izrael in v šestdnevni vojni izgubila Golansko planoto. V času arabske pomladi je doživela kratek preporod, ko so prebivalci želeli zrušiti diktatorski režim Baširja al Asada, žal pa so se miroljubne demonstracije prelevile v krvavo državljansko vojno, kateri ni videti konca. (WikiPotnik: Sirija, brez datuma.)

Demografski podatki o Siriji

Število prebivalcev:	17.185.170 (julij 2016), po številu prebivalcev je 66. država na svetu
Uradni jezik:	arabščina
Glavno mesto:	Damask
Glavne etnične skupine:	Arabci (90,3 %), Kurdi, Armenci
Glavni religiji:	islam (87,0 %), katoliška religija (10,0 %)
Stopnja pismenosti:	86,4 % celotne populacije; 81,0 % žensk, 91,7 % moških (pismen je tisti, ki pri starosti 15 let in več zna brati in pisati)

(CIA: The World Factbook, 2017)

Nekatere značilnosti Sircev

- Sirci velik pomen pripisujejo svoji tradiciji, saj imajo dolgo in bogato zgodovino. Sirska kultura je znana po bogati arabski prozi in poeziji, v arabskem svetu pa tudi po telenovelah.
- Tradicionalno ženske opravljajo gospodinjska dela, tiste na ruralnih področjih pa tudi delo na njivah in poljih. Zunaj doma je delovno aktivnih le 11 % žensk, med katerimi jih 80 % opravlja kmetijska dela, preostale pa so večinoma zaposlene v tekstilni in tobačni industriji. Le 1 % zaposlenih žensk zaseda vodstvene položaje. Ženski mora zaposlitev zunaj doma odobriti poseben oddelek vlade.
- Sirska ustava določa, da imajo vsi državljani enake pravice, vendar še vedno velja, da je ženska last moža. Po rojstvu dečka se njena naloga iz »biti žena«, spremeni v »biti mati«.
- Za Sirce je značilno, da imajo le eno ženo, čeprav jim je dovoljeno imeti več žena. Poroka je namreč velik finančni zalogaj, zato se večinoma poročijo zelo pozno.
- Osnovnošolsko izobraževanje je obvezno in prvih šest let brezplačno. V razredu so tako dekleta kot fantje. Srednje šole so ločene po spolu, otroci jih začnejo obiskovati pri 13 letih. Večina srednjih šol je pod državno oblastjo, značilna je stroga disciplina in poglobljeno učenje sirske tradicije.
- V prostem času se moški in ženske večinoma družijo ločeno, razen v primeru, ko je vključena celotna družina. Pri pogovoru stojijo blizu skupaj, govorijo glasno in gestikulirajo z rokami in glavo. Fizični stik v javnosti je pogostejši med ljudmi istega spola kot med dekletom in fantom oziroma možem in ženo.
- Najpomembnejši praznik v islamskem koledarju je ramadan, mesec posta, kadar družine obiskujejo druga drugo in si izmenjujejo darila.
- Muslimanska hiša čaščenja se imenuje mošeja. V večini primerov obstaja ločen vstop za ženske in moške. V njej je le preproga, na kateri verniki, obrnjeni proti Meki, molijo.

- Sirija slovi po svoji bogati kulinariki. Najbolj znane jedi so šiškebab, humus, tabuleh, baklava ... Pred glavno jedjo Sirici radi jedo meze (manjše prigrizke), pri katerih vedno jedo ploščat kruh, ki se imenuje khubz. Najbolj priljubljena pijača je kava, ki jo pijejo zjutraj in zvečer, njihova znana alkoholna pijača pa se imenuje arak.
- Pogosto prevozno sredstvo so mopedi, na katerih se pelje maksimalno število oseb, ki ji ti lahko prenesejo.
- V treh izmed manjših gorskih vasic, Džabadinu, Nadžafi in v Maaluli, se je ohranila aramejščina ali Jezusov jezik, kot ji pravijo nekateri. Danes jo poznajo in uporabljajo le še najstarejši prebivalci. Namreč s prihodom Grkov na Bližnji vzhod je aramejščino začela izpodrivati grščina, dokončno pa je začela izginjati potem, ko so področje zavzeli Arabci. Ohranja se le z ustnim izročilom, saj v tem jeziku ni ohranjene nobene literature, ker so zadnje zapise uničili Francozi, nekdanji kolonialni gospodarji Sirije.
- V centru Damaska stoji Omjadova mošeja, kjer hranijo eno največjih svetovnih zgodovinskih zanimivosti, glavo svetega Janeza Krstnika.
- Posebnost trgovin je v tem, da so v eni ulici le trgovine z ženskimi oblačili, v drugi pa z moškimi.
- Sirija je edina arabska država s sekularno ustavo. Islamski zakoni so pri njih protiustavni. Do leta 2011 je bila edina država v regiji, kjer ni bilo vojne in ne notranjih spopadov. (Everyculture, brez datuma; Wikipedija: Sirija, brez datuma; WikiPotnik: Sirija, brez datuma; Mažgan, brez datuma; ZVŠ, 2015.)

Kitajci

Zastava Kitajske

(CIA: The World Factbook, 2017)

Lega države

(CIA: The World Factbook, 2017)

Zemljevid

(CIA: The World Factbook, 2017)

Ljudska republika Kitajska, država v vzhodni Aziji, že pred 5000 leti domovanje naprednih civilizacij, je najštevilčnejša ter s svojimi 9,5 milijona kvadratnih kilometrov tretja največja država na svetu. Razdeljena je na 22 provinc, 4 mestne uprave in 5 avtonomnih regij. Prebivalstvo se kljub vladnim omejitvam letno poveča za 11–12 milijonov ljudi. Uradno je priznано 56 etničnih skupin. Po višini BDP se uvršča na 7. mesto, vendar pa zaradi skromnega financiranja šolstva primanjkuje kvalificirane delovne sile. Glavna turistična atrakcija ostajata predvsem Kitajski zid in Prepovedano mesto, kakor imenujejo stari del Pekinga. (Medkulturni priročnik – Kitajska, brez datuma.)

Kot drugje v Aziji, je tudi tu, zaradi raznolikih geografskih območij, prisotna velika kulturna pestrost, ki se kaže predvsem v jeziku in verovanju. Vzhodna obala, na kateri rastejo milijonska mesta, je čisto nasprotje notranjosti in jugu države. (Medkulturni priročnik – Kitajska, brez datuma.)

Po 2. svetovni vojni so komunisti pod taktirko Mao Cetunga vzpostavili avtokratsko socialistični sistem, ki je ob zagotavljanju suverenosti Kitajske uvedel strog nadzor nad življenjem ljudi in vzel več deset milijonov življenj. Po letu 1978 se je Maov naslednik, Deng Xiaoping, osredotočil na tržno usmerjen gospodarski razvoj. Za velik del

prebivalstva se je takrat drastično izboljšal življenjski standard in povečala svoboda odločanja. Od začetka leta 1990 Kitajska povečuje svoj globalni doseg in sodelovanje v mednarodnih organizacijah. (CIA: The World Factbook, 2017.)

Demografski podatki o Kitajcih

Število prebivalcev:	1.373.541.278 (julij 2016), po številu prebivalcev je 1. država na svetu		
Uradni jeziki:	kitajščina		
Glavno mesto:	Peking		
Glavni etnični skupini:	Han (91,6 %), Zhuang (1,3 %)		
Glavne religije:	budizem (18,2 %), katoliška religija (5,1 %), islam (1,8 %)		
Izobrazbena struktura: (stari 6 let in več)		ženske	moški
	končana osnovna šola	13,6 %	12,6 %
	končana srednja šola	25,0 %	29,8 %
	končana visoka šola	6,3 %	7,0 %
	Podatki iz leta 2016.		
Stopnja pismenosti:	96,4 % celotne populacije; 94,5 % žensk, 98,2 % moških (pismen je tisti, ki pri starosti 15 let in več, zna brati in pisati)		
Vključenost v izobraževalne ustanove:	Predšolska vzgoja:	223.683 ustanov, 3.495.791 otrok	
	Osnovna šola:	205.283 ustanov, 5.519.370 učencev	
	Srednja šola:	78.421 ustanov, 7.630.087 dijakov	
	Podatki za leto 2015.		

(CIA: The World Factbook, 2017; China Statistical Yearbook 2016: Education, brez datuma)

Nekatere značilnosti Kitajcev

- Deželi so ime Kitajska naredili tujci. Kitajci svojo državo tradicionalno imenujejo Srednje kraljestvo, Velika dežela ali Velika država.

- Zelo so ponosni na svojo kulturo, narod in državo, zato zelo spoštujejo ljudi, ki poznajo njihove kulturnih značilnosti, način življenja ter navade.
- Kitajce od mladih let učijo, da je najpomembnejša vrednota skupnost in da je dobrobit skupnosti pomembnejša od dobrobiti posameznika. Zato pogosto delajo to, kar delajo drugi in mislijo tako, kot mislijo tudi drugi.
- Cenijo skromnost in ne prenesejo bahanja. Vedno povečujejo druge osebe, sebe pa postavljajo na zadnje mesto.
- Pred tujcem ne bodo nikoli pokazali slabe volje, žalosti ali strahu. Na njihovem obrazu je vedno videti vljuden nasmeh. Značilna je brezizrazna mimika.
- Njihova tradicionalna veda o prostoru in naravi – feng shui – je zelo spoštovana in upoštevana.
- Zelo nevljudno je, da z nogo premaknemo npr. predmet na tleh ali da položimo nogo na pohištvo.
- Kitajske palčke se sme pokončno držati v skledi riža le na obredu po pogrebu.
- Žvižganje in kazanje na kaj oziroma koga s kazalcem ni kulturno sprejemljivo.
- Pljuvanje po tleh je precej pogosta in običajna navada.
- Ženske v družbi dobivajo čedalje bolj enakopraven položaj. Čeprav so mnoge zaposlene, se od njih še vedno pričakuje, da bodo poskrbele za vzgojo otrok, kuhanje, čiščenje in druga gospodinjska opravila.
- Tresenje z nogo med sedenjem in tleskanje s prsti je za ženske nesprejemljivo vedenje.
- Kot znak spoštovanja pri pogovoru s starejšo osebo malce priklonijo glavo.
- Ocenjevalna lestvica na univerzah je od 0 do 100, kjer 100 pomeni najvišjo oceno, izpit opraviš, če dosežeš vsaj 60.
- Pitje alkohola je del praznovanj, biti pijan v javnosti ni vljudno.
- Več kot polovico kitajskega prebivalstva predstavljajo ateisti, kar je predvsem posledica kulturne revolucije.
- Otrok je središče družine, imenujejo ga mali cesar. Z novorojenčkom se ukvarjajo predvsem stari starši. Otroke tradicionalno nosijo v naročju ali na

hrbtu, otroški vozički niso priljubljeni. V primerjavi z Evropejci, otroci dlje spijo v sobah staršev, saj menijo, da to v otrocih budi skupinskega duha.

- Otroci nimajo veliko prostega časa, saj starši menijo, da preveč prostega časa negativno vpliva na rezultate učenja. Mladi Kitajec mora biti delaven in mora stremeti k popolnosti.
- Izobraževanje ima veliko vlogo. Kitajci imajo za svoje otroke velike načrte in jih dosledno vodijo k njihovi uresnitvi. Učenje v kitajski šoli temelji predvsem na urjenju spomina, saj si morajo otroci, če se želijo naučiti pisati, zapomniti veliko število znakov.
- Poklic učitelja je na Kitajskem zelo spoštovan.
- Poznajo veliko narečij, glavni izmed njih sta mandarinščina in kantonščina. Mandarinsko narečje vse bolj prevzema vlogo standardnega državnega jezika. Je tonalni jezik, kar pomeni, da je pomen besede odvisen od naglasa, včasih pa tudi od konteksta. (Medkulturni priročnik – Kitajska, brez datuma; Šimac, 2008; Chinese for Europeans – Kitajska: Kaj moraš vedeti, preden se odpraviš na pot?; Culture Crossing Guide.)

8 Literatura

- Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine. (2015). *Žene i muškarci u Bosni i Hercegovini*. Pridobljeno 3.3. 2017, iz http://www.bhas.ba/tematskibilteni/TB_zene_i_muskarci_bh_2015_eng.pdf
- Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine. (2016). *Demografija i socijalne statistike*. Pridobljeno 3. 3. 2017, iz <http://www.bhas.ba/saopstenja/2016/OBRAZ%20bh.pdf>
- Albanci*. (b. d.). Pridobljeno 4. 3. 2017, iz <https://sl.wikipedia.org/wiki/Albanci>
- Albania*. (b. d.). Pridobljeno 3. 3. 2017, iz <http://www.everyculture.com/A-Bo/Albania.html>
- Albanija*. (b. d.). Pridobljeno 4. 3. 2017, iz <https://wiki.potnik.si/Albanija>
- Ambrož, A. in Korošec, K. (2015). Skupaj se učimo, vzgajamo, ustvarjamo in sprejemamo drugačnost. V M. Jelen Madruša in I. Čančar (Ur.), *Razvijamo medkulturnost kot novo obliko sobivanja* (str. 144 - 145). Ljubljana: ISA institut.
- Antolič, S. (2015). Vključevanje dijakov priseljencev v interesne dejavnosti in izvajanje delavnic medkulturnega dialoga. V M. Jelen Madruša in I. Čančar (Ur.), *Razvijamo medkulturnost kot novo obliko sobivanja* (str. 115 — 116). Ljubljana: ISA institut.
- Asher, J. J. (1969). The total physical response approach to second language learning. *The Modern Language Journal*, 53(1), 3—17.
- Ayoub, C., Hornstein, J., Lopez, E., Sparrow, J. D., Stark, D. R. in Weiss, H. (2011). *Family Engagement and Ongoing Child Assessment*. Boston: Boston Children's Hospital and Harvard Family Research Project.
- Bahovec, E. D., Bregar, K., Čas, M., Domicelj, M., Saje, N. in Japelj, B. (1999). *Kurikulum za vrtce*. Ljubljana: Strokovni svet RS za splošno izobraževanje.
- Baloh, A., Štirn, M. in Jelen Madruša, M. (2015). Projekt »Razvijamo medkulturnost kot novo obliko sobivanja. Izboljšanje usposobljenosti strokovnih delavcev za uspešnejše vključevanje učencev in dijakov priseljencev v vzgojo in

- izobraževanje.« V M. Jelen Čančar in I. Čančar. (Ur.), *Razvijamo medkulturnost kot novo obliko sobivanja. Primeri dobrih praks* (str. 9—21). Ljubljana: ISA institut.
- Banfi, E. (2013). *Vključevanje romskih učencev v osnovno šolo*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
- Bateman, B. D. in Linden, M. (2006). *Better IEPs: How to develop legally correct and educationally useful programs*. Verona: Attainment Company, Inc.
- Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji (2011). J. Krek in M. Metljak (Ur.). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Bešter, R. (2007). Integracija in model integracijske politike. V M. Komac (Ur.), *Priseljenci: študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo* (str. 105–134). Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Blair, M., Bourne, J., Coffin, C., Creese, A., & Kenner, C. (2014). Making the difference: Teaching and learning strategies in successful multi-ethnic schools. *Research Gate*, 59, 1—8.
- Bosanci*. (brez datuma). Pridobljeno 4. 3. 2017, iz <https://sl.wikipedia.org/wiki/Bosanci>
- Boscarol, T. in Žorž Kisilak, I. (2015). Navezati sitk z učencem in postati učitelj zaupnik. V M. Jelen Madruša in I. Čančar (Ur.), *Razvijamo medkulturnost kot novo obliko sobivanja* (str. 67 – 69). Ljubljana: ISA institut.
- Bosna in Hercegovina (2017). Pridobljeno 4. 3. 2017 iz http://www.arhiv.mvzt.gov.si/si/delovna_podrocja/enic_naric_center_slovenija/informacije_javnega_znacaja/bosna_in_hercegovina/
- Bošnjak, M., Cerar, M., Kmecl, A., Kogovšek, N., Kuzmanič, T. in Strojjan, T. (2005). *Enakost in diskriminacija, sodobni izzivi za pravosodje*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Bošnjaki*. (b. d.). Pridobljeno 4. 3. 2017, iz <https://sl.wikipedia.org/wiki/Bo%C5%A1njaki>

- Božič, B., Bezić, T., Štefan Bukovič, A., Kaše, Š., Klančič, M., Patafta, T., Škapin, D., Vodeb, D. in Vukovič, A. (2007). *Ostani v šoli – priručnik dobrih praks za preprečevanje osipa*. Ljubljana: Center RS za poklicno izobraževanje.
- Build Connections (2014). Build Connections Tips for Teachers. Pridobljeno 3. 6. iz <http://teachingrefugees.com/wp-content/uploads/2014/02/Build-Connections-Tips-for-Teachers.pdf>
- Burnik, A. (2014). *Vključevanje otrok tujcev v slovensko družbo*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
- Bynner, J. (2001). Childhood risks and protective factors in social exclusion. *Children and Society*, 15(5), 285—301.
- Byrnes, D. A. in Kiger, G. (1992). Prejudice reduction simulations: Ethics, evaluations, and theory into practice. *Simulations and Games*, 23, 457—471.
- CELLS (2016). *Young Complex English Language Learners (ELLs) and Culturally and Linguistically Diverse Learners in the Classroom*. Calgary: Calgary Board of Education.
- Cerar, M. (2006). Pozitivna diskriminacija. V *IUS kolumna*. Pridobljeno 4. 5. 2017, iz <http://www.iusinfo.si/DnevneVsebine/Kolumna.aspx?id=10150>
- China Statistical Yearbook 2016: Education*. (b.d.). Pridobljeno 4. 3. 2017, iz <http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2016/indexeh.htm>
- CIA: The World Factbook*. (2017). Pridobljeno 4. 3. 2017 iz <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/>
- Collinson, V. (2012). Sources of teachers' values and attitudes. *Teacher Development*, 16(3), 321—344.
- Croatia*. (b.d.). Pridobljeno 4. 3. 2017, iz <http://www.everyculture.com/Cr-Ga/Croatia.html>
- Culture Crossing Guide: Albania*. (b. d.). Pridobljeno 4. 3. 2017, iz http://guide.culturecrossing.net/basics_business_student_details.php?Id=27&CID=2

- Culture Crossing Guide: Bosnia&Herzegovina*. (b. d.). Pridobljeno 4. 3. 2017, iz http://guide.culturecrossing.net/basics_business_student.php?id=27
- Culture Crossing Guide: China*. (b. d.). Pridobljeno 4. 3. 2017, iz http://guide.culturecrossing.net/basics_business_student.php?id=43
- Culture Crossing Guide: Croatia*. (b.d.). Pridobljeno 3. 3. 2017, iz http://guide.culturecrossing.net/basics_business_student_details.php?Id=16&CID=52
- Čančar, I. in Drljić, K. (2015). Kazalniki uspešnega vključevanja otrok priseljencev v slovenske šole in izzivi za nadaljnje delo. V M. Jelen Madruša in I. Čančar (Ur.), *Razvijamo medkulturnost kot novo obliko sobivanja* (str. 22 — 37). Ljubljana: ISA institut.
- Dahlberg, G. in Moss, P. (2005). *Ethic and politics in early childhood education*. New York: Routledge Falmer.
- Dalton-Puffer, C. (2007). *Language learning & Language teaching. Discourse in content and language integrated learning (CLIL) classroom*. Amsterdam: John Benjamins publishing company.
- Deset dejstev o Siriji, ki jih niste vedeli*. (25. 11. 2015). Pridobljeno 3. 3. 2017, iz <http://www.vecer.com/clanek/201510256152644>
- De Toni, M., Kožar Rosulnik, K. in Vižintin, M. A. (2013). *Razvijanje medkulturne zmožnosti pri učiteljih in učencih*. Ljubljana: Znanstveno-raziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije.
- Delors, J. (1996). Učenje: Skriti zaklad. *Poročilo mednarodne komisije o izobraževanju za 21. stoletje, pripravljeno za UNESCO*. Ljubljana: MŠŠ.
- Deshler, D. D., Ellis, E. S., Lenz, B. K. (1996). *Teaching Adolescents with learning disabilities*. Denver: Love Publishing Company.
- Dežman, E. (2012). *Razredni učitelj o dejavnikih šolske (ne)uspešnosti romskih učencev*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

Direktiva Sveta (2001). *Direktiva Sveta 2001/55/ES z dne 20. julija 2001 o najnižjih standardih za dodelitevčasne zaščite v primeru množičnega prihoda razseljenih oseb in o ukrepih za uravnoteženje prizadevanj in posledic za države članice pri sprejemanju takšnih oseb*, št. 2001/55/ES.

Direktiva Sveta (2004). SL - *Direktiva sveta 2004/83/ES z dne 29. aprila 2004 o minimalnih standardih glede pogojev, ki jih morajo izpolnjevati državljani tretjih držav ali osebe brez državljanstva, da se jim prizna status begunca ali osebe, ki iz drugih razlogov potrebuje medna*, št. 2004/83/ES

Dominato, L., Jensen, C., Ross, N. in Thompson, T. (2015). *Students from Refugee Backgrounds. A Guide for Teachers and Schools*. Columbia: Ministry of Education.

Doyle, T., Dotsch, J., Savazzi, H. in Awamleh, T. (2015). *Caring for Syrian refugee children: A program guide for welcoming young children and their families*. Toronto: CMAS.

EASNIE - European Agency for special Needs and Inclusive Education (2016). *Early School Leaving and Learners with Disabilities and/or Special Educational Needs: a Review of the Research Evidence Focusing on Europe*. A. Dyson in G. Squires, (ur.). Denmark: EASNIE.

Education and Science. (17. 3. 2017). Pridobljeno 3. 3. 2017, iz http://www.stat.gov.mk/OblastOpsto_en.aspx?id=5

Epstein, J. (1995). Perspectives and previews on research and policy for school, family, and community partnerships. V A. Booth in J. Dunn (Ur.), *Family-school links: how do they affect educational outcomes?* (str. 209—246). New Jersey: Erlbaum.

European Commission (2006). *Progress Towards the Lisbon Objectives 2010 in Education and Training*. Bruselj: European Commission.

Eurydice/European Commission/EACEA/Cedefop. (2014). *Tackling Early Leaving from Education and Training in Europe: Strategies, Policies and Measures. Eurydice and Cedefop Report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Evropska unija - Države. (b. d.). Pridobljeno 3. 3. 2017, iz

https://europa.eu/european-union/about-eu/countries_sl#tab-0-1

Farley, J. (2006). School integration and its consequences for social integration and educational opportunity. V F. Heckmann in R. Wolf (Ur.) *Immigrant Integration and Education. The Role of State and Civil Society in Germany and the U.S.* (str. 57—67).

Flander, B. (2004). *Pozitivna diskriminacija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Fifteen Things You Should Know Before Traveling to Macedonia. (16. 1. 2013).

Pridobljeno 3. 3. 2017, iz <http://blonde-gypsy.com/2013/01/16/15-things-you-should-know-before-traveling-to-macedonia/>

Haralambos, M. in Holborn, M. (1999). *Sociologija: Teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.

Henderson, A. T. in Mapp, K. L. (2002). *A new wave of evidence: The impact of school, family, and community connections on student achievement*. Texas: National Center for Family and Community Connections with Schools.

Himelrajh, T. (2015). Šola za mame. V M. Jelen Madruša in I. Čančar (Ur.), *Razvijamo medkulturnost kot novo obliko sobivanja* (str. 120 — 122). Ljubljana: ISA institut.

http://www.mizs.gov.si/si/vkljucevanje_priseljencev_v_sistem_vzgoje_in_izobrazevanja/postopek_vkljucevanja/

Instituti i Statistikave - Education. (2011). Pridobljeno 3. 3. 2017, iz

<http://www.instat.gov.al/en/themes/education.aspx>

Ivanuš Grmek, M., Bakračević Vukman, K., Cencič, M., Čagran, B., Javornik Krečič, M., Schmidt, M. in Žakelj, A. (2009). *Načrtovanje vzgojno-izobraževalnega procesa – koncepti načrtovanja kurikula*. Ljubljana: Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije in Ministrstvo za šolstvo in šport.

Janta, B. in Harte, E. (2016). *Education of migrant children: Education policy responses for the inclusion of migrant children in Europe*. Cambridge: RAND Corporation.

- Jakara, V., Jelenc, N., Jelenc Krašovec, S., Sever, B. (2000). *Priročnik za usposabljanje svetovalcev in ocenjevalcev predhodno pridobljenih znanj in spretnosti*. Ljubljana: Ministrstvo RS za šolstvo in šport.
- Jennings, S. (1997). *Dramatherapy: Theory and practice 3*. New York: Routledge.
- Jensen, E. in Jensen, H. (2011). *Dialog s starši*. Ljubljana: Inštitut za sodobno družino Manami.
- Jeznik, K. in Stolnik, K. (2011). *Individualizacija pedagoškega procesa in izrekanje vzgojnih in alternativnih vzgojnih ukrepov na srednjih strokovnih in poklicnih šolah*. Ljubljana: CPI.
- Juriševič, M., Rajović, R. in Drgan, L. (2010). *NTC učenje: Spodbujanje razvoja učnih potencialov otrok v predšolskem obdobju*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
- Justinek, A., Kokalj, B., Levec, A., Lukan, D., Markovič, S., Pal, P. in Praznik, I. (2010). *Osebni izobraževalni načrt*. Ljubljana: CPI.
- Kalin, J., Valenčič Zuljan, M. in Vogrinc, J. (2008). *Evalvacija učne individualizacije v srednjem poklicnem in strokovnem izobraževanju : projekt Podpora kakovosti in prepoznavnosti poklicnega in strokovnega izobraževanja*. Ljubljana: Center RS za poklicno izobraževanje.
- Kavkler, M., Magajna, L., Lipec Stopar, M, Bregar Golobič, K, Čačinovič Vogrinčič, G. in Janželj, L. (2010). *Težave dijakov pri učenju v poklicnem in strokovnem izobraževanju: opredelitev, prepoznavanje, oblike in mreža pomoči – raziskovalno poročilo*. Ljubljana: CPI
- Kitajska: Kaj moraš vedeti, preden se odpraviš na pot?* (b.d.). Pridobljeno 4. 3. 2017, iz www.chinese4.eu/china-things-to-know/sl/
- Konvencija o otrokovih pravicah (1989). Generalna skupščina Združenih narodov, št. 44/25.
- Kornhall, P. (2016). *Reception of newly arrived migrants and assessment of previous schooling*. Brussels: European Commission.

- Krek, J. in Vogrinc, J. (2005). Znanje slovenskega jezika kot pogoj šolskega uspeha učencev iz jezikovno in kulturno različnih ter socialno depriviligiranih družin – primer začetnega opismenjevanja romskih učencev. *Sodobna pedagogika*, 2, 118–139.
- Kuhar, R. (2009). *Na križiščih diskriminacije. Večplastna in intersekcijska diskriminacija*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Kumer, D., Zlatac, F., Uzelac, M., Šmid, N. (2009). *Analiza stanja na področju vključevanja učencev in dijakov z migrantskim ozadjem v sistem vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Slovenska filantropija-združenje za promocijo prostovoljstva.
- Licardo, M. (2015). *Strukturalna analiza samoodločanja pri dijakih s posebnimi potrebami in dijakih brez posebnih potreb v srednjih poklicnih in strokovnih šolah*. Doktorska disertacija. Maribor: Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru.
- Macedonia*. (b.d.). Pridobljeno 3. 3. 2017, iz <http://www.everyculture.com/Ja-Ma/Macedonia.html>
- Makedonci*. (b. d.). Pridobljeno 4. 3. 2017, iz <https://sl.wikipedia.org/wiki/Makedonci>
- Makedonija*. (b. d.). Pridobljeno 4. 3. 2017, iz <https://wiki.potnik.si/Makedonija>
- Makedonski simboli*. (b. d.). Pridobljeno 4. 3. 2017, iz https://sl.wikipedia.org/wiki/Makedonski_simboli
- Mavrin, D., Leskovar Mesarič, P., Tekavec, N., Marolt, H., Sobočan, M., Pogačnik Nose, Š., Škapin, N., Čop, J., Zupanc, B., Kunčič, B., Lončarič, V., Obradovič, S., Patafta, T., Leban, I., Marinč, J., Vesel, J. (2009). *Mapa učnih dosežkov – priročnik za učitelje*. Ljubljana: Center RS za poklicno izobraževanje.
- Mavrin, D., Leskovar Mesarič, P., Tekavec, N., Marolt, H., Sobočan, M., Pogačnik Nose, Š., Škapin, N., Čop, J., Zupanc, B., Kunčič, B., Lončarič, V., Obradovič, S., Patafta, T., Leban (2008). *Mapa učnih dosežkov*. Ljubljana: Center RS za poklicno izobraževanje.
- Mažgan, M. (b. d.). *Sirija - dežela kulturne zgodovine in rojstva civilizacij*. Pridobljeno 4. 3. 2017, iz <http://www.potnik.si/sirija.html>

Medkulturna vzgoja v šoli: izhodišča in smernice (2012). Pridobljeno 28. 3. 2017, iz http://www.eduka-itaslo.eu/uploads/analize_slo/uploadsanalize_slo18.pdf#ZS-iztocnice-linee-guida-SLO.pdf

Medkulturni priročnik - Bosna in Hercegovina. (b. d.). Pridobljeno 3. 3. 2017, iz <http://www.zdruzenje-manager.si/stroka/management/medkulturni-prirocnik/bosna-in-hercegovina>

Medkulturni priročnik - Hrvaška. (b.d.). Pridobljeno 3. 3. 2017, iz <http://www.zdruzenje-manager.si/stroka/management/medkulturni-prirocnik/hrvaska>

Medkulturni priročnik - Kitajska. (b. d.). Pridobljeno 3. 3. 2017, iz <http://www.zdruzenje-manager.si/stroka/management/medkulturni-prirocnik/kitajska>

Medkulturni priročnik - Makedonija. (b. d.). Pridobljeno 3. 3. 2017, iz <http://www.zdruzenje-manager.si/stroka/management/medkulturni-prirocnik/makedonija>

Ministry of Education (2015). *Students from Refugee Backgrounds – A Guide for Teachers and Schools*. British Columbia: Ministry of Education.

MIZŠ, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport (2017a). *Vključevanje otrok priseljencev v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem*. Ljubljana: MIZŠ.

Pridobljeno 3. 5. 2017, iz

<https://www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwiGnY-U5PTUAhXFXRQKHaiBesQFggIMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.mizs.gov.si%2Ffileadmin%2Fmizs.gov.si%2Fpageuploads%2Fpodrocje%2FPriseljenci%2FVkljucevanje%2Fotrok%2FPriseljencev%2FVIZ%2Fmarec%2F2017.doc&usg=AFQjCNH4tNIBC7G-EqTMERkotOwIB2Z-Bw&cad=rja>

MIZŠ, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport (2017b). *Postopek vključevanja*. Pridobljeno 3. 3. 2017, iz

http://www.mizs.gov.si/si/vkljucevanje_priseljencev_v_sistem_vzgoje_in_izobrazevanja/postopek_vkljucevanja/

- Noorani, S., Balcon, M. P., Borodankova, O. in Czort, S. (2015). *Eurydice Brief: Tackling Early Leaving from Education and Training in Europe*. Bruselj: Evropska komisija.
- Palmer, S. B., Summers, J. A., Brotherson, M. J., Erwin, E. J., Maude, S. P. idr. (2013). Foundations for Self-Determination in Early Childhood. *An Inclusive Model for Children With Disabilities*, 33(1), 38—47.
- Peček, M. in Lesar, I. (2006). *Pravičnost slovenske šole: Mit ali realnost*. Ljubljana: Sophia.
- Pišek, T. (2010). *Pozitivna diskriminacija*. Diplomsko delo, Maribor: Univerza v Mariboru, Pravna fakulteta.
- Piškur, H. in Upale, B. (2015). Prilagoditve za učence priseljence. V M. Jelen Madruša in I. Čančar (Ur.), *Razvijamo medkulturnost kot novo obliko sobivanja* (str. 150 - 151). Ljubljana: ISA institut.
- Počkar, M., Andolšek, S., Popit, T. in Lakota Barle, A. (2009). *Uvod v sociologijo*. Ljubljana: DZS.
- Pouk za učence tujce (2013). *Pravna praksa, časopis za pravna vprašanja*, 15. Pridobljeno 3. 3. 2017, iz <https://www.pravnapraksa.si/LITE/Kazalo.aspx?Src=quce8aKleelGhFjaHDY4WWeUioc3gxn2%2behLCZid%2fVMHrlyVRjOwD3OTBBhivxF9z6o1Pi13%2b0jY6N1MFXAQ0xxxPnAUG4VO&Stran=4>
- Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje izobraževalnih programov in vzgojnega programa na področju srednjega šolstva (2010). Uradni list RS, št. 62/2010.
- Pravilnik o ocenjevanju znanja v poklicnem in srednjem strokovnem izobraževanju (2010). Uradni list RS, št. 60/2010.
- Pravilnik o ocenjevanju znanja v srednjih šolah (2010). Uradni list RS, št. 60/2010.

- Pravilnik o preverjanju in ocenjevanju znanja ter napredovanju učencev v osnovni šoli (2013). Uradni list RS, št. 52/2013.
- Pravilnik o šolskem redu v srednjih šolah (2010). Uradni list RS, št. 60/2010.
- Pravilniku o ocenjevanju znanja v novih programih srednjega poklicnega izobraževanja (2005). Uradni list RS, št. 103/2005.
- Pravilniku o ocenjevanju znanja v novih programih srednjega poklicnega izobraževanja (2007). Uradni list RS, št. 78/2007.
- Republic of Macedonia, State Statistical Office. (1. marec 2017). *Institutions for child care and education*. Pridobljeno marec 2017 iz Republic of Macedonia, State Statistical Office: <http://www.stat.gov.mk/pdf/2017/2.1.17.02.pdf>
- Republic of Macedonia, State statistical office. (junij 2016). *Macedonia in figures*. Pridobljeno marec 2017 iz Republic of Macedonia, State statistical office: http://www.stat.gov.mk/Publikacii/MakedonijaVoBrojki2016_en.pdf
- Riehl, C. J. (2000). The principal's role in creating inclusive schools for diverse students: A review of normative, empirical, and critical literature on the practice of educational administration. *Review of Educational Research*, 70(1), 55–81.
- Scente, J., Hoot, J. in Taylor, D. (2006). Responding to the Special Needs of Refugee Children: Practical Ideas for Teachers. *Early Childhood Education Journal*, str. 15–20.
- Schofield, W. J. (2006). *Migration Background, Minority – Group Membership and Academic Achievement. Research Evidence from Social, Educational and Developmental Psychology. AKI Research Review 5*. Berlin: Wissenschaftszentrum für Sozialforschung.
- Sirija. (b. d.). Pridobljeno 4. 3. 2017 iz <https://wiki.potnik.si/Sirija>
- Sirija. (b. d.). Pridobljeno 4. 3. 2017, iz <https://sl.wikipedia.org/wiki/Sirija>
- Smernice za vključevanje otrok priseljencev v vrtce in šole (2012). *Smernice za celostno vključevanje priseljencev (otrok, učencev in dijakov) iz drugih*

- jezikovnih in kulturnih okolij v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Smrtnik Vitulić, H. in Zupančič, M. (2010). Robust and mid-level personality traits as predictors of adolescents' academic achievement in secondary school. *Contemporary Psychology*, 13, 203—219.
- SNHR – Syrian network for human rights (2016). 23,863 Children Killed in Syria since March 2011. The Bleeding Innocence. Pridobljeno 3. 3. 2017, iz http://sn4hr.org/wp-content/pdf/english/23863_Children_Killed_In_Syria_Since_March_2011_en.pdf
- Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2016*. (b. d.). Pridobljeno 3. 3. 2017, iz http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2016/sljh2016.pdf
- Stevens, P. A. J. (2007). Researching Race/Ethnicity and Educational Inequality in English Secondary Schools: A Critical Review of the Research Literature Between 1980 and 2005. *Review of Educational Research*, 77(2), 147—185.
- Strategija vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji (2007). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Strmčnik, F. (2001). *Sodobna šola v luči učne diferenciacije in individualizacije*. Ljubljana: ZOTK in IS Slovenije.
- Svet - Začel se je ramazan, muslimanski postni mesec*. (6. junij 2016). Pridobljeno marec 2017 iz <https://www.rtv slo.si/svet/zacel-se-je-ramazan-muslimanski-postni-mesec/394947>
- Syria*. (b.d.). Pridobljeno 3. 3. 2017, iz <http://www.everyculture.com/Sa-Th/Syria.html>
- Šimac, I. (2008). *Mali vodič po običajih in poslovnem bontonu različnih narodov po svetu*. Ljubljana: Dashöfer.
- The HANDLE institute (2013). *The real reasons some kids can't learn. A guide for parents and professionals*. Pridobljeno 3. 4. 2017, iz <http://www.handle.org/>

- The World Factbook: Albania.* (20. 4. 2017). Pridobljeno 3. 3. 2017, iz
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/al.html>
- The World Factbook: Bosnia and Herzegovina.* (21. 4. 2017). Pridobljeno 4. 3. 2017, iz
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bk.html>
- The World Factbook: China.* (25. 4. 2017). Pridobljeno 4. 3. 2017, iz
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html>
- The World Factbook: Croatia.* (22. 4. 2017). Pridobljeno 4. 3. 2017, iz
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/hr.html>
- The World Factbook: Macedonia.* (20. 4. 2017). Pridobljeno 3. 3. 2017, iz
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mk.html>
- The World Factbook: Syria.* (23. 4. 2017). Pridobljeno 4. 3. 2017, iz
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>
- Ule, M. (1994). *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Unterreiner, A. in Weinar, A. (2017). Introduction: Integration as a three-way process. V A. Weinar, A. Unterreiner in P. Fargues (Ur.), *Migrant integration between homeland and host society volume 1: Where does the country of origin fit?* (str. 1–20). London: Springer.
- Uredba o pravicah in dolžnosti beguncev v Republiki Sloveniji (2004). Uradni list RS, št. 33/2004.
- Varjačič, B. (2007). *Prvič v vrtec*. Ljubljana: Založba Otroci.
- Viola, S. (2008). Zadovoljevanje socialnih in čustvenih potreb učencev s posebnimi potrebami v inkluzivnem okolju. V *Razvoj inkluzivne vzgoje in izobraževanja – izbrana poglavja v pomoč šolskim timom* (str. 153 – 165). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Vižintin, A. M. (2015). Otroci priseljenci in učitelji v procesih preseljevanja in vključevanja. V M. Jelen Madruša in I. Čančar (Ur.), *Razvijamo medkulturnost kot novo obliko sobivanja* (str. 38 – 41). Ljubljana: ISA institut.

- Vršnik Perše, T. (2014). Kontekstualiziranje (ne)uspešnosti poučevanja in učne (ne)uspešnosti. V U. Štramfel (Ur.), *Učna (ne)uspešnost: pogledi, pristopi, izzivi*. (str. 111—131). Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Vršnik Perše, T. (2016). *Evalvacija različnih oblik dodatne strokovne pomoči, ki je otrokom dodeljena v skladu z Zakonom o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami. Nacionalna evalvacijska študija – Končno poročilo*. Maribor: Pedagoška fakulteta.
- Whitebread, D. in Coltman, P. (2008). *Teaching and learning in the early years*. New York: Routhledge.
- Zakon o azilu (2006). Uradni list RS, št. 51/2006.
- Zakon o tujcih (2011). Uradni list RS, št. 50/2011.
- Zgodovina Hrvaške*. (b.d.). Pridobljeno 3. 3. 2017, iz <https://www.hrvaska.net/zgodovina.htm>
- ZOFVI - Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (2007), Uradni list RS, št. 16/2007.minis
- Zorman, M. (2015). Pravica otrok priseljencev do kakovostne izobrazbe. V M. Jelen Madruša in I. Čančar (Ur.), *Razvijamo medkulturnost kot novo obliko sobivanja* (str. 42 — 50). Ljubljana: ISA institut.
- ZUOPP - Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (2011). Uradni list RS, št. 58/2011.

Naložbo/projekt sofinancirata Republika Slovenija in Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada

Javni štipendijski, razvojni,
invalidski in preživninski
sklad Republike Slovenije

REPUBLIKA SLOVENIJA
**MINISTRSTVO ZA IZOBRAŽEVANJE,
ZNANOST IN ŠPORT**

EVROPSKA UNIJA
EVROPSKI
SOCIALNI SKLAD